

Masteroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap og
teknologiledelse
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

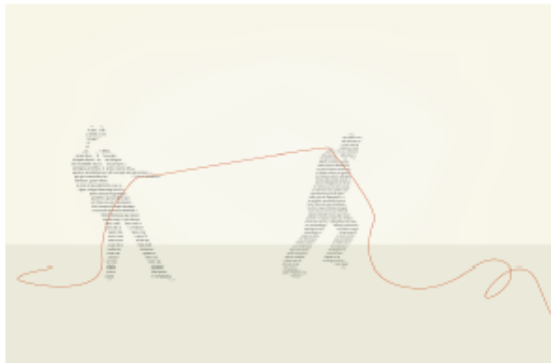
Eli Smeplass

Den norske kjønnsforskningen

– Forskning, politikk, diskurser og makt

Masteroppgave i sosiologi

Trondheim, våren 2012

Forord:

En dyptgående interesse for kjønnsperspektiver forførte meg inn i et svært omfattende masterprosjekt. Prosjektet har vært krevende og lærerikt. Som diskursanalytiker kan jeg være en slitsom person, spesielt når alle utsagn plukkes ifra hverandre. Beklager til de som har opplevd dette daglig. Når det er sagt, er det en rekke mennesker jeg ønsker å takke i forbindelse med prosjektet:

En spesiell takk til veilederen min, professor Håkon Leiulfstrud, som har brukt svært mye tid på prosjektet. Jeg er veldig takknemlig for at jeg fikk ha deg som veileder. Oppgaven hadde absolutt ikke blitt det samme uten deg! Dernest går enda en spesiell takk til professor Kari Wærness som tok så godt imot meg i Bergen. I tillegg vil jeg takke Arve Hjelseth og Svein Hammer for nyttige innspill.

Tusen takk kjære Astri Smeplass for de flotte illustrasjonene til oppgaven. Du er ei god søster, og en god grafisk designer.

Takk til de mange arbeidsgiverne jeg har hatt gjennom disse årene, og takk til de flotte samboerne mine (som for øvrig skal slippe å lese oppgaven).

Jeg ønsker også å rette en takk til studiekamerater og masterkull 2010. Vi har hatt et helt fantastisk studiemiljø. Hjertelig takk til dere som har delt kontor med meg. Kun svært gode venner (eller noen som ikke har et annet valg) holder ut med uroen og energinivået mitt. Takk til familien min som har støttet meg gjennom hele utdannelsen. Takk til gode venner og kjærester, og alle andre som har bistått meg i arbeidet med oppgaven.

Trondheim 14.mai 2012

Eli Smeplass

Sammendrag:

Oppgavens tema er forskning, politikk og makt. Prosjektet er en kvalitativ analyse av den norske kjønnsforskningen. Det norske kjønnsforskningsprogrammet legges ned fra 2012. I kjølvannet av dette handler oppgaven om hva norsk kjønnsforskning har fokusert på gjennom fire programperioder. Ved å se på forskningsdokumenter fra programperiodene vises hvilke perspektiver som går igjen mellom programmene og hvilke prosesser som representerer endringer. Prosjektet er en diskursanalyse inspirert av Michel Foucaults arkeologi med en sammenligning til nordisk kjønnsforskning som kontrast.

I den norske forskningsmodellen er maktbalansen påvirket av nasjonale og internasjonale diskurser, den historiske konteksten for forskningen, og prioriteringer av noen tema fremfor andre gjennom tildelingen av ressurser. Gjennom analysen belyses spørsmål knyttet til hvordan forskerne beskriver nytten til forskningen, og hvordan de forholder seg til stat og politikk. I Norge er den tidlige kjønnsforskningen opptatt av kvinner, men skifter fokus gjennom forskningsprogrammene. Norske trender som også gjenspeiles i annen nordisk kjønnsforskning er en økning i sosiale kategorier kjønnsforskningen handler om, og hvordan kjønnsforskning motiveres av en urettferdighetsdiskurs, som handler om synliggjøring av undertrykte.

I diskusjonen drøftes makten som finnes i forskningsfeltet, akademisering av kjønnsforskningen, den norske forskningsmodellen og hvorfor forskningsfeltet fragmenteres. Den norske kjønnsforskningen bærer preg av at forskjellige vitenskapsleire må sameksistere under forskningsprogrammer, til tross for at det mangler felles faglig tradisjon. Forskningsmodellen bidrar til at forskningsprogrammer reflekterer politiske interesser gjennom oversettelsesprosesser mellom politikere og forskere.

Innhold

1. Introduksjon	1
1.1. Forskningspolitikk.....	1
1.2. Kjønnsforskning	1
1.3. Tidligere forskning på området	2
1.4. Problemstilling	3
1.5. Disposisjon over oppgaven	4
2. Historisk bakgrunn	7
2.1. Innledning.....	7
2.2. Norsk etterkrigstid og forskning.....	7
2.3. Feminisme og forskning	10
2.4. Kjønnsforskningen før programplanene.....	13
2.5. Norsk forskningsklima	14
3. Teoretiske rammer	17
3.1. Innledning.....	17
3.2. Makt og vitenskap	17
3.3. Michel Foucault og diskurser	19
3.4. Foucault og makt.....	21
3.5. Forskningsfelt.....	22
3.6. Symbolsk vold.....	23
3.7. Diskurser, ressurser, kontekster.....	23
3.8. Bruk av teoretisk rammeverk	26
4. Metodisk tilnærming	29
4.1. Valg av metode.....	29
4.2. Arkeologi.....	29
4.3. Arkeologi i praksis	30
4.4. Diskursanalyse og oppdagelse.....	31
4.5. Datainnsamling.....	32

4.6. Kjønnsforskningsprogrammene	33
4.7. Utvalget	34
4.8. Forskjellige dokumenttyper.....	36
4.9. Opplegget for dataanalysen	36
4.10. Prosjektets reliabilitet og validitet.....	37
4.11. Min metode.....	38
5. Arkeologiske funn - Norsk kjønnforskning.....	41
5.1 Innledning.....	41
5.2. Et første oversiktsbilde	41
5.3 Beskrivelser av programmene	43
5.3.1. Kjønn og samfunn i endring (1988-1994).....	43
5.3.2. Kjønn i endring (1996-2001).....	45
5.3.3. Kjønnforskning: kunnskap, grenser, endring (2001-2007).....	50
5.3.4. Program for kjønnforskning (2008-2012).....	53
5.4. Nyttediskursen i forskningen.....	56
5.5. Inkludering av nye sosiale kategorier.....	61
5.6. Staten og politikkenes rolle – en politisk diskurs.....	65
5.7. Urettferdighetsdiskursen	71
5.8. Kontinuitet og endring i forskningen	75
6. Kjønnforskning i Norge – sammenlignende analyse.....	79
6.1. Innledning.....	79
6.2. Svensk kjønnforskning	79
6.3. Finsk kjønnforskning	81
6.4. Dansk kjønnforskning.....	83
6.5. Sammenlignende funn.....	84
7. Diskusjon	89
7.1. Diskursenes makt	89
7.2. Kontekstuell makt.....	90

7.3. Makt gjennom ressursfordeling.....	91
7.4. Den norske forskningsmodellen.....	93
8. Avslutning.....	95
Referanser:	97

Tabeller:

Tabell 1: Tekstutvalget til analysen.....	35
Tabell 2: Kontinuitet i kjønnsforskningsfeltet	77
Tabell 3 Endringer i kjønnsforskningsfeltet.....	78
Tabell 4: Internasjonale diskurser i det norske kjønnsforskningsfeltet	86
Tabell 5: Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, Statsråd 1986-.....	103

Figurer:

Figur 1: Maktens triangel	24
Figur 2: Virkemidler i Norges forskningsråd	103

1. Introduksjon

1.1. Forskningspolitikk

I denne oppgaven analyseres innholdet i forskningsdokumenter fra norsk kjønnsforskning. Dette gjør jeg primært gjennom en kvalitativ innholdsanalyse, supplert med et oversiktsbilde av kjønnsforskningen i andre nordiske land. I Norge er Forskningsrådet en viktig del av forskningsmodellen. På politisk nivå trekker Storting og regjering opp rammebetingelsene og utformer overordnede mål og prioriteringer for forskningspolitikken (Kunnskapsdepartementet 2012). Departementene er ansvarlige for å finansiere forskning innenfor egen sektor, en organisering ofte referert til som sektorprinsippet (ibid). Organiseringen bidrar til å opprettholde en kontaktflate mellom forskning og politikk som legger premissene for forskning. Forskningsrådet har tre roller: Det er myndighetenes sentrale forskningspolitiske rådgiver, det er det viktigste organet for å realisere regjeringens overordnede forskningspolitikk, samtidig som rådet er en møteplassfunksjon som skal bidra til at samfunnet involveres i gjennomføring av forskningspolitikken (St.mld nr.30 (2008-2009)).

Norges Forskningsråd (NFR) er myndighetenes sentrale forskningspolitiske rådgiver og er det viktigste organet for å realisere regjeringens overordnede forskningspolitikk. I St.mld nr. 30 (2008-2009) blir forskning begrunnet: Forskning skal kulturelt gi ny kunnskap om oss selv og våre omgivelser og dermed bidra til å utvikle vår kultur og sivilisasjon, og kunnskap er derfor en klar verdi i seg selv (ibid:9). Instrumentelt skal forskning frembringe kunnskap og løsninger som gjør det mulig å forbedre samfunnet, løse problemer og bidra til økonomisk vekst (ibid:10). Kjønnsforskning har vært en del av dette ønsket om å forbedre samfunnet. Virkemidlene til Forskningsrådet illustreres i Figur 2 i appendiks (St.meld. nr. 30 (2008-2009)). Forskning har en spesiell rolle i velferdspolitikken, og det er stor tiltro til potensialet og betydningen av forskning i Norge. En slik tiltro har tydelige historiske røtter. Forskning er et enestående felt, og som prosjektet viser, er den norske forskningsmodellen, i et nordisk og europeisk perspektiv, særegen med tanke på samfunnsforskningens sterke historiske stilling. Det er gjennom NFR den norske kjønnsforskningen har blitt organisert og finansiert, og organiseringen av norsk kjønnsforskning er her helt sentralt.

1.2. Kjønnsforskning

Kjønnsforskning i Norge ble startet på 1970-tallet med et hovedfokus på kvinner. Hanne Haavind (2012) skriver om hvordan den første utredningen om kvinneforskning ble startet i

1974. Dette forskningsfeltet ble etter hvert omdøpt til kjønnsforskning. Forskningsprogrammer er strategiske, målrettede, koordinerte og tidsbegrensede forskningsinnsatser. I denne oppgaven analyseres norsk kjønnsforskning gjennom fire programmer fra 1988 frem til 2012.

Kjønnsforskningsprogrammene har finansiert prosjekter med bakgrunn i flere vitenskaper, og den har vært både samfunnsvitenskapelig og humanistisk. Gjennom NFR har programmene mottatt midler fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Næringslivets hovedorganisasjon, Kunnskapsdepartementet samt Barne- og likestillingsdepartementet. Når forskning henger sammen med politiske strategier, er det interessant å se på hvordan det preger kjønnsforskningen. Etter 2012 skal ikke lengre NFR finansiere og organisere et eget kjønnsforskningsprogram ut i fra en begrunnelse at feltet kan styrkes gjennom andre program og tiltak (Time 2011). I kjølvannet av denne nedleggelsen er det interessant å se på hva kjønnsforskningen faktisk har fokusert på, og hvilke prosesser som har virket i feltet.

Tittelen på oppgaven gjenspeiler min metodiske tilnærming som går ut på å se på diskurser i kjønnsforskningen i Norge i lys av politikk og makt. Gjennom en kvalitativ innholdsanalyse inspirert av Michel Foucaults arkeologiske metode og en maktforståelse inspirert av Mats Franzén, tegnes et bilde av kjønnsforskningen som et avansert terreng. Dette terrenget er preget av norsk forskningspolitikk, forskjellige former for makt, samt internasjonale diskurser.

1.3. Tidligere forskning på området

I oppgaven kombineres vitenskapsteoretisk forståelse av forskning og politikk med en diskursanalyse av kjønnsforskningen. Tidligere forskning på dette området er vitenskapsteoretiske arbeider, andre evalueringer av norsk forskning, og evalueringer gjort av forskningsrådet.

Vitenskapsteoretiske arbeider som handler om forskning og politikk er det mange av. I denne oppgaven bruker jeg flere av dem som teoretiske rammer. Espen Schaanning (2007) har skrevet mer teoretisk om makt i kunnskapsproduksjonen, i tillegg til Jürgen Habermas (1969) som er opptatt av kommunikasjon og oversettelser mellom forskere og politikere. Lars Mjøset (1991) og Rangvald Kalleberg (2000) har skrevet om bakgrunnen for *problemorientert empirisme* i norsk sosiologi, som refererer til hvordan forskningsspørsmål er virkelighetsnære og samfunnsmessig interessante. Fredrik W. Thue (1997) skriver om historien bak samfunnsforskningen i Norge.

Evalueringer av norsk forskning er eksempelvis makt- og demokratiutredningen (NOU 2003:19) som kommenterer maktformer og hvilke konsekvenser norsk politisk organisering får for samfunnsutviklingen på et mer generelt grunnlag. Andre evalueringer av forskningspolitikk er Stortingsmelding nr. 30 (2008-2009) som beskriver status og utviklingstrekk i norsk forskning. Hans Skoie (1984/1990/2005) har evaluert norsk forskningsorganisasjon ved flere anledninger, og hans evalueringer av norsk og nordisk forskningsorganiseringen presenteres i kapittel 2.2. Disse evalueringene er for øvrig nokså brede, og tar for seg den norske forskningspolitikken som en helhet, mens dette prosjektet fokuserer på den norske kjønnsforskningen.

Forskningsrådets (2012) egne evalueringer av forskningen skal bidra til å sikre kvalitet, effektivitet og relevans i forskningen, og denne evalueringen skal inngå i en kontinuerlig prosess som berører og belyser alle sider av forskningsrådet. Blant annet har forskningsrådet evaluert den norske sosiologien (Forskningsrådet 2010). Forskningsrådet foretar slike fagevalueringer, instituttevalueringer, evalueringer av egne aktiviteter, i tillegg til at de foretar evalueringer av politiske reformer (Forskningsrådet 2012). Evalueringen som gjøres av de enkelte programmer er det for øvrig programstyrene selv som gjør, og disse evalueringene går på de spesifikke programmene.

Sammenlignet med disse befinner mitt prosjekt seg i en mellomposisjon mellom vitenskapsteoretisk drøftning og praktiske evalueringer av de enkelte prosjekter. Gjennom å sammenligne programmene over tid, og med andre nordiske land, sier det noe om kjønnsforskningen og forholdet mellom forskning og forskningspolitikk. Oppgaven er således et bidrag til vitenskap om forskning.

1.4. Problemstilling

Problemstillingen for oppgaven er:

Hvilke diskurser inkluderes gjennom de norske kjønnsforskningsprogrammene etter 1988?

Jeg er i denne sammenheng primært interessert i det norske caset, men forsøker også å illustrere hva som er norske og internasjonale trender i lys av de øvrige nordiske landene. Det er sosiologisk interessant hvordan forskningsfeltet forandres gjennom forskningsperiodene og går fra å være motivert av en oppfatning av kvinner i velferdsstaten til å bli mer fragmentert. Jeg har valgt å fokusere på fremstillinger av forskernes nytteperspektiv, hvordan nye kategorier inkluderes i forskningen, hva som er synet på politikkenes rolle, og hvordan forskerne er opptatt av urettferdighet. Jeg har også sett på tidligere analyser av norsk forskningspolitikk. Hans Skoie

(1984/1990/2005) illustrerer blant annet at humaniora og samfunnsvitenskap fikk en stor rolle i den norske rådsstrukturen. Prosjektet handler om å kartlegge fokuset til kjønnsforskningen gjennom å sammenligne programmene over tid. Jeg er interessert i å se hvordan kjønnsforskningen i Norge skiller seg ut og deler perspektiver og diskurser med de andre nordiske landene for å identifisere internasjonale strømninger, og å se den norske kjønnsforskningen i sammenheng med nasjonal forskningspolitikk. Oppgaven belyser den norske kjønnsforskningen i historisk og sammenlignende perspektiv.

Inspirert av Michel Foucaults metodologi er jeg opptatt av å forstå motsetninger som et resultat av diskurser og makt. Utsagn er språklige fremstillinger som inneholder påstander og meninger, og er representanter for en mer omfattende diskursproduksjon. Noen typer argumentasjon henger sammen med nasjonale politiske målsetninger, mens andre typer argumentasjon er internasjonal. Ved å skille diskurser blir det mulig å oppdage hvordan etablerte sannheter preger argumentasjon og forståelser. Forskjeller mellom land gjør det mulig å skille særegne nasjonale målsetninger fra internasjonale bevegelser i forskningsfeltet.

1.5. Disposisjon over oppgaven

Kapittel 2 handler om den historiske bakgrunnen for kjønnsforskningen, og viser hvordan den norske konteksten spiller inn på politikk og forskning. Den norske etterkrigstiden har preget fremveksten av institusjonene som finansierer forskningen. Kapitlet viser hvilke tolkningsrammer som har blitt brukt for å forstå diskursene som beveger seg i den norske kjønnsforskningen.

De teoretiske rammene for prosjektet drøftes i kapittel 3. Her har jeg en sammensatt forståelse av vitenskap og makt gjennom Jürgen Habermas og Espen Schaanning med Michel Foucault og Pierre Bourdieu. Teoretikerne kombineres gjennom Mats Franzens makttriangel.

I kapittel 4 redegjør jeg for valg av metode, og hvordan prosjektet har blitt gjennomført. Her skriver jeg om en arkeologisk tilnærming, hvor kjønnsforskningsprogrammene blir sammenlignet over tid, samt med de andre nordiske landene.

Kapittel 5 er en fremstilling av de arkeologiske funnene i den norske kjønnsforskningen. Her presenteres beskrivelser av de fire programmene jeg har sett på, og en fremstilling av fire tema som viser hvordan programmene har kontinuitet mellom periodene. I dette kapitlet illustreres også hva som er endringsprosesser i den norske kjønnsforskningen.

En kort beskrivelse av hovedtrekk i andre nordiske lands kjønnsforskning presenteres i kapittel 6, etterfulgt av en diskusjon av makten som finnes i forskningen i kapittel 7. Avslutningen i kapittel 8 er en kort presentasjon av hovedfunnene i undersøkelsen.

2. Historisk bakgrunn

2.1. Innledning

Norsk politikk og historie er viktige elementer for å kunne forstå hvilke institusjonelle sammenhenger den norske kjønnsforskningen opererer innenfor. Dette kapitlet er en fremstilling av tidligere arbeider som behandler norsk forskningspolitikk, feminisme og kjønnsforskning. Her innleder jeg med en presentasjon av vitenskapsproduksjon og politisk rådgivning samt feminisme og likestilling. Norge har en spesiell historie når det gjelder organisering av forskning og politiske interesser i forskningsfeltet. Som jeg skal vise, henger dette sammen med at etterkrigstiden har vært preget av forskningsoptimisme, at staten har hatt en reformatorisk politikk under oppbyggingen av forskningsinstitusjonene, at feminisme har blitt en integrert del av en statlig politisk ideologi, og at likestilling har vært et politisk mål.

2.2. Norsk etterkrigstid og forskning

”Et parti som tar sikte på forandring av samfunnet i sosialistisk retning, har naturlig nok større behov for støtte i forskning og forsøk enn partier som i store trekk er fornøyd med tingenes tilstand” (Per Kleppe på Arbeiderpartiets forskningskonferanse 1970, gjengitt i Skoie 2005:270).

Hans Skoie (1984:13) skriver at de første årene etter krigen fikk stor betydning for institusjonsbygging. Ifølge ham var det spesielt to nydannelser som utmerker seg under innretningen av norsk forskning; forskningsrådene og forskningsinstituttene (ibid). Forskningsrådene, Norges teknisk-naturvitenskapelige forskningsråd (NTNF) fra 1946, Norges Landbruksforskningsråd fra 1949 og Norges Almenvitenskapelige forskningsråd (NAVF) fra samme år, indikerer dette. Rådene fikk i flere år også de fleste av sine midler fra overskuddet av Norsk Tipping A/S (Skoie 2012). Erfaringer fra krigen var ifølge Skoie avgjørende for denne utviklingen. Dette var fordi Norge hadde fått demonstrert hvordan vi manglet nasjonal institusjonell tyngde uten en egen satsning innenfor forskning og utvikling (Skoie 1984:13-14). Innenfor NAVF fikk humaniora og samfunnsvitenskap allerede fra starten egne organisasjonsgrupper parallelt med medisin og naturvitenskap. Dette beskriver Skoie som spesielt i internasjonal sammenheng. I resten av den angloamerikanske verden fikk nemlig ikke humaniora og samfunnsvitenskap like stort innpass i rådsstrukturen (ibid:15). I denne fasen utmerker det norske systemet seg som enestående. Humaniora og samfunnsvitenskap skulle etter hvert skulle få en spesiell rolle i den norske forskningsmodellen.

Skoie beskriver hvordan forskningsrådenes struktur stod ubestridt relativt lenge. Det var først på slutten av 1960-tallet at noen foreslo en endret forskningsstruktur, men ikke før på midten av 1970-tallet hadde Arbeiderpartiet et konkret forslag til strukturendring i sitt program: ”*En vesentlig større andel av forskningsinstituttene bør skje på områder av stor samfunnsmessig betydning og særlig på felter som er viktige for omformingen av samfunnet*” (Skoie 1984:19). Forslaget ble debattert i flere år, men i Stortinget gikk ikke forslaget igjennom. Allikevel gikk flertallet inn for å etablere et eget forskningsråd for samfunnsplanlegging innenfor NAVF - på lik linje med rådene for humaniora, samfunnsvitenskap, medisin og naturvitenskap. Departementenes kontakt med forskningsrådene var i følge Skoie (1984) liten i tiden etter at de ble opprettet, men på slutten av 1960-tallet ble departementene plassert i en sterkere posisjon i forhold til forskningen (ibid:23). Fagdepartementene skulle få ansvaret for finansiering, formulering og prioritering av oppgaver i anvendt forskning som var av interesse for dets forvaltningsområde, og skulle bidra til å forvalte en voksende offentlig sektor (ibid). Etter hvert økte denne kontakten mellom departementer og forskningen, og forskning ble finansiert gjennom forskningsråd, grunnbudsjetter og program- og prosjektmidler. Det har vært politisk uenighet om hvor sterke koblinger mellom politiske organ og forskningen skal være. Etter 1945 ble forskning omtalt i både Arbeiderpartiet og Høyres partiprogrammer, og forskning ble omtalt som et virkemiddel på mange områder. Men mens Arbeiderpartiet møtte de nye samfunnsfagene med betydelig tillit og forventning, og ønsket å bygge ut anvendt samfunnsforskning, advarte Høyre mot en for nær kobling mellom samfunnsfagene og politiske og administrative oppgaver. De fryktet at samfunnsfagene ble instrumenter for den løpende politiske planlegging, noe som kunne svekke modningen av de unge fagene (ibid:26). Denne politiske uenigheten henger nok sammen med partienes ulike ideologiske forankringer. Mens Arbeiderpartiet ønsket å forandre samfunnet i sosialistisk retning, så Høyre på dette tidspunktet heller at forskningen skulle fristilles i større grad, i tråd med en mer liberalistisk politisk ideologi. Samfunnsvitenskapen er en viktig del av en legitimeringsprosess dersom man ønsker å drive med samfunnsplanlegging og *social engineering*. Om forskning indikerer at politikken fungerer på et område, er det lettere å argumentere for at den ideologiske forankringen har holdbarhet.

Den norske problemorienterte empirismen i norsk sosiologi har blitt tolket som et resultat av velferdsstatens dårlige samvittighet i en periode med økonomisk vekst (Mjøset 1991). Teoretikerne så det som sin plikt å peke ut de skyggesider som ennå fantes i en velferdsstat hvis prinsipper så ut til å bre seg ut over samfunnet som en helhet (ibid:6). Dette viser at det eksisterte en opptatthet av at forskningen hadde viktige oppgaver. Fredrik W. Thue (1997) skriver også om

historien bak samfunnsforskningen i Norge. Den empiriske forståelsen av samfunnsvitenskapene kom i følge Thue klart til uttrykk i 1950-årene, og et langsiktig mål var å utvikle en atferdsbasert sosial enhetsvitenskap basert på ”eksakte metoder” (ibid:168). Ved Institutt for samfunnsforskning ble det i 1950-årene innstiftet problemorienterte forskningsprogrammer innenfor rettssosiologi, industri- og organisasjonsstudier, familie- og ungdomsforskning og fredsforskning (ibid:172). Mye av forskningen i pionerfasen var sterkt preget av problemorientert empirisk forskning og teoretisk grunnlagsforskning (ibid). Det skjer altså også prosesser innenfor samfunnsvitenskapen hvor problemorientert empirisme får en sentral posisjon.

I en rapport fra 1990 skriver Skoie om samfunnsforskning i Norden. Her fremstilles de nordiske landene i et komparativt perspektiv. I rapporten er han opptatt av å se på organisering av forskningen. Alle de nordiske landene har samfunnsvitenskapelige disiplinforbudsråd, som en del av et etterkrigsfenomen (Skoie 1990:15).

Rune Slagstad skriver i sin historiske redegjørelse om Norges nasjonale strategier. Dette handler blant annet om hvordan moderniseringen av Norge er en historie om skiftende kunnskapsregimer, formet ved en varierende konstellasjon av makt, kunnskap og verdi (Slagstad 1998:17). Her beskriver han hvordan norsk statsorganisering gikk fra å være en ”embetsmannsstat” fra tidlig 1800-tall til å bli en ”venstrestat” fra 1884-1940, hvor samfunnet var en pedagogisk befolkningsoppdrager. Videre følger en overgang til ”Arbeiderpartistaten” hvor arbeiderbevegelsens regime preget samfunnsutviklingen (Slagstad 1998). Arbeiderpartistaten var i følge Slagstad (ibid) preget av en reformteknokratisk styringsideologi, forankret i et nasjonalstatlig apparat hvor revolusjonær marxisme og sosialisme var noen av de ideologiske elementene som fløt sammen i den statlige transformasjonen (ibid:191). Den norske folkedannelsen fra venstrestatstiden ble i følge Slagstad også et element i denne nye sammenslutningen av politisk radikalisme og behov for gjenoppbygging av statlige institusjoner. Arbeiderpartiet gjennomgikk i perioden etter 1930 en ideologisk transformasjon, og sosialismen ble omformet til en reformistisk statsideologi (ibid). Planøkonomi, velferdsstat, reguleringsstat og folkesosialisme er begreper som brukes til å beskrive utviklingen i perioden etter krigen, og dette var også klimaet som omsluttet etableringen av de norske forskningsinstitusjonene. Den norske politikken i etterkrigstiden var i følge Slagstad ikke preget av pluralisme, men av et stort og sterkt Arbeiderparti som var svært toneangivende for utstakingen av den politiske ideologiske kursen. Antonio Gramscis (1978) begrep, *hegemoni*, fanger på en god måte hvordan kulturelt

lederskap fungerer gjennom statens disiplin og samfunnets spontane konsensus (ibid:12). Et slikt kulturelt politisk hegemoni er en passende beskrivelse på Arbeiderpartistaten etter andre verdenskrig, hvor sosialisme forble en etablert verdi gjennom en elite i arbeiderbevegelsen. Hegemoni går igjen i både samfunnsorganisering, politikk og kultur, men også i filosofi og kunnskapsmetoder (ibid:365). Kulturell enighet eller konsensus kan forklare hvordan den norske staten var preget av en relativt uniform tiltro til styringsverktøy og samfunnsplanlegging.

Norge var det eneste landet som hadde et eget forskningsråd for anvendt samfunnsforskning (Skoie 1990). I 1993 ble dette rådet slått sammen med øvrige forskningsråd til Norges forskningsråd, som nå er underlagt kunnskapsdepartementet - NFR (Skoie 2012). Et råd for anvendt samfunnsforskning er allikevel oppsiktsvekkende siden et politisk formål med å ha et slikt råd er så tydelig. I undersøkelsen sin, fant Skoie ut at øremerkede forskningsprogrammer er en viktig påvirkningskanal for å styre hva som skal tas opp av forskningen. Det har derfor blitt diskutert hvem samfunnsforskningen skal tjene, og hvordan den skal styres (Skoie 1990:23-24). Her har samfunnsforskere, og da særlig sosiologer tatt til orde for "de svake" og oftere representerer en "underdog-tradisjon", mens økonomer og statsvitere i følge Skoie i større grad tjener statsmyndighetene (ibid). Ønsket om fri forskning har i følge Skoie stått sterkt ved universitetene, og sterkest blant samfunnsviterne med en frykt for statlig innflytelse over forskningen. Det er i følge Skoie (2012) allikevel ikke til å komme unna at det i organiseringen ligger tydelige politiske koblinger, særlig på bakgrunn av tanken om at forskningen skal være samfunnsnyttig. I Norge har det altså vært et spesielt fokus på anvendt samfunnsforskning, og temaet har blitt politisk berørt ved flere anledninger (ibid:27-28). Dette henger i følge Skoie sammen med en rekke faktorer, deriblant forskningsoptimisme (ibid:30). Men det er grunner til å si at det er særegenheter med det norske systemet som gjør at samfunnsforskningen har en spesiell politisk betydning, på bakgrunn av den norske historien og politiske organiseringen av forskningen. Forskningsoptimismen som Skoie beskriver viser hvordan samfunnsnytte og feminisme henger sammen med den norske kjønnsforskningen. Samtidig har den norske forskningsmodellen fått konsekvenser for hvordan norsk kjønnsforskning har forandret seg.

2.3. Feminisme og forskning

Motivasjonen i den tidlige kjønnsforskningen har tette koblinger med opptattheten av kjønn og de flere kvinnepolitiske og feministiske strømninger som har eksistert i Norge. Cathrine Holst har publisert flere bidrag om feminisme, identitet og vitenskap. Holst (2000) skriver om hvordan feminisme forandres mellom generasjoner og hvordan forutsetningene som ligger til grunn i

samtiden påvirker forskergenerasjonenes identitetsmønstre. Hun viser også hvordan *avpolitisering* kan forklare hvordan tilknytningen til en uavhengig kvinnebevegelse er svakere på 1990-tallet, enn på 1970-tallet (ibid:196). Hun skriver at kvinne- og kjønnsoskologene har utviklet nærmere relasjoner til akademia, en statsfeministisk forståelse og andre mer institusjonaliserte og organisatoriske arenaer. Dette har i følge Holst fått konsekvenser i den forstand at de derfor ikke lengre har en like stor interesse for det kvinnepolitiske som på 1970-tallet (ibid). Uten å gå for dypt inn i kategorisering av feminismer, er hennes poeng angående politiske interesser og forskning svært interessant. Dersom aktører har vokst opp i en tid hvor kvinnesak var en viktig politisk verdi, har de en annen forståelse for viktigheten av for eksempel forskningens betydning for rettferdighet, eller det Skoie (1990:23-24) kaller et ønske om å ta parti med de svake gjennom et ”underdog”-perspektiv. Kjønnsforskningsfeltet var motivert av feminisme og kvinnesak i den tidligere fasen. Et relevant spørsmål i denne sammenheng er hvordan utviklingen i forskningsprogram kan reflektere forandringer i politisk kontekst.

Hvordan har da denne feministiske motivasjonen formet kjønnsforskningsfeltet? Utvikling i kvinnebevegelsen kan komme til syne i forskningen, og det blir relevant å se på forandringer i politisk motivasjon for forskningen. Feminismebetegnelsen blir problematisk. Det fremstår som en samlebetegnelse på en rekke kvinneperspektiver med forskjellige historiske røtter. Cathrine Holst (2009) beskriver tre bølger av feminisme. Disse bølgene beveger seg fra borgelig kvinnesakbevegelse og arbeiderkvinnebevegelse rundt 1850, den nye kvinnebevegelsen etter 1950, og over på en tredje bølge feminisme, sammensatt av individualisme, postmodernisme, multikulturalisme og et fokus på forskjeller mellom kjønnene. På 1970-tallet og utover 1980-tallet blir det også gjennomført en rekke synliggjøringsprosjekter med mål om å synliggjøre kvinners liv og erfaringer (Bondevik & Rustad 2006:47). De mange strømmingene innenfor feminismen bidrar dog til å gjøre begrepet ”feminisme” nokså slørete i dagens ordforråd. Det er derfor å forvente at forskning som inkluderer feministiske perspektiv vil kunne gjenspeile et slikt mangfold.

Helga Hernes introduserte i 1987 begrepet *statsfeminisme* i boka *Welfare State and Woman Power: Essays in State Feminism*. I boka skriver hun om hvordan de skandinaviske velferdsstatene fremmet feminisme gjennom en kvinnevennlig velferds- og likestillingspolitikk. Hun forsøkte å forklare underliggende årsaker til at kvinner i de nordiske landene hadde gjort store fremskritt når det gjaldt fordelingen av politisk makt (Hernes 1987:31). Begrepet statsfeminisme refererer i dag til feministisk kjønnspolitik innenfor staten mer generelt.

Cathrine Holst nevner også en rekke lover som inngår i en slik kjønnspolitikk; likestillingsloven, forbud mot seksuell trakassering i arbeidsmiljøloven, forbud mot kjønnsdiskriminerende reklame, forbud mot voldtekt i straffeloven og lov om 40 prosent kvinnerepresentasjon i statlige aksjeselskaper (2009:115). Statsfeminisme er en viktig del av den nasjonale politiske konteksten for det norske kjønnsforskningsprogrammet. Når man har vokst opp i et statsfeministisk sosialdemokrati, vil dette også sette preg på hvilke forskningsspørsmål forskerne ender opp med å se på (Holst 2002:17).

Relasjonen mellom kvinne- og kjønnsforskning og politikk har vært omstridt både innenfor og utenfor fagmiljøet (Halsaa 2004). Beatrice Halsaa er professor ved Senter for Tverrfaglig Kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo. I en artikkel hentet fra en forløper til *Tidsskrift for tverrfaglig kjønnsforskning* skriver hun om hvordan kjønnsforskningsfeltet har utviklet seg fra starten på 1970-tallet. Denne beskrivelsen skisserer en balansegang mellom staten, akademia og kvinnebevegelsen. Balansegangen har ifølge Halsaa forskjøvet seg flere ganger. Mens forskningen var sterkt knyttet til kvinnebevegelsen på 70-tallet, gikk det gradvis en vending over fra kvinnebevegelse til statsfeminisme gjennom tette bånd til en voksende offentlig likestillingspolitikk (ibid). Deretter skjedde det en akademisering mot slutten av 1980-tallet, hvor forskningsfinansiering og institusjonell forankring forandret seg (ibid). Dette gjenspeiles også i etableringen av kjønnsforskningsprogrammene fra 1988.

Halsaa (2004) stiller spørsmål om prisen for suksess innenfor feltet ble tilpasning til politiske og faglige krav fra stat og akademia, og om integrering av forskningen betyr normalisering slik at det feministiske kunnskapsprosjektet svekkes (ibid). Hun skriver om en teoretisk endring, hvor forskningen har gått fra å være en empiridrevet kritisk, marxistisk og radikalfeministisk teori på 70-tallet til å bli en metateoretisk poststrukturalistisk inspirert teori. Denne vridningen mener hun har sammenheng med nettopp de nye knutepunktene mellom akademia og feministisk forskning som skjedde på slutten av 80-tallet, og vridningen finnes i forskningsprogrammets diskurser. Den tidlige kvinneforskningen hadde i følge Halsaa (2004) klare politiske ambisjoner, og skulle tjene kvinners interesser ved å synliggjøre kvinners historiske og kulturelle betydning. Utgangspunktet for forskningen var en problemorientert empirisme som skulle bidra til samfunnsendring og forbedret levekår for kvinner. Et mål med forskningen var å fremskaffe et relevant kunnskapsgrunnlag for politikktutforming. Det handlet i følge Halsaa (2004) om å utvikle en feministisk forståelse til en pågående kvinnekamp. Denne målsetningen viste seg å være problematisk for aktører som mente at sammenveving av politisk målsetning og politiske

interesser ikke svarte til forskningsidealer om nøytralitet. Kritikken dukket opp i debatt om feltet i flere instanser, og mange akademikere var motvillige til å integrere feministiske perspektiver og målsetninger i forskningsinstitusjoner siden dette brøt med det som ble ansett som god vitenskapelig løsrivning (ibid). Ettersom forskningsrådet ville satse på kvinneforskning, og staten trengte kvinneforskningens kunnskap som grunnlag for en politikktutvikling, ble forskningsfeltet profesjonalisert (ibid). Dette gjorde at kvinneforskningen raskt ble forpliktet til akademiske normer om forskbarhet, metodologi og til politiske krav om anvendbarhet. Denne integreringen forandret forskningsfeltet, og det var nå mulig å bli rekruttert til feltet uten en feministisk agenda.

Halsaa (2004) mener at kvinnekampen er grunnleggende endret i tråd med ”likestillingsdiskursens hegemoni”. Kvinnen har kommet inn i politikk og lønnsarbeid, mens menn tar i bruk nye rettigheter i familien, noe som stiller nye krav til kvinnebevegelse og kvinneforskning. Det er i dagens forskningsspråk lite å finne av 70-tallets frigjørings- og undertrykkelsesretorikk. I den nyere poststrukturalistiske forskningen har kvinneforskningens mobiliseringspotensial i følge Halsaa blitt komplisert på grunn av en dekonstruksjon av kategorien ”kvinne” og en avvisning av ordet ”frigjøring”(ibid). Koblingene mellom feminisme og forskning har bidratt til å gjøre kjønnsforskningen til et politisk felt. I kapittel 7 drøfter jeg hvordan beskrivelsen til Halsaa stemmer med mine egne funn. Utviklingen i norsk kjønnsforskning preges av institusjonaliseringen som skjedde da programmene ble finansiert gjennom programplanene.

2.4. Kjønnsforskningen før programplanene

Det er viktig å få frem at kjønnsforskning i Norge ikke bare er forskningen som har blitt gjort med finansiering fra forskningsrådet slik strukturen ser ut nå. Den tidlige forskningen var ikke påvirket av forskningsstrukturen i like stor grad. I en 18.-binds serie om kvinners levekår startet blant annet kvinneforskerne en debatt om kategorien *kvinner*. I forordet til denne serien skriver Helga Maria Hernes (1982), at den markerer en stor fellesinnsats i den samfunnsvitenskapelige kvinneforskningen. Målet deres var å vise hvordan arbeidsliv, familieliv og deltakelse i offentlig liv bestemmer kvinners livssituasjon (ibid). Sekretariatet for kvinneforskning ble opprettet i 1977 for en femårsperiode. Hovedoppgaven til sekretariatet var å fremme forskning om kvinners livsforhold og stilling i samfunnet (ibid). På dette tidspunktet i kjønnsforskningen var det kvinner som var i fokus, og serien ble publisert på initiativ av forfatterne selv. Målet var å forandre samfunnet til det bedre, og fokuset var på å synliggjøre kvinner, noe som viser at det er

en tydelig feministisk motivasjon som ligger bak. Et annet eksempel på denne tidlige perioden i norsk kjønnsforskning finnes i rapporten "Forskning om kvinner" under Norges almensvitenskapelige forskningsråd fra 1976. I rapporten argumenterer forskerne for behovet for en egen kvinneforskning i Norge (Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning i NAVF 1976). Denne rapporten representerer starten på det som skulle bli den organiserte kvinneforskningen. Også her er det kvinners livsløp og livssituasjon som er i fokus. At spørsmål om kvinneforskning var betent i denne perioden, er det ikke tvil om. I rapporten er det også inkludert brev med begrunnelse for hvorfor noen har valgt å trekke seg fra arbeidskomitéen. Blant annet har Tore Thonstad (ibid: Vedlegg A) skrevet at det er vanskelig å skille mellom den politiske holdning til kvinnesaken og det rent forskningsmessige, og han mener at rapporten vil være uten verdi for NAVF på bakgrunn av dette. Randi Gimse (ibid: Vedlegg B) mener forslagene i rapporten bærer preg av at forskning skal dirigeres og gi resultater som skal støtte opp om bestemte synspunkter. Dette viser hvordan noen akademikere var motvillige til å inkludere politiske mål i forskningen, samt at det kan henge sammen med at nye satsningsområder i forskningen er en potensiell trussel mot annen forskning siden det er en kamp om knappe goder. I forløperne til kjønnsforskningsprogrammene fantes det tydelige konflikter. Forskningen var samtidig motivert på en annen måte enn gjennom utlysningene av midler under NFR, og fokuset på kvinner tyder på at denne tidlige kjønnsforskningen handlet om mer kvinnekamp.

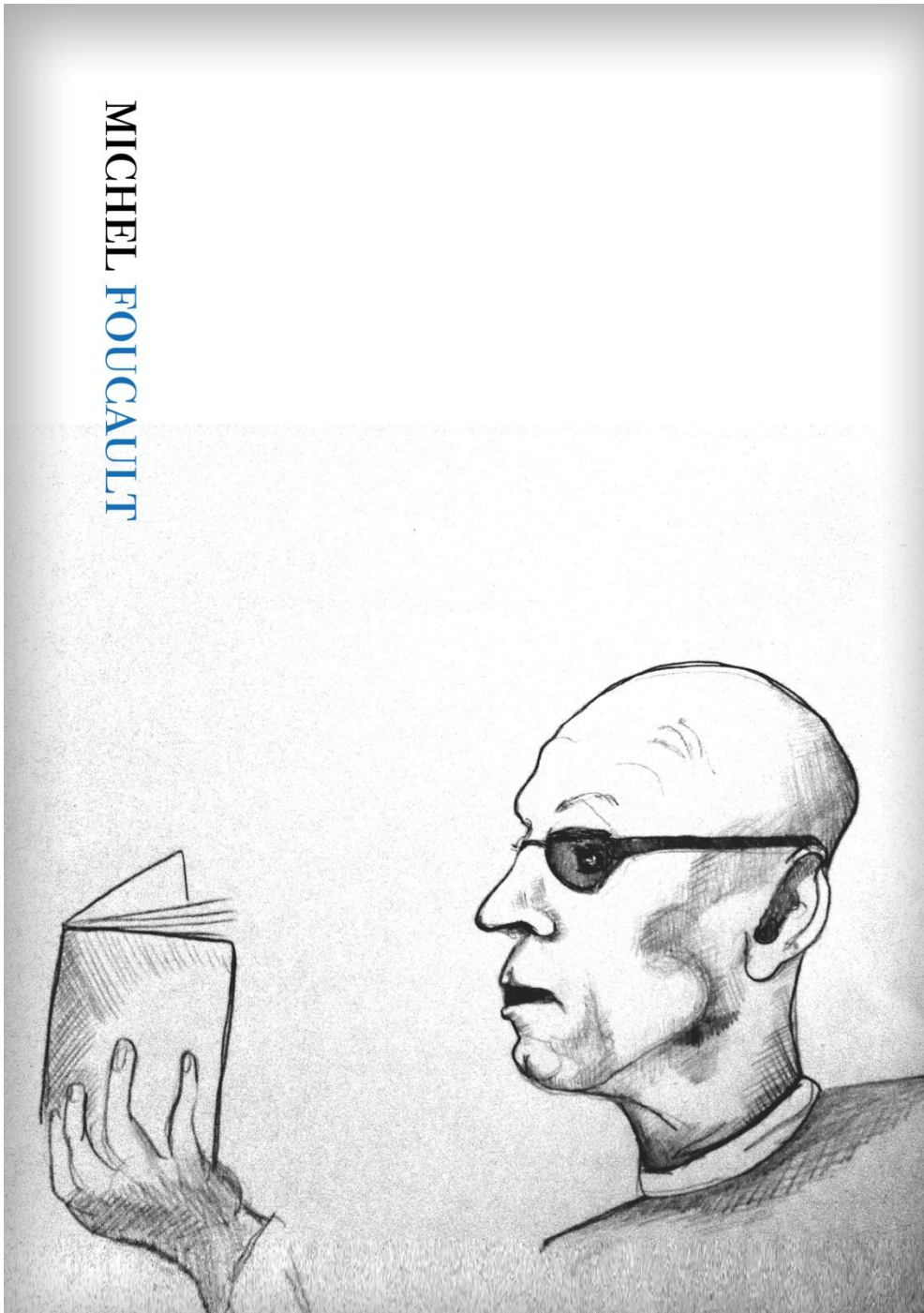
2.5. Norsk forskningsklima

Det norske forskningsklimaet er særegent preget av nasjonale forhold. Dette gjør at samfunnsfag og humaniora har en særstilling i den norske forskningsmodellen. NFR er nå hovedorganet i forskningsstrukturen, men det har allikevel vært andre institusjoner og prosesser forut for modellen slik den ser ut nå. I modellen er det tydelige politiske koblinger og det har historisk vært et spesielt fokus på anvendt samfunnsforskning. Kjønnsforskningsprogrammene i Norge må derfor forstås i lys av forskningsoptimisme, og ønsker om å endre samfunnet. Oversettelser mellom politikk og forskning i Norge handler også om legitimering av politiske ordninger og politisk ideologi. Denne norske forskningspolitikken er en viktig ramme for å kunne forstå prosessene i kjønnsforskningen.

Begynnelsen på kjønnsforskningen er også særs viktig for å kunne forstå hvilke diskurser som virker i feltet, og hvordan de forskningsinstitusjonelle forhold og den historiske utviklingen henger sammen. Før forskningen ble institusjonalisert i egne program var kjønnsforskning mer politisk motivert av feminisme enn det som er tilfellet i den senere forskningen.

Statsfeminisme (Hernes 1987) er et begrep som illustrerer hvordan likestillingspolitikk og familiepolitikk fremmer feminisme. Den tidlige kvinneforskningen og oppstarten av kjønnsforskning i Norge handlet om å synliggjøre kvinner. Halsaa (2004) fortelling om hvordan integreringen av forskningen har svekket et feministisk kunnskapsprosjekt illustrerer dog at det har vært motstridende strømninger innenfor forskningsfeltet. Slike spenninger mellom forskningsorganisering og politiske målsetninger som feminisme og likestilling preger utviklingsprosessene i feltet. Utfallet av disse spenningene har handlet om maktprosesser i forskningssystemet.

MICHEL FOUCAULT

Illustrasjon 1: Michel Foucault

3. Teoretiske rammer

3.1. Innledning

Jeg er opptatt av makt og vitenskap, og benytter meg av noen komplimentære tilnæringer. Kjønnforskningen er både et felt som påvirkes av egne forskningsdiskurser og av allmenne symbolske kamper om likestilling, rettigheter, familiepolitikk, med mer. Kjennetegnene for disse kampene om symbolsk makt er at de kommer til uttrykk i institusjoners program, i språk og i praksisfeltene de inngår i. For å kaste lys over hvordan denne symbolske makten kommer til uttrykk innenfor kjønnforskningsfeltet benytter jeg meg av innsikter av Jürgen Habermas, Espen Schanning, Michel Foucault, Pierre Bourdieu og Mats Franzén. Vel vitende om at disse ikke nødvendigvis er så lett å forene, benytter jeg meg av Franzén i en mer syntetiserende maktforståelse der nevnte forfattere også er inspirasjonskilder.

3.2. Makt og vitenskap

Sosiologen og filosofen Jürgen Habermas (1969) beskriver sammenhenger mellom forskning og politikk. Han skriver at kommunikasjonen mellom de politiske bemyndigede oppdragsgivere og gigant-forskningsinstitusjonenes faglig kompetente vitenskapsmenn utgjør en kritisk sone. Det er her det skjer oversettelser av praktiske spørsmål til vitenskapelig stilte problemer, og det er her vi finner oversettelsen tilbake fra vitenskap til svar på praktiske spørsmål (ibid:75). Denne koblingen mellom forskning og politikk innebærer nettopp at kontakten mellom politiske institusjoner og forskningsinstitusjoner vil påvirke forskningen som blir gjort. Dette er, som allerede vist i forrige kapittel, relevant i forhold til kjønnforskningsprogrammene som har vokst frem i den norske staten, der tiltro til politisk styring og mobilisering har motivert til satsninger på blant annet anvendt samfunnsforskning.

Habermas (1969:75) mener at kommunikasjonen mellom forskere og politikere er som et nett av rasjonell drøfting mellom praksis og vitenskap. Kommunikasjonen er grunnet i en forståelse om at målet med kommunikasjonen er å fjerne en problematisk situasjon (ibid). I kjønnforskningen er en slik forståelse et syn på at kjønnsrettferdighet er et problem som staten må ta tak i og gjøre noe med. Spesielt tydelig var dette i den tidlige kvinneforskningen som handlet om synliggjøring av kvinners levekår. Politiske ordninger kan iverksettes og legitimeres gjennom å forske på kvinner og menn. Habermas beskriver hvordan forskjellige verdisystemer forholder seg til teknisk realisering, og hvordan politisk handlende sosiale gruppers situasjonsforståelse avhenger av situasjon og teknikker som står til disposisjon. Dette medfører ifølge Habermas (1969) at

forskningen ikke nødvendigvis *bare* blir utløst av praktiske spørsmål, men også at den bæres frem til politikerne av forskerne (ibid:76). Derfor påvirker ikke bare politiske interesser kjønnsforskningsfeltet, men også vice versa. Starten på norsk kjønnsforskning var på mange måter et feministisk initiativ som ble oversatt til politiske spørsmål. Denne oversettelsesprosessen mellom politiske oppdragsgivere og fagfolkene i prosjektvitenskapene har ifølge Habermas blitt svært institusjonalisert. På regjeringsnivå har det blitt opprettet styringsbyråkratier for forskning og utvikling, samt vitenskapelige rådgivningsinstitusjoner som har funksjoner som gjenspeiler omsetningen av vitenskap i politisk praksis. Dette gjelder eksempelvis forskningsrådene som ble opprettet i etterkrigstiden. Habermas' tilnærming brukes som tolkningsramme for å se på hvordan norsk politikk organiserer samfunnsforskning gjennom opprettelsen av forskningsrådene og deres kontakt med departementene. Politisk rådgivning har som oppgave å fortolke forskningsresultatene innenfor bevisstheten av ledende interesser, samt å lede forskningsprosessen i retning av praktiske spørsmål. Slik er denne dialogen mellom forskning og politikk *forskningspolitikken*. Eksempler på at dette også skjer i det norske systemet, er når norske forskere får i oppdrag å rapportere til myndighetene, som for eksempel gjennom makt- og demokratiutredningen (NOU 2003:19). I disse rapportene brukes fagrepresentanter, når politikere eksempelvis skal samle kunnskap om likestilling i velferdsstaten. På denne måten reproducerer forskningen politikken, og politikken formes etter forskningen. Den norske kjønnsforskningen har også gjennomgått en kommunikasjonsprosess hvor forskningsspørsmål drøftes frem mellom departementer og forskere.

Espen Schaanning (2007) argumenterer for at sannhet blir våpen for de sterkeste. Det å ha makt kan også innebære å styre kunnskapsproduksjon og beslutningsprosesser. Dette betyr at aktører må vinne frem i kunnskapsspillet om de vil ha makt (ibid:49). Det hjelper lite å ha rett dersom en mangler penger, makt og prestisje (ibid:52). De som ikke har makten må passe på å legge en strategi for hvordan de skal vinne frem. Schaanning (ibid) skriver om hvordan de som ikke har makten kan legge seg til en taktikk basert på hvilke stridsmidler som synes mest effektive i den gitte situasjonen. Med Schannings forståelse av makt aktualiseres det hvordan en part eller interessent som er svakere må tilpasse seg situasjonen for å nå frem, for deretter å skape grunnlag for sin maktinnflytelse. Det kan være en forklaring på hvorfor det skjer reproduksjon av perspektiver i politikk så vel som i forskning, siden parter som søker innflytelse må tilpasse seg den forståelsen som allerede ligger til grunn. Denne forståelsen ligner Bourdieus begrep *doxa*, som er den viten det ikke stilles spørsmål ved (se Prieur & Sestoft 2006). På den måten kan en

del av makten som finnes i kjønnsforskningen være preget av at aktørene tilpasser seg eksisterende diskurser og sannheter som tas for gitt.

I dette perspektivet er makt innenfor vitenskapsproduksjonen en komplisert kommunikasjonsprosess og handler samtidig om hvordan logikken i forskningsfeltet styrer taktikken til aktørene som skal operere innenfor det. For å se denne makten handler det om kontrastene. Makten kommer til uttrykk i oversettelsesprosesser mellom forskningsprogrammene og forskere, i forskjellene mellom det herskende og det ekskluderte, og i grenselandet mellom det uttalte og det underkommuniserte. I kjønnsforskningen finnes makten innebygd i de institusjonelle forholdene. Kjønnsforskningen belyses i denne oppgaven gjennom institusjonene som omslutter den samt diskursiv makt.

3.3. Michel Foucault og diskurser

«Jeg antar at diskursproduksjonen i ethvert samfunn på en og samme tid blir kontrollert, sortert, organisert og fordelt ved hjelp av en mengde prosedyrer som har som funksjon å avverge dens krefter og farer, beherske dens karakter av å være en tilfeldig begivenhet og omgå dens tunge og skremmende materialitet» (Foucault 1999:8).

Begrepet diskurser stammer fra det latinske *discursus*, og betyr direkte oversatt å løpe frem og tilbake. Ordet diskurs refererer også til drøfting, og det er nettopp derfor jeg mener diskursbegrepet er så interessant når jeg skal se på kjønnsforskningsprogrammene. Forskningen preges av en kamp mellom diskurser når forskere med ulike perspektiver søker etter forskningsmidler i det samme programmet.

Foucault identifiserer forbud og tabu, fornuft og galskap, og sannhet og ikke-sannhet som viktige motsetninger (Foucault 1999). I hver av disse tre mekanismene får avvikene eller motsetningene i Foucaults analyse en grunnleggende betydning idet de bekrefter diskursens eksistens og innhold. Forbud og tabu kan avdekke diskursens forbindelse med makt og begjær (ibid:8). Galskapen symboliserer det som er uforenelig med den herskende diskurs (ibid). Gjennom å se på avvikene er det mulig å identifisere hva som er grunnleggende verdier, og i dette prosjektet, gjennom å se på hvilke diskurser som kommer inn, og hvilke som forlater kjønnsforskningen. Til sist nevner Foucault det som defineres som sannhet og det som blir sett på som usant, og mener at slike verdier må sees på gjennom en historisk kontekst i et system som ikke er fast, men i stadig forandring. Et system hvor institusjonell tvang har bidratt til å avgjøre hva som blir sett på

som sant og usant (ibid:12). Disse konkrete eksemplene på hva som kan definere en diskurs, blir viktige redskap for hvordan en kan analysere en diskursiv tilhørighet. For egen del har jeg latt meg inspirere av hans syn på historie og arkeologi i min analyse av kjønnsforskningsprogrammet ved å nettopp lete etter kontinuitet og brudd av hva som vektlegges i forskningsprogrammene over tid.

I *Tingenes orden* skriver Foucault at historien er den fremste av alle humanvitenskaper, og er selve «moderkunnskapen» siden den går like langt tilbake som menneskets hukommelse (1996:489). Med en relativt filosofisk forståelse gjør Foucault her rede for sitt syn på historien som et språklig bakteppe, med en kronologi, og med historie som nærmest et menneskelig eksistensielt begrep (ibid:489-517). Dette synet på historie gjenspeiles i hans *arkeologi*, som utdypes i kapittel 4.2.

Michel Foucault har skapt en agenda for diskursanalyse, og er innenfor denne tradisjonen toneangivende i samfunnsvitenskapene (Andersen 2003:1). Hovedpoenget til Foucault virker å være å si noe om hvordan ulike forståelser vokser frem og har en historie. Innsikt i denne historiske fremveksten av disse, er diskursanalyse i praksis. Historien til kjønnsforskningsprogrammene er derfor min innfallsvinkel til å forstå hvordan diskursene som preger den norske kjønnsforskningen har utviklet seg, hvor stabilitet og forandring, kontinuitet og endring gir innblikk i maktrelasjoner.

I sin *Archeology of Knowledge* tar Foucault utgangspunkt i at det finnes en rekke praksiser som danner grunnlag for fremvekst og opprettholdelse av et sett utsagn (Neumann 2001:13). Disse kan tilsammen reflektere en diskurs, og kan ifølge Foucault analyseres gjennom en arkeologisk metode, hvor man graver frem praksisene, forståelsen i, og opprettholdelsen av diskursen. Denne forståelsen av utsagn og praksiser tilsier at programmer og publikasjoner i kjønnsforskningen vil inneholde slike utsagn som gir innsikt i ulike diskurser i kjønnsforskningsfeltet. En diskurs er i et Foucaultinspirert perspektiv et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som ved å innskrive seg i institusjoner, og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstruerende for sine bærere og har en viss regularitet i et sett relasjoner (Neumann 2001:177). Min forståelse av diskurser her er at kjønnsforskningsfeltet inneholder flere slike virkelighetskonstruksjoner. Styrkeforholdet mellom disse antas å få konsekvenser for utviklingen i forskningen, og gir et bilde av hva som til enhver tid er dominerende og mindre framtrædende stemmer og problemforståelser.

3.4. Foucault og makt

Foucault har skrevet og forelest mye om makt, blant annet oppsummert i tekstsamlingen *Power/Knowledge* (Foucault 1980). Foucaults forståelse av makt begrenses ikke til at makt utøves av en aktør på en annen (Neumann 2001:168). På samme måte som diskursperspektivet hans, innebærer også en maktforståelse et historisk perspektiv. Foucaults maktanalyse handler om maktens mikrofysikk, og makt i aksjon (Schaanning 2007:39). For Foucault innebærer ikke nødvendigvis makt at maktutøver eller den det utøves makt over har oversikt over maktrelasjonen. Makt i hans perspektiv er noe som går begge veier, og ikke ovenfra og ned. For Foucault kan makt være en del av en stabiliserende prosess, hvor normer kodifiseres, og blir normalisert, eller en del av et konseptuelt konformitetspress (ibid). For Foucault er makt derfor over alt, ikke fordi det omfatter alt, men fordi det kommer fra overalt (Foucault 1978 i Neumann 2001). Makt er for Foucault et sett av praksiser, teknikker og strategier i vitenskapsproduksjon og vitenutførelse (Schaanning 2007:39).

Foucault er opptatt av makt i relasjoner, og å se på i hvilke relasjoner maktforhold blir produktive. I dette perspektivet er maktrelasjoner ikke bare undertrykkende for en gruppe ofre. Maktrelasjonene, i følge Schaannings Foucault-tolkning, gjør at man disiplinere, forhører og undersøker individene, for deretter å arkivere og systematisere det de sier og gjør, slik at man kan kategorisere og diagnostisere dem (ibid:40). Dette bidrar i sin tur til at det settes i gang tiltak som gir opphav til nye disiplinformer eller det Foucault viser til som en ”klinisk viten”, hvor kunnskapen reguleres gjennom en institusjonaliseringsprosess.

Foucault knytter sammen forståelse av ideologi og språklig makt med kunnskap (Engelstad 2005:18). Det vil si at når vitenskapsfelt som kjønnsforskningen konstitueres, konstitueres også en måte å snakke om et objekt på, hva som er interessant å se på, hvordan problemer skal løses, hva som ansees som sannhet, og hvem som har rett til å bli hørt på (ibid). Slike konstituerte forståelser av sannheter vil også virke styrende på den videre utviklingen av kunnskapsfeltet.

I dette prosjektet er jeg opptatt av å bruke Foucaults forståelse av hvordan diskurser inneholder makt, og hva som skjer når tanker og ideer som inkluderes bryter med hverandre i de norske kjønnsforskningsprogrammene. For å nærme oss spørsmålet om diskursenes materialisering i kjønnsforskningsfeltet behøves dog mer konkrete teoretiske redskap for å analysere feltenes sosiologiske maktlogikk og symbolsk makt.

3.5. Forskningsfelt

Ifølge Pierre Bourdieu er all forskning motivert av praktiske eller inneforståtte interesser av en eller annen art (Wilken 2008:86). Når forskere sier at de beskjeftiger seg med noe fordi det er interessant, er det ifølge Bourdieu en forskjønnende omskrivning av at det står helt vitale interesser på spill (ibid:85). Forskere og forskning har interesser i vitenskapsproduksjon, og det er i forhold til disse interessene at forskningsobjekter konstrueres og forskningstemaer formuleres. Bourdieu skriver: *"Subjektet for vitenskapelig diskurs må nødvendigvis stilles de samme spørsmålene som objektet for diskursen stilles"* (Bourdieu 1993:49). På den måten handler ikke forskning om å skape ny kunnskap ifølge Bourdieu, men om å produsere noe som kan tilskrives verdi i det vitenskapelige feltet. Dette oppfatter jeg som en kritikk av at forskere ikke er refleksive nok, og at forskere derfor ubevisst kan reprodusere diskurser som konsekvens. Forskningsprosesser er en del av en sosial kamp om kapital i det vitenskapelige feltet (Wilken 2008:86). All forskning starter med en forforståelse av det som man forsker på, noe som innebærer at feltet vil preges av denne forforståelsen, slik som diskurser skaper meningsunivers. I boken *An Invitation to Reflexive Sociology* skriver Bourdieu og Loïc Wacquant (1992) om betydningen av forskerens refleksjon over egne forforståelser. Her nevner de at forskerens nødvendige investering i egen forskning, gjør det vanskelig å se hva betydningen av forskerens forankring i det intellektuelle feltet er (ibid:38-39). Det vil si at forskere vil ha vanskeligheter med å se sin egen intellektuelle forforståelse, og deres sosiale bakgrunn, akademiske posisjon og mest av alt partiskhet gjør at forskningsfelt får problemer med å identifisere sin egen forutinntatthet (ibid). En vitenskapelig kamp består dermed ikke bare av å få midler til prosjektet, men også om å kunne definere hva som er inkludert (Wilken 2008:86). Forskerens innfallsvinkel til kampen i feltet er ikke bare bestemt av dennes posisjon, men også av en vitenskapelig habitus (ibid). Forskningsfeltet må derfor ifølge Bourdieu analyseres både med tanke på individenes egenskaper, men også ved å se på de omliggende strukturene eller konteksten som definerer det riktige og det gale perspektivet.

Bourdieu's forståelse av makt er av interesse i foreliggende prosjekt for å kunne analysere faktorer som spiller inn i kjønnsforskningsfeltet i forhold til hva som blir gitt prioritet, betraktet som viktig og mindre viktig. I denne forbindelse er også spørsmålet om symbolsk vold av interesse.

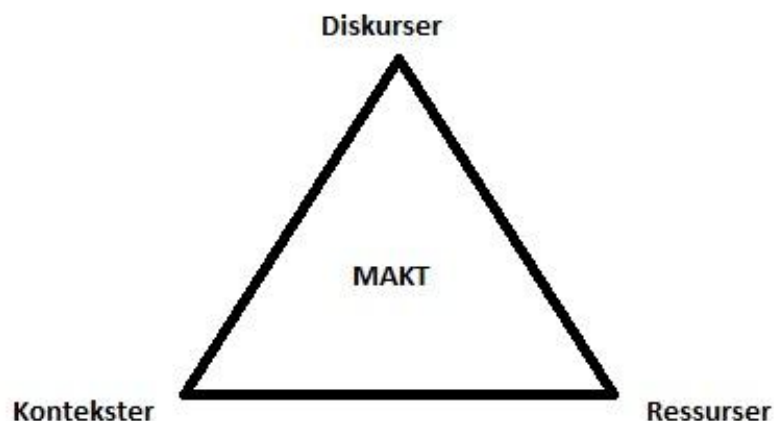
3.6. Symbolsk vold

”Symbolsk vold er en mild form for vold, fordi den er umerkelig og usynlig selv for dens ofre, og er en form for vold som i all vesentlighet utøves gjennom de rent symbolske kanalene for kommunikasjon og innsikt, eller mer presist, kanalene for miskjennelse, anerkjennelse eller, i siste instans for følelser.”(Bourdieu 2000:9-10)

Symbolsk vold handler om hvordan dominans gjennom miskjennelse eller anerkjennelse fremstår som naturlig (Bourdieu 2000:44). Dette begrepet kan brukes til å forklare hvordan noen perspektiv og forståelser inkluderes og ekskluderes i den norske kjønnsforskningen. Symbolsk vold er en form for symbolsk makt. Symbolsk makt er makt til å konstituere sannhet gjennom utsagn og representere en oppfatning og bekrefte eller forandre denne oppfatningen (Bourdieu 1996:45). Symbolsk vold blir derfor eksempelvis det å underkjenne noen søknader etter forskningsmidler, og særlig da hvis det kan ”naturliggjøres”. Bourdieu interesserer seg både for de underliggende strukturene som regulerer det sosiale rommet, og for institusjoner som er med på å legitimere makten, og dermed bidrar til å få en historisk vilkårlig orden til å fremstå som uimotsigelig og naturlig (Wacquant 1996 i Wilken 2008). Symbolsk vold innebærer blant annet at mens noen perspektiver inkluderes i et felt, blir andre sett på som unyttige og forkastes rett og slett fordi de ikke passer inn i det etablerte. Slike forkastede perspektiver vil ikke få særlig oppmerksomhet siden de ikke får tilgang på de ressursene som utlyses gjennom prosjektbeskrivelsene. Symbolsk vold er derfor en beskrivelse av det som skjer når det etablerte underkjenner alternative tenkemåter. Gjennom kjønnsforskningen skjer det endringer i hvilke diskurser som kommer inn i feltet, og hvilke diskurser som ikke lenger får like stor plass. Eksklusjonen av perspektiver gjennom forskningsperiodene er symbolsk vold i praksis. På den måten kan inkluderingen av internasjonale diskurser i kjønnsforskningen si noe om hvordan det utøves symbolsk vold ovenfor de nasjonale diskursene, som ikke lenger får plass i forskningsprogrammene.

3.7. Diskurser, ressurser, kontekster

Den svenske sosiologen Mats Franzén (2010) tegner en modell til maktanalyse inspirert av blant annet Foucault og Bourdieu. Makten som virker i forskningsfeltet handler om balansen mellom 1) *diskurser*, 2) *ressurser* og 3) *kontekster*. Hans eklektiske modell kan brukes som verktøy til å illustrere hvordan samspillet mellom disse danner grunnlaget for makt i forskningsprogrammene om kjønnsforskning.

Figur 1: Maktens triangel (Franzén 2010:94)

Franzén mener at disse tre sidene i maktens triangel i prinsipp har samme betydning for å forstå hvordan og hvorfor makt virker. Hans modell er ikke laget for å være gyldig i alle institusjonelle sammenhenger, men er en analytisk ramme som åpner opp for analyser av makt som prosesser (Franzén 2010:122). Makttriangleret er ifølge Franzén ikke en gjenspeiling av virkelige forhold, men et verktøy i maktanalyser. Poenget er at det spesifikke med hver maktsituasjon er et spørsmål om hvordan kontekster, diskurser og ressurser samspiller (ibid:95). Franzén (ibid:86) skiller mellom det intensjonelle maktbegrepet, og det strukturelle. Dette forstår jeg som et skille mellom en weberiansk maktforståelse og en marxistisk systemforståelse av makt. Han mener man bør kombinere disse maktforståelsene, og introduserer et tredje begrep: *Det relasjonelle maktbegrepet*, basert på forholdet mellom de tre sidene i triangleret. Det relasjonelle maktbegrepet retter fokus mot subjektene handlinger, deres intensjoner, de historisk gitte omstendigheter og maktstrukturer som de befinner seg i (ibid:89). På den måten kan forståelsen av makt i forskningsfeltet struktureres i forhold til trianglerets tre sider.

Diskurser hos Franzén er et system av mening og forestilling, de er formbundne og de etablerer bestemte forhold mellom ord og bilder som inngår i dem (Franzén 2010:96). De kan handle om hvordan noe er og fungerer, og om hva som er rett eller feil. Maktprosesser er diskursive i sin karakter. Diskursenes makt handler om at når diskursene forhandler i kjønnsforskningen, er det noen perspektiver som får plass, mens andre forkastes.

Ressurser hos Franzén (2010) er en del av en fleksibel prosess. Ressurser er bundet til bestemte sammenhenger, og flyttes ikke mellom sosiale relasjoner uten videre (ibid). Fordelingen av

forskningsmidler er ikke tilfeldig, og ressursenes organisering kan i følge Franzen forandre eksisterende maktrelasjoner, og er følgelig viktig for å forstå makt i forskningsfeltet. I tillegg er marginalisering en del av ressursfordelingen. De marginaliserte er de som står utenfor organiseringen, og som ikke i like stor grad har tilgang på ressursene. I mitt prosjekt er forskningsmidlene som fordeles gjennom forskningsprogrammet ressursene. Disse ressursene er knappe goder som fordeles på forskere som søker om midler under programmene. Derfor er inklusjonen eller eksklusjonen viktig for å forstå hvordan forskningsmidlene samspiller med makt. Om forskere ikke deler diskurser med systemet som deler ut forskningsmidler har de dermed også liten tilgang på ressursene. Knappe ressurser får forskere til å tilpasse seg herskende diskurser, noe som blir en del av diskursproduksjonen i forskningsfeltet.

Det er i følge Franzen (2010:115) en systematisk overensstemmelse mellom de maktrelasjoner som interesserer oss, og de *kontekstene* som er relevante. Ved å overse konteksten er det lett å misforstå maktrelasjoner. Konteksten for kjønnsforskning og samfunnsforskning i Norge er historisk sett påvirket av de politiske prosesser forut for det første kjønnsforskningsprogrammet. Konteksten innebærer nesten alltid en viss usikkerhet i eksisterende maktrelasjoner, og er ifølge Franzén et viktig element for å forstå makt (ibid:121). Konteksten for kjønnsforskningen handler om koblinger mellom forskning og politikk under NFR.

I studier som ser på tverrsnitt og i begrensede perioder mener Franzén (2010:121) det kan være vanskelig å si noe om forandringer. Men for å spore ustabiliteter og ujevnheter, hvor motstridende krefter samspiller, og hvor maktrelasjoner ikke fungerer sammen, må man se på en utvikling over tid.

Ifølge Franzén (2010:121) er spørsmål om hvilke parter eller aktørkategorier som er involverte vesentlige for å se på situasjoner hvor makt forekommer. Makttrekanten fronter spørsmålene: Hvilke diskurser er det som virker her, hva oppnår de, hvilke ressurser står på spill, og hvordan ser konteksten ut. Utfallet av analysen, sier Franzén (ibid:122), vil være *stabilitet og forandring, kontinuitet og endring*. Disse prosessene illustreres i analysen av kjønnsforskningen.

Franzéns makttriangel konkretiserer hvilke koblinger som finnes mellom forskning og politikk. Makten er en kontinuerlig fleksibel prosess. For å forstå forskningsfeltet blir det nærliggende å forholde seg til både diskursene og kontekstene de virker i, samt inklusjonen som skjer gjennom fordelingen av forskningsmidlene. I kapittel 7 drøftes også makten i forskningsfeltet i forhold til de tre sidene ved makttriangelet.

3.8. Bruk av teoretisk rammeverk

Makt er i denne oppgaven et viktig stikkord for hvordan kjønnsforskningsprogrammene analyseres. Teoretikerne representerer verktøykassen som har hjulpet meg med å forstå prosessene i kjønnsforskningsfeltet. Forskningsfeltet gjenspeiler politiske interesser siden det løpende skjer oversettelser fra praktiske spørsmål til vitenskapelige problemstillinger slik Jürgen Habermas beskriver. Michel Foucault ser på hvordan makt skapes. Hans diskursbegrep gjør det mulig å se etter hva som er de etablerte sannheter i utsagn i feltet, og for å se på hvilke diskurser som virker i kjønnsforskningen i Norge. Michel Foucault ser på makt som tosidig, og noe som både skapes av diskursive systemer, men som også opprettholdes av individene innenfor systemene. I utvidelsen av hans diskursbegrep har jeg sett på de nasjonale og de internasjonale diskursene som finnes i forskningsprogrammene gjennom en forståelse av at det i forskningsfeltet utøves en form for diskursiv makt, samt symbolsk vold gjennom inklusjon og eksklusjon av diskurser.

For å forstå forskningsprogrammene og for å finne kontinuitet, har jeg lett etter meningsbærende utsagn og sitater som representerer ulike diskurser. Disse utsagnene illustrerer hva som er etablerte sannheter i forskningsfeltet i de forskjellige periodene. Mats Franzén illustrerer hvordan makten kan forstås som en prosess gjennom å forstå balansen mellom diskurser, kontekster og ressurser. I den norske kjønnsforskningen tar jeg med en historisk forståelse av norsk forskning som kontekst for å forstå prosessene i feltet. I tillegg er ressursfordelingen, hvor noen typer prosjekter favoriseres, en del av inklusjonsprosessen. Habermas og Schaanning brukes til å belyse en maktprosess hvor forskere og politikere forholder seg til hverandre gjennom en oversettelsesprosess i forskningsfeltet. Bourdieus fremstilling av forskningsfelt brukes til å forstå hvordan feltet preges av makt når noen diskurser og oppfatninger naturlig gjøres.

I første del av analysen er fokuset på diskurser i den norske kjønnsforskningen med Franzén og Bourdieu som teoretiske veivisere. I den andre delen av analysen hjelper maktriangleret til å forstå hvordan forskjellige kontekster og ulik organisering i de nordiske landene gir forskjellig utslag i kjønnsforskningen.

Illustrasjon 2: Arkivet

4. Metodisk tilnærming

4.1. Valg av metode

Den metodiske tilnærmingen i dette prosjektet er inspirert av Michel Foucault. Han brøt ned tradisjonelle skiller mellom metode og teori, og spesielt fascinerende er hans syn på hvordan historiske perspektiver gir oversikt over hvordan diskurser virker. Dette gir mulighet til å analysere utsagn og praksiser og å se på hvordan disse er virkelighetskonstruerende (Neumann 2001:177). Foucaults arkeologi er en historisk lesning av dokumenter, og diskurser passer godt til denne oppgaven nettopp fordi feltet jeg skulle undersøke var fragmentert og uoversiktlig. Mats Franzéns makttriangel kombinerer det teoretiske grunnlaget for å analysere hvordan makt virker i forskningsfeltet. Det er mange prosesser som spiller inn på hvordan diskursene i forskningsfeltet endrer seg og analysen har verken vært entydig eller enkel. Utgangspunktet måtte derfor være en eksplorerende tilnærming av forskningsfeltet. Dette har jeg gjort gjennom en Foucaultinspirert arkeologisk utgravning.

4.2 Arkeologi

På samme måten som Michel Foucault var opptatt av å se på historien bak seksualiteten (Foucault 1990), og historien bak straff og disiplin (Foucault 1995), er jeg også opptatt av historien gjennom forskningsprogrammene. Arkeologi er her en del av metoden min, men henger tett sammen med den teoretiske forståelsen av Bourdieus forskningsfelt, og Franzéns mattriangel. I *The Archaeology of Knowledge* skriver Foucault (2010) om hvordan arkeologiske undersøkelser kan brukes som en tilnærming til diskursanalyse. Han tar utgangspunkt i det han kaller for arkivet, at det finnes et sett av praksiser som muliggjør frembringelse og vedlikeholdelse av et sett utsagn (Neumann 2001:13). Poenget med diskursanalyse er å studere hvordan et gitt utsagn aktiverer en serie sosiale praksiser, og hvordan utsagnet bekrefter eller avkrefter disse praksisene (ibid:83). Arkivet er det systemet som styrer utsagn (Foucault 2010:129). Utsagn er gruppert sammen i distinkte figurer komponert sammen i samsvar med flere rasjonaliteter og opprettholdt og formet med spesifikke reguleringer (ibid). Derfor må utsagnene identifiseres og sorteres. Konsekvensene av uttalelser må tolkes om de skal kunne brukes til å vise hvordan makt eksisterer i forskningsfeltet og hvordan rasjonaliteter forhandler med hverandre. I mitt tilfelle er arkivet dokumenter som omtaler kjønnsforskning, publikasjoner innenfor forskningsfeltet og dokumenter som beskriver hvordan systemet har vokst frem. Her har jeg også fokusert på utsagn fra før forskningen blir institusjonalisert under forskningsrådet. Foucault beskriver arkivet som det praktiske nivået hvor utsagn fremstår som vanlige hendelser,

og svært mange tanker blir her håndtert og manipulert (ibid:130). *Arkivet* kan være det store systemet hvor utsagn formuleres og omformuleres, og er derfor her egnet som metodisk tilnærming.

Arkiv kan på grunn av en enorm kompleksitet ikke bli beskrevet i sin helhet. Alle utsagn vil til enhver tid høre hjemme i en historisk diskursproduksjon, slik Foucault beskriver diskurser. Arkivet kommer frem i fragmenter, områder og nivåer, og er mer synlig for oss desto større historisk avstand det har fra oss. Arkeologien til Foucault handler om at man ser på diskursive formasjoner og kartlegger arkivet. Det trenger ikke nødvendigvis å være en begynnelse, men handler om å stille spørsmålstegn ved det som er sagt, å beskrive funksjonen utsagnet har, dens diskursive formasjon og det arkivsystemet det tilhører (Foucault 2010:131). Gjennom å se på utsagn i arkivet mitt har jeg derfor stilt spørsmålstegn ved det uttrykte og funksjonene til påstander innenfor feltet.

Arkeologi slik Foucault ser det, kan fort bli en tidskrevende prosess. Spesielt når det er så mange faktorer som påvirker maktprosessene i arkivet for kjønnsforskningen, slik jeg bruker Mats Franzéns makttriangel. Da må man på et tidlig tidspunkt velge bort noe fremfor noe annet. Men det er nettopp fragmentene av diskursen og fragmentene av arkivet som gjør det mulig å gjøre diskursanalyse. Det er ikke et oversiktlig felt, men det er utsagn som går igjen og nye som dukker opp i alle tekster som publiseres av programmene. En viktig antakelse jeg har gått ut ifra er at alle utsagn har en diskursiv forankring. I tillegg er de historiske beskrivelsene av norsk forskningspolitikk og beskrivelser av det politiske klimaet som her er gjengitt i kapittel 2, en del av den arkeologiske tilnærmingen min.

4.3. Arkeologi i praksis

Analyseprosessen har vært omfattende, og for å kunne presentere funn og observasjoner er derfor spesifikke utsagn valgt ut som eksempler som skal illustrere en større sammenheng og diskurs. Det er derfor viktig å påpeke at også andre utsagn kan belyse prosessene som har pågått i kjønnsforskningsfeltet. Forskningspolitikk og politiske interesser er en del av arkivet som er med på å organisere utsagnene i kjønnsforskningen. Allikevel er også informasjon inkludert eller ekskludert fra denne historien. Det er ikke til å komme fra at det ikke er mulig å ha med alle elementer som påvirker historien. For min egen forskningsprosess har det vært viktig å finne informasjon om en historisk bakgrunn for programmene. Et eksempel på en balansert arkeologisk fremstilling av historien forut for selve caset, mener jeg blant annet gjøres i Thomas Ugelviks (2012) artikkel om hvordan norsk mat er straff i fengselsvesenet. Her gjør han først

rede for hvordan mat tidligere har blitt brukt til å straffe fanger i eldre fengselsinstitusjoner, før han bruker informasjonen til å tolke atferden til innsatte fanger. Matsserveringen i fengselet blir satt i en maktkontekst hvor han blant annet nevner hvordan fanger kunne få dietter bestående av vann og brød som en del av straffen i tidlige fengselsinstitusjoner. Konklusjonen hans om hvordan innsatte skaper grenser for kroppen sin, og ivaretar egen identitet gjennom å personliggjøre maten i fengselet, gir god mening etter den arkeologiske introduksjonen. En slik arkeologisk tilnærming er ikke bare en god vitenskapelig praksis, men også et godt grep for å gjøre argumentasjonsrekker tilgjengelige for leseren, og blir her også en del av min metodiske tilnærming for å skape tilgjengelighet og troverdighet til analysen.

De metodiske overveielser krever en viss grad av refleksivitet under utvelgelsen av tekster til analysen, i tråd med Pierre Bourdieus (Wilken 2008:85-86) syn på hvordan forskere kan reprodusere perspektiver gjennom forskningen sin. Arkivet for denne studien innebar at jeg måtte tolke den norske kjønnsforskningen i en historisk kontekst, for å finne noen sentrale rammer for hvordan jeg kunne tolke utsagnene. Den historiske tolkningen av forskningspolitikk og forskningsorganisering ble en naturlig del av oppgaven siden dette er en del av arkivet for diskursene som representeres i kjønnsperspektiv. Spesielt viktig er det Skoie (1984/1990/2005) beskriver om en tiltro til forskning, og historien bak anvendt samfunnsforskning i Norge, som en del av den historiske norske diskursproduksjonen. Arkeologien innebærer at analysen min av utsagnene i programmene settes i sammenheng med den historiske bakgrunnen forut for programmene.

4.4. Diskursanalyse og oppdagelse

Det er en forskjell på den metodiske tradisjonen som søker å legitimere funn gjennom tidligere forskning og andres antakelser, og tradisjonen som heller søker legitimitet for eget arbeid gjennom en mer åpen tilnærming til empiri og en oppdagelse av potensielle funn. Alexa Hepburn og Jonathan Potter refererer til dette som forskjellen mellom '*the context of justification*' og '*the context of discovery*' (2007:169). De gjengir Paul Feyerabend (1975), som hyller en anarkistisk tilnærming til vitenskapelig utvikling, og Michael Mulkay (1991), som skriver om og forsvarer konteksten for hvor forskningen blir gjort. Disse forfatterne plasserer seg innenfor en vitenskapsfilosofisk diskusjon og presenterer gode beskrivelser for hvordan forskeren kan forstå den vitenskapelige tradisjonen, og hvordan vitenskapelige felt har utviklet seg. De viktigste tesene til Feyerabend er at det ikke finnes noen universelle metoderegler og strenge demarkasjonskriterier som kan skille vitenskap fra ikke-vitenskap (Gilje & Grimen 1997:99). De

regler og kriterier for testing og teorivalg som forsvares av positivistiske og popperianere virker mot sin hensikt. Og det er ikke slik at *Great Science* er et resultat av *Great Standards* (ibid:99). Feyerabend's vitenskapsfilosofiske anarkisme kan brukes til å argumentere for at det ikke er fruktbart med én normalvitenskap, snarere flere paradigmer som konkurrerer innbyrdes (ibid:100). Diskursanalyse er et felt som ikke kan styres av noen etablerte metodiske sannheter eller felles standarder for vitenskapeliggjøring. Det er derimot viktig at forskeren oppdager funnene i den konteksten den er, og er mindre opptatt av å legitimere egne funn eller reprodusere tidligere forskning. Min forståelse av disse skillene, er at selv om en diskursanalyse må rotfestes i en *justification*-prosess, er diskursanalyse først og fremst et *discovery*-felt. For å skape validitet og reliabilitet til egen forskning blir det derfor enda viktigere i en arkeologisk diskursanalyse at forskeren gjør rede for metode, funn, og samtidig viser sin egen refleksjon. På denne måten kan man si at Foucault ikke brukes som en metodisk oppskrift, men snarere en veiledning eller inspirasjon. Dette kan være et vanskelig krav i kvalitative innholdsanalyser, siden etterprøvbarehet ikke alltid er like lett. Allikevel er det lettere i analyser av offentlige dokumenter blant annet siden det ikke er det samme behovet for anonymisering. Min tilnærming her er inspirert av arkeologi og diskurser. Først må utsagnene oppdages i konteksten de virker, for deretter å fastslå hvor de har sin diskursive tilhørighet i tråd med en slik oppdagelse.

4.5. Datainnsamling

Selv om jeg ønsket å gi alle programmene like mye oppmerksomhet, viste dette seg å være en vanskelig oppgave. For det første har mye endret seg siden programmenes start i 1988, og mens forskningsrådet før trykte opp rapporter, er nå nærmest alt digitalisert og tilgjengelig på nettet. Det var også vanskelig å finne dokumenter med liknende innhold og format, som for eksempel midtveiseevalueringer av prosjektene, siden praksisen for denne evalueringen endret seg gjennom de fire programperiodene. Resultatet er at utvalget består av ulike typer tekster fra de respektive kjønnsforskningsprogrammene. Datainnsamlingen var en omfattende prosess, hvor jeg startet med å søke etter programplaner for kjønnsforskningsprogrammene. Siden det ikke forekom noen historisk oversikt over hvilke program som har eksistert, måtte jeg først finne ut hvordan forskningsstrukturen hadde forandret seg siden programmene først ble startet i 1988. På forskningsrådets nettsider fant jeg umiddelbart offisielle dokumenter som programplaner og evalueringer av prosjekter som vekte min interesse. Det var allikevel først etter å ha bestilt alt tilgjengelig opptrykt materiale i tillegg, at jeg fikk en oversikt over hvilke typer rapporter som var å oppdrive. Målet mitt var å få sentrale dokumenter innenfor forskningsfeltet. Jeg vurderte også alternative tekster til det som til slutt ble utvalget mitt, men så på det som nødvendig å ikke

være for opptatt av homogenitet. Nettsidene til forskningsrådet og programnettsidene for de forskjellige forskningsprogrammene indikerte at det var lite samsvar mellom prosjektperiodene angående hvordan de dokumenterte prosessene sine. Utvalget av tekster er valgt i tråd med min forståelse av hvordan diskurser ikke er knyttet til institusjoner. Tekstene er representanter for de respektive programmene, og er ikke en avspeiling av alt arbeidet som er nedlagt innenfor programmene. Det finnes mange tekster og offentlige publikasjoner som kunne ha vært gjenstand for analysen av norsk kjønnsforskning. Dette er fordi utsagnene som kommer frem er representanter for mer omfattende diskursproduksjon både innenfor og utenfor feltet. Det er allikevel mulig å forme et bilde av meningsuniversene utsagnene representerer innenfor kjønnsforskningsprogrammene. Diskursene bidrar til å avdekke prosesser som har preget feltet. Datagrunnlaget for analysen består av publikasjoner og programplaner som er publisert av forskningsrådet.

4.6. Kjønnsforskningsprogrammene

Det har vært flere perioder med program for kjønnsforskning i Norge, og organiseringen har variert når det gjelder finansiering av forskningsprosjektene. Disse ulike programmene er alle like relevante for å kunne se på utviklingen i kjønnsforskningen i en arkeologisk undersøkelse av forskningsfeltet. Disse programmene er:

- *Program for grunnleggende samfunnsvitenskapelig kvinneforskning* (1988-1994) under NAVF/Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning
- *Program for grunnleggende humanistisk kvinneforskning* (1988-) under NAVF/ Rådet for humanistisk forskning

Under NFR har det vært tre programmer:

- *Kjønn i endring* (1996-2001)
- *Kjønnsforskning: kunnskap, grenser, endring* (2001-2007)
- *Program for kjønnsforskning* (2008-2012)

Kjønnsforskningsprogrammene fanger opp over to tiår med forskning, og jeg forventet derfor å finne forskjellige problemstillinger og forskjellig innhold i de tidlige programmene og dagens kjønnsforskningsprogram. Det norske samfunnet har endret seg mye i denne tiden, også når det gjelder politikk som berører spørsmål om kjønn. Dette innebærer at den tidsmessige konteksten for diskursproduksjonen endret seg, og samtiden preger meningsuniversene som uttrykkes gjennom diskurs og utsagn. Vi har siden 1970-tallet fått en rekke ordninger som illustrerer

hvordan likestilling har blitt en del av en norsk politikk og diskurs (Vollset 2011). Samfunnet har forandret mange ordninger som reflekterer kjønnsperspektiver, og disse forandringene vil også påvirke forskningens fokus i samsvar med Michel Foucaults syn på hvordan samfunnet bidrar i diskursproduksjonen.

I makt- og demokratiutredningen fra 2003 tar forfatterne for seg debatten innenfor likestilling i Norge, og viser en historisk utvikling når det gjelder likestilling. 1970-tallet blir beskrevet som et tiår preget av lovreformer. Som eksempel nevnes det her blant annet lov om barnehager og selvbestemt abort. Det ble jobbet med å endre kjønnsstruktur i formelle hierarkier utover 1980-tallet, med ambisjoner om at kjønnsperspektiv skulle integreres på alle områder og nivåer i politikken (NOU 2003:19). På 1990-tallet fikk vi debatt om fedrekvoten av fødselspermisjon, og øremerking av vitenskapelige stillinger ved universitetene, og styrekvotering i næringslivet (ibid). Statlige selskap ble lovpålagt å ha 40 prosent kvinner i styrene fra 2003 (ibid). Dette ser jeg på som historiske politiske vridninger innenfor kjønnsperspektiv i Norge, og jeg regnet derfor også med å finne indikatorer på slike utviklingstrekk i kjønnsforskningsprogrammene. I tillegg har familiestrukturen gjennomgått store lovmessige endringer, og med nye lovverk for familie og samliv, er det et mye større mangfold nå enn for 20 år siden. Konteksten for når publikasjonene i analysen er gitt ut, blir også viktig ettersom arkeologi som metode innebærer å sette utsagn i kontekst, og se hva som preger historien i forskningsfeltet.

4.7. Utvalget

Dette er en arkeologisk eksplorerende diskurs og maktanalyse av utsagn innenfor kjønnsforskningsprogrammene. Tilgangen til analysemateriale var varierende. Etter å ha vært i kontakt med en rekke personer som har vært engasjert i programmene, måtte jeg ta til takke med de tilgjengelige publikasjonene. Ikke alt var tilgjengelige i bibliotek, eller på nettsider, og jeg prioriterte heller å finne utsagn som kunne representere tidsperioder. Jeg ønsket å se på den på hvordan diskursproduksjonen har pågått gjennom programperiodene. Det har vært en historisk vridning innenfor kjønnsforskningsfeltet i Norge, og jeg har derfor med tekster med en viss spredning over tid. I Tabell 1 er en oversikt over hvilke dokumenter som utgjør utvalget for analysen. Utgivelsen for forskningsdokumentene strekker seg fra 1995 til 2009, mens programperiodene som er dekket går fra 1988 til 2012. Det innebærer at programmene jeg ser på spanner seg over 24 år. Dette gir utvalget en bred tidshorisont over forskningsfeltet, og i utvalget er alle periodene representert.

Tabell 1: Tekstutvalget til analysen

Kilde	Navn på rapporten	Programperiode
1	Konferanserapport (1995), <i>Kjønn og samfunn i endring</i> , Oslo: Norges Forskningsråd.	1988-1994
2	Norsk Forskningsråd Kultur og samfunn (1994), <i>Kjønn i endring? Forslag til et nytt program for kvinne- og kjønnsforskning</i> ., Oslo: Norges Forskningsråd.	1996-2001
3	Programnotat (1997), <i>Kjønn i endring</i> , Oslo: Norges Forskningsråd.	1996-2001
4	Konferanserapport (1998), <i>Sexing the self – seksualitet, kjønn og flertydighet</i> , Oslo: Norges Forskningsråd.	1996-2001
5	Programplan (2001), <i>Kjønnsforskning – kunnskap – grenser – endring (2001-2007)</i> , Oslo: Norges Forskningsråd.	2001-2007
6	Prosjektkatalog (2002) <i>Prosjektkatalog 1997-2002 – Kjønn i endring</i> , Oslo: Norges Forskningsråd.	1996-2001
7	Programstyrets egenvurdering (2002), <i>Kjønn i endring, institusjoner, normer, identiteter</i> , Oslo: Norges Forskningsråd.	1996-2001
8	Sluttrapport (2008), <i>Kjønnsforskning: Kunnskap, grenser, endring</i> , Oslo: Norges Forskningsråd.	2001-2007
9	Programplan (2009) <i>Forskningsrådets programplan 2008-2012</i> , Oslo: Norges Forskningsråd.	2008-2012
10	Prosjektoversikt (2011), <i>Program for kjønnsforskning 2008-2012</i> , Oslo. Norges Forskningsråd.	2008-2012
11	Årsrapport (2011), <i>Årsrapport 2010 – program for kjønnsforskning (2008-2012)</i> , Oslo: Norges Forskningsråd.	2008-2012

På grunn av vanskelighetene med å oppdrive data, er kun programmet under samfunnsvitenskapelig forskning med fra den første perioden. Fra de nyere programmene var det mange dokumenter å velge mellom, siden de nyere programmene var tilgjengelig på nett. I tillegg til kilde nummer 5 og 8 har jeg for det tredje programmet fra 2001-2007 også benyttet meg av programnettsidene (Kjønnsforskning 2012) til forskningsprogrammet som supplement.

Datagrunnlaget var veldig omfattende, og dokumentene fra programperiodene ble prioritert på bakgrunn av relevant innhold. Slik det fremkommer i tabellen ovenfor, er dokumentene ikke utgitt i kronologisk rekkefølge ut ifra programmene. For å illustrere hvilke dokumenter som tilhører hvilken periode, har jeg derfor fremhevet programperioden i kolonnen til høyre.

I presentasjonen av arkeologiske funn i kapittel 5 refererer jeg til rapportene og programperiodene i fotnoter. Dette har vært et bevisst valg for å skape mer flyt i teksten. Meningen er ikke å analysere aktørene, men hvordan deres utsagn fremstår i forskningsfeltet. Fokuset har ligget på meningsinnholdet i sitatene og i liten grad på aktørenes bakgrunn og posisjoner i feltet, ettersom utsagn og diskurser er bærere av meningsunivers. Det er mulig å etterprøve undersøkelsen, og å finne frem til de bestemte sitatene.

4.8. Forskjellige dokumenttyper

I utvalget har jeg benyttet meg av flere typer dokumenter, som oversikten i Tabell 1 viser. Det er tydelige forskjeller på disse dokumenttypene. Noen dokumenter skulle overtale myndigheter til å yte mer penger. Slike dokumenter er evalueringer og forslag til nye program. Dokumentene som brukes til å overtale myndighetene, er et resultat av forhandlinger mellom medlemmer i komiteene. Medlemmene trenger ikke alltid være enige om hva de tror vil gjøre inntrykk på myndighetene slik at de bevilger penger. Programplaner er en type dokument som skulle motivere forskere til å skrive søknader om prosjekter og er derfor mer vidt formulert enn artiklene som finnes i konferanserapporter. Konferanserapportene inneholder bidrag fra individuelle bidragsytere og tekstene er ikke et resultat av forhandlinger. Utsagn fra konferanserapporter måtte derfor også tolkes i lys av rapportenes helhet. Programplaner beskriver ikke hvordan forskningen gjøres, men kan heller brukes til å illustrere hvordan forskningsspørsmålene har forandret seg.

Jeg har hatt et aktivt forhold til forskjellene mellom disse dokumenttypene gjennom analyseprosessen. Noen utsagn er gjort av enkeltforfattere som det refereres til. Andre utsagn står uten forfattere og er resultat av slike nevnte forhandlinger. Utsagnene er også tolket i forhold til hensikten bak dokumentet. I presentasjonen av funn nevnes hvilke typer dokumenter sitatene er hentet fra når det har vært av betydning for tolkningen.

4.9. Opplegget for dataanalysen

Diskursanalysen jeg benytter meg av her er en egen tolkning av hvordan Foucaults diskurser og arkeologi kan brukes til å se på kjønnsforskningsfeltet. Diskurser konstitueres i forhold til det de

utelukker (Jørgensen & Philips 2010:37). En kritikk mot diskursteori handler om at det ikke er klart hvorvidt det diskursive feltet er et felt av temmelig ustrukturerte hav av all slags meningsdannelse, eller om det i seg selv er strukturert av de gitte konkurrerende diskurser (ibid). Derfor blir det vanskelig å skille diskurser fra hverandre. En løsning på dette kunne vært å skille mellom det diskursive felt, slik Foucault beskriver det, og en diskursiv orden, hvor noen diskurser kjemper mot hverandre i det samme terrenget (ibid:38). Problemer oppstår når man ikke kan skille diskursene fra hverandre fordi de opptrer innenfor det samme feltet. Det viktige blir da å undersøke diskursordenens materielle og eventuelt institusjonelle forankring, fordi diskurser aldri er kun tale og tekst (ibid:147). En undersøkelse av diskursorden vil ofte være en opplagt avgrensning. Ved å fokusere på forskjellige konkurrerende diskurser innenfor samme område, undersøkes hvor det er kamp mellom forskjellige diskurser, og hvilke selvfølgheter diskursene deler. Noen perspektiver vil deles, mens andre ikke. Ved å sette en diskursorden som ramme for undersøkelsen kan man få innsnevret en gruppe av diskurser for analyse (ibid:147-148). Det kan samtidig forekomme andre diskurser i feltet. Det blir viktig å undersøke hva de fremmede eller nye diskursene er, hva de representerer, og hvilke konsekvenser diskursene får. Først da blir det mulig å se utviklingen i forskningsfeltet. Dersom andre diskurser inkluderes i feltet er det også viktig å identifisere hva disse representerer, og eventuelt, hvor disse kommer fra. Jørgensen og Philips (2010:149-150) foreslår at man ser på diskurs som en ramme og et analytisk begrep forskeren legger ned over virkeligheten for å skape en ramme for sin undersøkelse. Da blir diskurser også noe man konstruerer, og ikke noe som eksisterer i kraft av seg selv. Det betyr ikke at forskeren kan kalle hva som helst for en diskurs, men må gjøre greie for sine avgrensninger. Avgrensningen må starte gjennom å undersøke sekundærlitteratur, for deretter å tilpasse definisjonen av diskurser etter det (ibid). Det vil si at selve analysen først kan begynne etter at den arkeologiske utgravningen har startet, og analysen tilpasses etter hvert. Denne prosessen er ikke like synlig i presentasjonen av arbeidet, men er allikevel en svært viktig del av det å utforske diskursene. På bakgrunn av at den nyere kjønnsforskningen har en tverrfaglig karakter fant jeg flere diskurser i utvalget, og startet analysearbeidet med å lete etter mer kontinuerlige diskurser.

4.10. Prosjektets reliabilitet og validitet

Den kvalitative tilnærmingen setter forskerens egne tolkninger i sentrum, og en viktig del av det å oppdage meningsbærende utsagn gjennom en arkeologisk utredning, gjør at prosjektets relevans blir et spørsmål om forskerens åpenhet. Denne tilnærmingen gjør at jeg vektlegger egen refleksjon, noe som innebærer at andre kan tolke utsagnene på andre måter. Innenfor en

erkjennelse av at eget arbeid er en del av diskursproduksjon, stilles krav til refleksivitet som en viktig del av prosessen (Jørgensen & Philips 2010:120). Siden diskursanalysen innebærer en form for subjektivitet, er det viktig å stille spørsmål om hvorvidt min tolkning er mer riktig enn en annens tolkning. Det viktige for meg er at den systematiske behandlingen av utsagnene blir logiske for leseren, og dette er grunnlaget for prosjektets reliabilitet. Meningen med prosjektet er ikke å ramme inn en enkelt forståelse av kjønn, eller å typologisere enkelte typer sitater i kategorier, men å utforske forskningen. Kjønnforskning stiller flere spørsmål enn den kan tilby svar, og meningen er å se hvilke spørsmål som stilles. I forlengelsen kan man eventuelt finne grunnlag for å komme med kritikk. Men relativismen i diskursanalyse svekker ikke forskningens akademiske standard eller politiske betydning (ibid). Med bakgrunn i akademisk standard kan man vurdere prosjektets gyldighet. En forsker må selv bedømme egen og andres forskning ut ifra den rollen som forskningen spiller i å opprettholde eller utfordre maktrelasjoner i samfunnet, i forhold til forskningens implikasjoner (ibid:120-121). Her mener jeg at en søken etter å forstå de etablerte maktrelasjonene i forskningen i seg selv, stiller krav til min refleksivitet, mens min mangelfulle maktposisjon og uavhengighet til det systemet jeg ser på gjør prosjektet mer troverdig. Prosjektets validitet henger ene og alene sammen med den vitenskapelige praksis som har blitt brukt, og dette innebærer så klart at resultatene kan kritiseres. Muligheten for å kunne kritisere prosjektet har derfor vært prioritert.

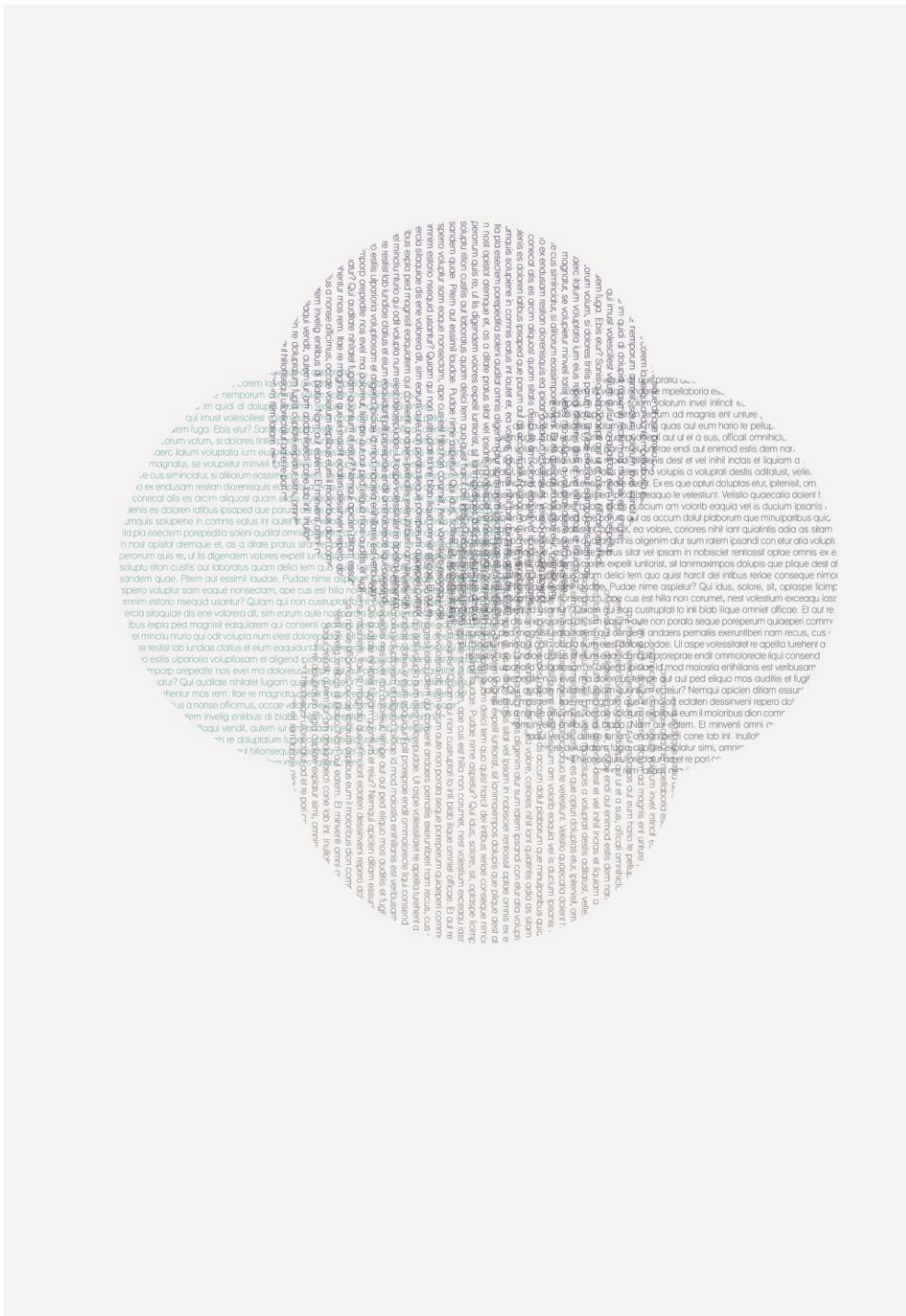
4.11. Min metode

Diskursanalyse er ikke en tydelig tradisjon, og i dette prosjektet har jeg lagt meg på en egen arkeologisk metode. Her har jeg sett på hvordan utsagnenes diskursive tilhørighet henger sammen med forskningsfeltets historie. Med utsagn mener jeg språklige fremstillinger som inneholder påstander og meninger. De teoretiske og historiske rammene gir utgangspunkt for tolkninger av tekst, gjennom en oppdagelse av diskursiv tilhørighet. For å kartlegge arkivet og stille spørsmålstegn ved utsagn måtte jeg under analyseprosessen hele tiden være oppmerksom på historisk utvikling, hva som skiller det norske feltet fra andre kjønnsforskningsprogrammer og hva som deles. Metoden handler derfor også om å sammenligne den norske forskningen med forskningens organisering i andre case eller land. Dette korresponderer for eksempel med Charles C. Ragins (2009) illustrasjon av at *cases* kan forstås og defineres på flere måter. For å forstå det norske caset må det både skapes og oppdages (ibid:9).

Spørsmålene som presenteres i analysen er i hovedsak satt etter en nøye lesning og koding av materialet gjennom en arkeologisk oppdagelse av feltet. Undersøkelsen av hvordan *stat og*

politikk, og *urettferdighet* ble fremstilt, og *inkludering av nye sosiale kategorier* er alene basert på en observasjon av denne utviklingen. I tillegg var spørsmålet om *nytteperspektiv* i forskningen inspirert av forskningshistorie hvor norsk samfunnsforskning har fått en særstilling i den norske velferdsstaten. Analysen i kapittel 6 tegner et bilde av hvilke diskurser som deles mellom de nordiske landenes forskningsprogrammer. For å kunne forstå den norske konteksten brukte jeg også tidligere evalueringer av kjønnsforskning i de andre nordiske landene. Denne sammenlignende metoden ligger til grunn for skillene mellom nasjonale og internasjonale diskurser.

Arkeologien min har som konsekvens at datainnsamling og analyse skjer som en eksplorerende prosess. Tekstdokumentene som siteres i analysen er bare én del av prosjektets fokus. Arkeologien innebærer at ingen kunnskap som kan bidra til å belyse feltet er irrelevant. Gjennom ustrukturerte samtaler med en rekke relevante personer har jeg også samlet relevant informasjon om utviklingen i feltet. Dette inkluderer et veiledningsmøte med Kari Wærness, leder for det første kjønnsforskningsprogrammet fra 1988. På bakgrunnen av denne erfaringen har datamaterialet blitt tolket og kodet. I første omgang gjennom en svært nøye lesning av både helhetlige fremstillinger i tekstutvalget, i tillegg til at hver enkelt setning ble nøye lest. Språk og retorikk ble merket og sortert. Deretter sorterte jeg ut de største diskursive linjene som beskriver det norske caset. En slik prosess må tilpasses underveis, og vil derfor ikke fungere som metodiske oppskrifter i andre sammenhenger. Det ligger i metodens natur at diskurser må utforskes og oppdages, spesielt siden arkivet er omfattende. Idet jeg valgte å fokusere på noen tema og trender i programmene, valgte jeg samtidig også bort andre. Dette er en svakhet ved denne typen konseptualisering. Allikevel gir fremstillingen av den norske kjønnsforskningen noen tydelige og konkrete innfallsvinkler til hvilke diskurser som er viktige i det norske caset, samt hvordan disse kan forstås med tanke på forskningsinstitusjonelle forhold og en norsk historisk utvikling.

Illustrasjon 3: Overlappende diskurser

5. Arkeologiske funn - Norsk kjønnsforskning

5.1 Innledning

I tillegg til å se på programmenes utvikling over tid i et arkeologisk perspektiv, har jeg sett på hvert enkelt program for seg selv og sammenlignet dem. En del av tilnærmingen har handlet om å søke fellesnevner mellom periodene programmene har virket, for å se om samfunnsmessige og politiske diskurser i samfunnet inkluderes i programmene. Som en arkeologisk utgravning av feltet har jeg også forsøkt å danne meg et bilde av hva som kjennetegner de spesifikke programperiodene for å se på utviklingen over tid. De fire programmene blir først skissert hver for seg, før jeg trekker linjer gjennom programperiodene gjennom fire overordnede spørsmål som representerer kontinuitet. På den måten tegnes et bilde av hva forskningen har beholdt og hvordan den har forandret seg.

5.2. Et første oversiktsbilde

Etter å ha undersøkt arkivet og blitt kjent med innholdet i de forskjellige programperiodene, dannet jeg meg et bilde av hovedlinjer i programmene. Innenfor programmene viste det seg at veldig mange tema blir belyst og det er en stor bredde i prosjekter som har fått midler gjennom kjønnsforskningsprogrammene. Sett i et helhetlig perspektiv over de fire programmene fremgår det at antallet perspektiver og tema øker kraftig over tid. Prosjektene under programmene går fra å være noe strengere tematisk styrte, til å fange svært bredt. Dette skjer når fokuset går fra et sterkt fokus på kvinner til å inkludere mannsforskning, queerforskning, interseksjonalitet, globalisering og internasjonalisering i programmene. Denne utviklingen synes å skje gradvis over tid, og viser seg når stadig flere tema er inkludert i de senere programnotatene.

Fra det første programmet finner vi et fokus på kvinner som en egen sosial kategori i velferdsstaten. Forskningen skulle bidra til å problematisere etablerte kjønnsforståelser. Det nevnes eksplisitt makthierarkier, undertrykkende maskulinitet, og urettferdighet. Dette blir deretter mindre synlig for en periode hvor det i større grad fokuseres på tema som arbeidsliv, religion, og seksualitet. Gjennomgående i programmene 2 og 3 er fokuset på samfunnsendring og hvilke konsekvenser ny samfunnsutvikling har for kjønnsforståelsen. I det andre programmet utlyses midler til svært mange tema, og her inkluderes mye i forskningsfeltet. I det tredje programmet ønsker programstyret ikke å avgrense til spesifikke prosjekter, og lar søknadene bestemme om de kan forsvare finansiering gjennom programmet eller ikke. I det fjerde programmet synes likestillingsdebatten igjen, som først var veldig tydelig fra 1988. Dette kan ha

flere årsaker. En mulig kobling her er politiske interesser i finansierende departement. Blant annet står det i programplanen for 2001-2007 at Barne- og likestillingsdepartementet har øremerket 12 av 24,5 millioner til forskning på homofili og kjønnslikestilling i familiesfæren. Selv om likestilling igjen er på dagsorden, er det i en mer nedtonet drakt. Det er lite av den kritiske retorikken som henger igjen fra tidligere feministisk kritikk. Dette kan indikere en tydelig endring over tiden programmene har pågått. En annen observasjon er mangel på kontinuitet mellom programmene. Prosjekter som inkluderes i de første programmene oversettes ikke til nye spørsmål i forskningsfeltet. På bakgrunn av den tilsynelatende fragmenteringen av feltet samt endringer og kontinuitet i programmene over tid, har jeg samtidig lett etter brudd mellom programmene. Jeg har sett på kontinuitet og brudd i forhold til:

- **Nytteperspektiv i forskningen.** Hvordan ser kjønnsforskningen på sin egen samfunnsnyttige verdi i et såkalt *social engineering*-perspektiv? Er for eksempel målet med prosjektene å forandre samfunnet, å tjene politiske målsetninger, eller å opplyse samfunnet om problemstillinger i kjønnsperspektiv. Her har jeg samlet utsagn hvor forskerne og programstyret sa noe om hva forskningen skulle oppnå.
- **Hvilke sosiale kategorier fokuseres det på.** Som jeg skal vise starter kjønnsforskningen i utgangspunktet med et fokus på kvinner som sosial kategori. Gjennom programperioden skjer det forandringer i fokuset. Jeg har vært interessert i hvilke andre sosiale kategorier som får oppmerksomhet etter hvert. Gjennom en nøye gjennomlesning av datamaterialet oppdaget jeg at kjønnsforskningen fokuserer på flere nye sosiale kategorier gjennom periodene. Her har jeg sett en inklusjon av blant annet maskuline perspektiver, etnisitet og seksuelle minoriteter.
- **Staten og politikkenes rolle.** Siden kjønnsforskningen i Norge kan sees i lys av en politisk tiltro til at forskningen skal være nyttig for staten, og siden funderingen av programmene kommer gjennom forskningsrådet, var det i et maktperspektiv av interesse å se på hvordan staten blir fremstilt, og hvordan utsagnene beskriver forholdet mellom offentlig og privat, velferd og muligheter for statlige virkemidler. Her har jeg også sett på hvilke politiske ordninger som nevnes.
- **Urettferdighet.** Dette temaet er basert på en observasjon om at maktspekter og urettferdighet går igjen i alle de norske programmene. Hvordan settes det fokus på de undertrykte og de usynliggjorte gjennom programmet? Hvordan forholder forskerne seg til makt? Her har jeg lett etter utsagn som beskriver eller problematiserer makt i alle

former det kan oppstå. Både relasjonelt, og systematisk makt. Det viktige her har vært å se på hvordan makt fremstilles som et relevant perspektiv innenfor programmene.

Disse temaene ser jeg på gjennom de fire programperiodene. Like viktig er det å illustrere hva som er spesifikt med hvert enkelt program, og dette oppsummeres i det følgende avsnittet.

5.3 Beskrivelser av programmene

5.3.1. Kjønn og samfunn i endring (1988-1994)

Det første programmet var Program for grunnleggende samfunnsvitenskapelig kvinneforskning (1988-1994) og var under NAVF/Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning. Tittelen på rapporten, som er empirien for analysen min her, er *Kjønn og samfunn i endring*.¹ I denne rapporten er det mange individuelle forfattere, og rapporten fremstår som en samling av forskjellige meninger. Noen av dem problematiserer hvordan kvinner historisk sett har vært undertrykt, og hvordan det bør være koblinger mellom kvinneforskningen og kvinnebevegelsen. Flere av dem fokuserer på makt, og da spesielt makthierarkier som systematisk undertrykker kvinner. Videre tas velferdsstatens problemer opp, og hvordan kvinners rolle i velferdsstaten er motivert av likestillingsprinsipper. Et viktig tema er vold og kjønnskultur. Her handler det om å tegne bilder av maskulinitet og femininitet, samt å knytte dette opp mot kultur. Et perspektiv her er at kjønnsforskjeller kobles opp mot kulturell konstruksjon. I tillegg er globalisering, seksualitet og kropp viktige tema i denne rapporten. Det første kvinneforskningsprogrammet var under rådet for *samfunnsvitenskapelig* forskning. Programmet har derfor ikke den samme tverrfaglige profilen som de tre etterfølgende. Samtidig med dette programmet finnes et eget kjønnsforskningsprogram innenfor humanistisk forskning. Disse to fagfeltene blir fra 1996 slått sammen under programmet "Kjønn i endring", hvor humaniora og samfunnsvitenskapelig forskning deretter må dele på midlene under den samme organiseringen.

I forordet til konferanserapporten fra dette programmet skriver lederen i programkomitéen, Kari Wærness at: "*Hovedsiktemålet med konferansen var å få presentert tema, teorier og problemstillinger som er sentrale i norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning i dag. Det var*

---

¹ Konferanserapport (1995), *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.

et mål å få vise mangfoldet i norsk kvinneforskning og i denne sammenheng også få synliggjort konflikter og dilemmaer i forskningen.”²

Her vises det at denne perioden var preget av at samfunnsvitenskapelig kvinneforskning var hovedtema. Rapporten inneholder også derfor de mest sentrale temaene for denne programperioden. Den tematiske oversikten i rapporten illustrerer hvordan kjønnsforskningen, eller mer presist kvinneforskningen i denne perioden, hadde en annen kjerne enn det foreliggende programmet for 2008-2012. De overordnede temaene i rapporten er kvinneforskning som kritisk korrektiv, velferdsstatens krise: kvinner som tapere?, vold og kjønnskultur, kjønn og globale utfordringer, kropp, seksualitet og samfunn, kjønn og endring, i tillegg til at rapporten inneholder en paneldiskusjon hvor fire forfattere diskuterer hva som er fremtiden for kvinneforskningen. Dersom disse temaene er beskrivende for feltet i denne perioden, ser vi at også innenfor samfunnsforskningsprogrammet alene er mange tema inkludert. Allikevel virker det som om det er et stort fokus på kvinner og kvinners rolle i velferdsstaten. Dette programmet fremstår som nært knyttet til den samfunnsvitenskapelige leiren, og nytteperspektiv og politisk motivasjon blir ansett som viktige verdier. Dette kommer blant annet til syne i følgende utsagn i rapporten:

”Men det jeg i alle fall anser at den samfunnsvitenskapelige kvinneforskningen ikke bør ta til seg, er de ekstreme posisjonene som postmodernismen lett synes å lede til, som at all sosial kritikk må være ad hoc, lokal og ateoretisk, og at ingen forskjeller er viktigere eller mer grunnleggende enn andre. I tillegg til at slik ekstreme posisjoner egentlig gjør det umulig å arbeide som sosiolog, anser jeg den politiske likegyldighet som kan bli konsekvensen, er nok grunn til å avvise dem.”³

Her har Wærness posisjonert seg i forhold til den fremtidige utviklingen i forskningsfeltet, og undertonene her er en frykt for at feltet skal utarmes til å bli ”politisk likegyldig”. Her er det mulig hun allerede på dette tidspunktet kunne se en utvikling som var i ferd med å komme. Det er et tydelig syn på at kvinneforskningen skal være nyttig, og konkret. Videre presiserer hun:

”Jeg vurderer det altså slik at vi i dag trenger en samfunnsvitenskapelig kvinneforskning som for en stor del bør bestå av det vi kan kalle normal eller vitenskapelig virksomhet. Med det mener jeg at størstedelen av denne virksomheten ikke bør bestå i å utprøve, avklare og kritisere begreper, men først og fremst bør bli sterk på

---

² Wærness, Kari i Konferanserapport (1995), *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.

³ Ibid (side 22).

å få frem gode empiriske beskrivelser og analyser av hvordan kvinners situasjon både er stabil og forandrer seg. Ved hjelp av sosiologisk fantasi og metoder, begreper og teoretiske tilnærminger vi allerede kjenner til og med opptatthet av hva som kan være kvinnepolitisk viktig og hva som kan fungere samfunnskritisk, har vi en rekke viktige kvinneforskningsoppgaver foran oss. Vi trenger et langt større omfang av slik samfunnsvitenskapelig kvinneforskning om vi bare skal få nok relevant kunnskap om hvilken betydning vesentlige samfunnsendringer som den økte betydningen av markedsøkonomien, velferdsstatens krise, økt arbeidsledighet og utviklingen av genteknologien vil få for endringer i kvinners situasjon og for forholdet mellom kjønnene.”⁴

I dette ligger også en vitenskapspolitisk agenda, og det blir på bakgrunn av dette ansett som ekstra interessant å se på kvinner og deres situasjon. Det uttrykkes et ønske om gode empiriske beskrivelser, og et empirisk fokus. Forskingen skal være samfunnskritisk, og listen over samfunnsendringer er også en indikator på hva forskere bør se på. I disse utsagnene gjenspeiles også andre tematikker som tas opp i rapporten. Markedsøkonomi, velferdsstatens krise, genteknologi og økninger i arbeidsledighet antas å være store og viktige problemer som forskningsfeltet må belyse i fremtiden. Med tanke på denne rapporten var det interessant å se hva som ble med videre i det tverrfaglige kjønnsforskningsprogrammet, og videre, hvordan samfunnsvitenskapen syntes gjennom problemorientert empirisme.

5.3.2. Kjønn i endring (1996-2001)

Fra dette programmet har jeg benyttet meg av en lengre liste med tekster. Den første publikasjonen fra 1994, var et forslag til et nytt program for kvinne- og kjønnsforskning. I dette forslaget framgår det at programmet skal stimulere til økt faglig kontakt mellom humanister og samfunnsvitere. Her skjer det også en organisatorisk vridning:

”På bakgrunn av dette vil man anbefale at programmet organiseres rundt et visst antall paraplyprosjekter eller forskningsgrupper. Her i betydningen større tematisk samlende prosjekter som involverer flere forskere. Under paraplyen kan det samles prosjekter fra ulike fag og disipliner og fra ulike forskningsmiljø og institusjoner.”⁵

---

⁴ Ibid.

⁵ Norsk Forskningsråd Kultur og samfunn (1994), *Kjønn i endring? Forslag til et nytt program for kvinne- og kjønnsforskning*, Oslo: Norges Forskningsråd.

Det nye tverrfaglige programmet flytter fokuset fra kvinner- til kjønn, og begrunnelsen for dette er at mannsforskning også er en viktig del av kvinneforskningen:

”I et nytt program er det ønskelig å dreie vinklingen i retning av kvinne – og kjønnsforskning. I de tidligere kvirneforskningsprogrammene har hovedvekten vært lagt på kvinner: kvinners levekår og livsforhold, kvinnerollen, kvinners kunstneriske uttrykk osv. Det nye programmet skal imidlertid ikke bare fokusere på kvirmer og menn og på forholdet mellom kjønnene, men også på utviklingen av kjønn som analytisk kategori. Dette ser vi som en naturlig videreføring av det kvinneforskningen har stått for. I de senere år har det vokst fram et engasjement og et miljø for mannsforskning. Dette forskningsmiljøet har bidratt til fornyet debatt og til en øket interesse for mannsrollen og for relasjonen mellom kjønnene. Det vil være naturlig at det nye programmet fanger opp disse perspektivene. Forskning på kjønn, enten det gjelder endring av kvinners materielle kår, samfunnets politiske situasjon, kjønnsrollemønstre eller bilder av kjønn, er ikke bare et anliggende for kvinner, men noe som også i høy grad angår og bør involvere menn”⁶

Denne vridningen bort fra kvinneforskning er en illustrasjon på prosessene som bidrar til å fragmentere kjønnsforskningen.

I dette programmet vises det at de to fagområdene samfunnsvitenskap og humaniora slås sammen, blant annet gjennom de mange nye temaene som blir med. I prosjektkatalogen for programmet er det skissert seks temaer. Mangfoldet av prosjekter er stort innenfor temaene, og den tydelige kvinneorienterte kjernen fra det første samfunnsvitenskapelige programmet er ikke lengre til stede:

”Tema 1: Nye former for arbeidsliv

Tema 2: Individuelle rettigheter og institusjonelle normer

Tema 3: Kjønn, tro og kulturkonflikter

Tema 4: Kulturell koding av kroppen

Tema 5: Seksualitet, kjønn og flertydighet

Tema 6: Feminisme som kritikk”⁷

---

⁶ Norsk Forskningsråd Kultur og samfunn (1994), *Kjønn i endring? Forslag til et nytt program for kvinne- og kjønnsforskning*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 3).

⁷ Prosjektkatalog (2002) *Prosjektkatalog 1997-2002 – Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.

Inklusjonen av nye tema innebærer at kjønnsforskningen får en annen karakter. Den nye struktureringen av kjønnsforskning gir muligheter for også å inkludere andre problemstillinger som tidligere ikke hadde fått særlig plass. I evalueringen av dette programmet skriver programstyret at:

”Programmet Kjønn i endring: institusjoner, normer, identiteter var resultat av en forholdsvis lang forberedelsesfase der forskningsmiljøene bidro aktivt med forslag til forskningstemaer og organisering. Programnotatet baserte seg på en utredning utarbeidet av en egen arbeidsgruppe nedsatt av Kultur og samfunn. Den lange forhistorien gir en viktig del av bakgrunnen for den programprofilen som ble valgt. I områdestyrets signaler lå det forventninger om en viss nytenkning i forhold til kunnskapsfeltet, og arbeidsgruppen formulerte sine målsettinger i tråd med dette.”⁸

Ambisjonen var blant annet en større integrering av de ulike tradisjonene innenfor feltet enn det som til da hadde vært tilfelle i to separate programmer. Det nye sammenslåtte programmet ble derfor et kjønnsforskningsprogram som skulle bygge videre på de beste tradisjonene fra den tidlige kvinneforskningen, men nå også inkludere felt som mannsforskning og forskning på homoseksualitet.

I dette programmet blir globaliseringsperspektiver langt mer framtrødende enn tidligere. Det kommer frem i prosjektbeskrivelsene som omhandler blant annet kvinner i Afrika, og parforhold mellom tyrkere og nordmenn. I tillegg dukker det opp et historisk perspektiv, hvor flere prosjekter handler om kvinnesyn i tidligere perioder, både i Norge, men også i andre land. Flere av disse prosjektene har sin rot i humaniora. Her er blant annet flere av doktorstipendiatene gitt til forskere med bakgrunn i litteraturvitenskap. Et annet funn er at også medisinfag er inkludert i det andre programmet. Prosjektet *”Reproduktive rettigheter – uttrykt som individuell kroppslig erfaring og forvaltet gjennom medisinsk praksis”*⁹ var et såkalt paraplyprosjekt innen medisinsk kvinneforskning. Her handlet studiene om eksempelvis HIV-problematikk i Afrikanske land, og prevensjon. Forskerne er tydelig inspirert av globaliseringsperspektiv.

Feminisme er her et aktuelt tema, noe som vises i et prosjekt innenfor tema 6: *Feminisme som kritikk:*

---

⁸ Programstyrets egen vurdering (2002), *Kjønn i endring, institusjoner, normer, identiteter*, Oslo: Norges Forskningsråd.

⁹ Prosjektkatalog (2002) *Prosjektkatalog 1997-2002 – Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.

”Prosjektet ser på teoretiske utviklingslinjer i lys av forskningsfeltets skiftende relasjoner til kvinnebevegelse, stat og Akademia, med feltets institusjonalisering som viktig omdreiningspunkt. Den nærmest symbiotiske relasjonen mellom "kvinne"-forskning og kvinnebevegelse tidlig på 1970-tallet løste seg snart opp, hvoretter norsk akademisk feminisme forholdt seg sterkere til statsfeminismen. Det resulterte i en tidlig og unik nasjonal institusjonalisering, idet innovatører med hell utnyttet et politisk mulighetsrom. Anvendte programmer for teknologi, likestilling og kvinner i primærnæringer sikret forskningsfinansiering, men stimulerte i mindre grad teoretisk fornyelse. Innovatører fikk gjennomslag for flere forskningsprogram for grunnleggende teoretisk kvinneforskning, og feltets tyngdepunkt ble gradvis forskjøvet fra forskningsråd og instituttsektor til universitet og høyskoler. Forskningsfeltet har endret navn til kvinne- og kjønnsforskning, og utfordres i dag av manns- og seksualitetsforskning, samtidig som det møter kritikk fra utsida for å være utilgjengelig og lite anvendelig politisk. Snarere enn å forstå endringene som entydig avpolitisering, diskuterer prosjektet hvordan kvinne- og kjønnsforskningen reformulerer sine politiske ambisjoner i nye teoretiske og politiske sammenhenger.”¹⁰

Sitatet viser at det altså dukker opp en kritikk om at programmet har mistet sin politiske anvendbarhet. Dette er spesielt interessant i forhold til spørsmål om nytteperspektiver i forskningen. En annen iøynefallende ting med dette programmet er at det skjer endringer i forhold til finansieringen. Blant annet er det interessant at det i denne perioden er koblinger til for forskjellige departementer, i tillegg til at NHO har stått for deler av finansieringen:

”Programmets totalbudsjett har vært på 27,6 mill. kroner. Hoveddelen av finansieringen har bestått av midler fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF), med en årlig avsetning på 4 mill. kroner. Barne- og familiedepartementet (BFD) har tilført programmet 1 mill. kroner årlig, og Næringslivets hovedorganisasjon (NHO) 600.000 kroner årlig.”¹¹

Disse koblingene mellom interesseorganisasjoner og forskning er i liten grad drøftet i programtekstene, samtidig sier det noe om hvem som har interesser innenfor forskningen som blir gjort. Sektorprinsippet i forskningsstrukturen vår innebærer i hvert fall muligheter for

---

¹⁰ Prosjektkatalog (2002) *Prosjektkatalog 1997-2002 – Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 46).

¹¹ Programstyrets egen vurdering (2002), *Kjønn i endring, institusjoner, normer, identiteter*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 3).

oversettelser av problemstillinger mellom politiske interesser og forskere blant annet slik Habermas (1969) ser for seg kommunikasjonen i forskning.

Videre i evalueringen av programmet står det at tema nummer to, Individuelle rettigheter og institusjonelle normer, og tre, Kjønn, tro og kulturkonflikter, ikke tiltrakk seg like mange søknader, og dette krevde en ekstraordinær utlysning på disse temaene. Det kan tolkes som om at det ikke eksisterte særlig interesse for disse temaene hos forskerne, og at disse temaene i større grad er valgt ut på bakgrunn av andres interesser. Dette tolker jeg som en indikator på at det kan være et gap til forskeres interesser, og at ekstern finansiering her innebærer en form for makt i forhold til hva forskerne må se på for å få midler.

Inkluderingen av tema i denne programperioden er svært stor, og styret for programmet skriver at de i stor grad har ønsket å fristille forskerne:

”Med prioriteringene av temaområder og virkemiddelbruk som ramme, ønsket styret å kunngjøre forskningsmidlene åpent og bredt og la opp til å motta fulle søknader (ikke prosjektskisser). Med unntak for et par av temaområdene har dette vært modellen for prosjektinnhenting. Styret ønsket ikke å basere seg på en modell der prosjekter ble utviklet i dialog med styret fordi man mente det fag- og forskningspolitisk sett var viktig med mest mulig åpenhet i søknadsprosessen og konkurranse på like vilkår.”¹²

Maktaspektet ved det å definere temaområder som rammer blir ikke ytterligere drøftet. Om dette programmet kan man si at omstruktureringen av feltet fikk store konsekvenser for videreutviklingen av feltet. Blant annet fordi det ikke bare er humaniora og samfunnsvitenskap som slås sammen. Utlysningen av midler skaper muligheter og interesse hos andre forskere. Dette illustreres av paraplyprosjektet som har en tydelig medisinsk profil. Men også den målbevisste søkingen etter prosjekter som omhandler seksualitet og homofili, fører til at denne programperioden har elementer som ikke deles med den første programperioden. I tillegg til programnotater fra denne perioden har jeg også sett på konferanserapporten ”*Sexing the Self*”¹³ fra 1998. I evalueringen av perioden heter det nemlig at dette er en taktikk for å tydeliggjøre problemstillinger og å sette et nytt felt på forskernes dagsorden. Konferansen anses av

---

¹² Programstyrets egen vurdering (2002), *Kjønn i endring, institusjoner, normer, identiteter*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 3).

¹³ Konferanserapport (1998), *Sexing the self – seksualitet, kjønn og flertydighet*, Oslo: Norges Forskningsråd.

programstyret som deres mest vellykkede erfaring på dette området. Denne forskningspolitiske taktikken blir begrunnet ut ifra at det er lite forskning på feltet:

”Fordi Norge hittil har hatt svært lite forskning på feltet kjønn, identitet og seksualitet, som ikke minst omfatter forskning om homoseksualitet, besluttet styret å gjennomføre en konferanse om dette temaet for slik å bidra til oppmerksomhet om feltet og etablere et grunnlag for forberedelse av prosjekter. Konferansen "Sexing the Self" ble holdt høsten 1997, og midler til dette forskningsområdet ble kunngjort særskilt og søknadsfristen satt til etter konferansen.”¹⁴

Her viser den humanistiske innfallsvinkelen seg tydeligere gjennom temaer som kropp og identitetet. I dette programmet er forskere fra forskjellige vitenskapstradisjoner slått sammen under ett felles program, noe som også gjenspeiles i utvidelsen av hvilke tema som behandles.

5.3.3. Kjønnforskning: kunnskap, grenser, endring (2001-2007)

I denne programperioden er det ikke like stort fokus på nyskapning slik det var i den forrige, og på mange måter virker det som om perioden fra 2001 til 2007 handlet om å videreføre den foregående programperioden. I det følgende utsagnet fra programplanen uttrykker programstyret at de ikke mener integrering av kjønnsperspektiv i forskjellige disipliner har vært tilfredsstillende:

”Kjønnforskning er et eget kunnskapsfelt der det er behov for å utvikle nye teorier og nye innsikter, samtidig som det fortsatt er behov for å integrere kjønnsperspektiv i andre forskningstemaer og i disiplinforskningen. Betydningen av en egen satsing på kjønnforskning forsterkes av erfaringene med at ambisjonen om å integrere kjønnsperspektiv i andre fag og temaer så langt ikke har ført til tilfredsstillende kompetansevekst og kunnskapsakkumulasjon. En forutsetning for vellykket integrasjon er at kunnskapsfeltet fortsatt sikres gode utviklingsmuligheter, og at forskningen om kjønn innen og på tvers av disiplinene styrkes.”¹⁵

Det er altså fremdeles en tiltro til at tverrfaglighet og interdisiplinlinje skal oppfylle dette målet. Videre skriver de at de ønsker å videreføre arbeidet fra det forrige programmet. Her er tanken at

---

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Programplan (2001), *Kjønnforskning – kunnskap – grenser – endring (2001-2007)*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 4).

de tidligere separerte kjønnsforskningsfeltene innenfor humaniora og samfunnsvitenskap skal fornyes, og internasjonalisering av feltet virker som en ny verdi som nå står sentralt:

”Den skal sikre at den grunnleggende kjønnsforskningen innenfor både det humanistiske og det samfunnsvitenskapelige feltet får den nødvendige støtte og fornyelse, og den skal bidra til å videreutvikle samarbeid på tvers av etablerte faggrenser. Grunnforskning og langsiktig kompetanseoppbygging skal stå sentralt, sammen med internasjonalisering av norsk kjønnsforskning.”¹⁶

Sammenlignet med det første programmet, som har en utpreget samfunnsvitenskapelig profil, er det lite som minner om den problemorienterte empirismen fra den samfunnsvitenskapelige profilen. Det blir nå ansett som viktig å omfavne flere forskningstradisjoner, og et metodisk mangfold blir i dette programmet ansett som essensielt dersom forskningen skal ha kvalitet og samfunnsmessig relevans:

”Programmet skal representere en videreføring av Kjønn i endring og vil stimulere forskningsmiljøene til å bygge videre på det grunnlaget som er lagt der. I norsk kvinne- og kjønnsforskning fins det ulike forskningstradisjoner knyttet til et bredt spekter av disipliner og fag. Kunnskapsfeltet spenner også svært vidt tematisk, og det preges av et mangfold av metodologiske og kjønnteoretiske perspektiver, innen og på tvers av tematiske fokus og fagdisipliner. Denne bredden er viktig for å utvikle spennende forskning både med hensyn til faglig kvalitet og samfunnsmessig relevans.”¹⁷

”Spennende forskning” blir her ansett som viktig. Et slikt fokus er ulikt et entydig fokus på samfunnsnytte. Den nye profilen til kjønnsforskningen i denne perioden virker å være inspirert av fornying. Et kritisk syn på kvinners utfordringer i velferdsstaten er byttet ut med en mer abstrakt oppfordring til å utfordre de etablerte fagområdene:

”Programstyret ønsker å oppmuntre til prosjekter som utvikler og utfordrer eksisterende begreper, perspektiver og teorier. Likeledes ønskes prosjekter som utvikler ny empiri eller bruker eksisterende empiri på nye måter. Mer generelt ønsker vi å stimulere til forskning som utfordrer tradisjonelle tilnærminger innenfor og på tvers av ulike tematiske felt og disipliner. Styret vil presisere at vi inviterer til prosjekter som

---

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Programplan (2001), *Kjønnsforskning – kunnskap – grenser – endring (2001-2007)*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 6).

ikke bare følger opp, men også eksplisitt problematiserer perspektiver som kommer til uttrykk gjennom denne programplanen.”¹⁸

I dette programmet ønsker programstyret å inkludere større utviklingstrender som står utenfor feltet. Blant annet skrives det at det skjer viktige fornyelser av det faglige og samfunnskritiske potensialet i forskningen, og at det internasjonalt pågår en utvikling innen epistemologi og generell teori som preger ikke bare kjønnsforskningsfeltet, men også andre fagfelt. Forskningens rolle som kunnskapsprodusent og kategorien kjønn settes under debatt, og det nye programmet skal fange opp slike strømninger. Fokuset på seksualitet og homofili har blitt videreført fra den foregående programperioden, og i denne omgangen forsøker programstyret å inkludere kjønnsperspektiv utenfor velferdsstatens grenser:

”Det knytter seg store utfordringer til utviklingen av kjønnsperspektiv på globalisering og andre prosesser som løper på tvers av nasjonale grenser, knyttet blant annet til arbeids- og næringsliv, konflikter, utbytting, kultur og teknologi. Nye diskurser, og nye former for samliv, hverdagsliv og arbeidsliv, utfordrer eksisterende grenser mellom livsområder. Økonomiske, politiske, kunnskapsmessige og estetiske prosesser veves ofte inn i hverandre, på måter der ikke minst teknologi og teknologiutvikling har betydning. Nye teknologier hevdes å muliggjøre store endringer med hensyn både til kulturforståelse, tidsoppfatning og betydning av rom. De legger grunnlag for nye måter å organisere arbeidslivet på, for å sprengre grenser for estetiske uttrykksformer, og de skaper arenaer for lek med identiteter som bryter opp gamle kategorier.”¹⁹

Programmet har en pragmatisk profil, og humaniora har nå en enda tydeligere profil innenfor feltet, inkludert et fokus på estetikk. I tillegg inneholder dette sitatet en påstand om at samfunnsutviklingen bryter opp gamle kategorier. En slik kategoriproblematisering kan for eksempel ses i lys av en poststrukturalistisk tradisjon.²⁰

I dette programmet er det også øremerkede midler til forskning på homofili og familie. Dette er et tydelig tegn på at politiske interesser virker i forskningsfeltet:

---

¹⁸ Ibid (side 7).

¹⁹ Programplan (2001), *Kjønnsforskning – kunnskap – grenser – endring (2001-2007)*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 11).

²⁰ Bondevik & Rustad (2006:52) presenterer en beskrivelse av poststrukturalisme som kritisk til ”synliggjøringsprosjektet”, som handler om grupper snarere enn individer.

”Programmets finansieringskilder: Kunnskapsdepartementet (samfunnsvitenskap og humaniora) og Barne- og likestillingsdepartementet.

Totalt disponibelt budsjett: 59,5 mill. kroner, herav 35 mill. kr fra KD og 24,5 mill. kr fra BLD. Av bevilgningen fra BLD var 12 mill. kroner øremerket følgende forskningsfelt: - Forskning om lesbisk og homofiles levekår - Forskning om lesbisk og homofiles historie i Norge - Forskning om kjønnslikestilling i familiesfæren”²¹

I listen over prosjekter som har blitt finansiert av programmet er derfor seksualitet og homofili, samt familie større tema. I tillegg har prosjekter om kvinners rettigheter, globaliseringsproblematikk, likestilling og maskuliniteter fått midler gjennom dette programmet. Her virker det ikke som om det er noen klar sammenheng mellom prosjektene, annet enn at de har med kjønn som en del av en større tematikk. Dette innebærer et fokus på både kvinner og menn. Til tross for at bare rundt en femtedel øremerkes forskning på homofili og familie, er det en overvekt av prosjekter som behandler disse temaene. Over halvparten av prosjektene på prosjektlisten handler om et av disse temaene. Metodisk har de fleste prosjektene en tverrfaglig profil. I dette programmet er det med forskere fra litteraturvitenskap, sosiologi, statsvitenskap, filosofi, geografi, psykologi, idrettsvitenskap med mer. Ønsket om å skape tverrfaglighet og mangfold står sentralt. Når det gjelder kontinuitet fra de tidligere programmene virker det som om det først og fremst er en oppfatning av å synliggjøre ulike sosiale kategorier som går igjen. Den tverrfaglige sammensetningen av prosjektet gjør at mangfold også er en god beskrivelse av de mange metodiske tilnæringer i denne perioden.

5.3.4. Program for kjønnsforskning (2008-2012)

Det siste kjønnsforskningsprogrammet har en mer nøytral tittel. I programplanen for perioden skrives det at fagmiljøer og brukere har blitt invitert til å komme med innspill til faglige og strukturelle utfordringer på feltet. Også denne gangen understrekes det at programmet er et tverrfaglig grunnforskningsprogram innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. Målsetningen sies å være å styrke kjønnsforskningen som eget kunnskapsfelt, og å fremme økt kunnskap om kjønn og likestilling. Fokuset på likestilling har ikke vært like synlig de to foregående programperiodene. På denne måten vris fokuset en del i denne programperioden, noe som er en tydelig agenda hos programstyret:

---

²¹ Sluttrapport (2008), *Kjønnsforskning: Kunnskap, grenser, endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 2).

”Historisk sett har kjønnsforskningen hatt en solid tradisjon for teoretisk og metodisk arbeid, så vel som for vitenskapskritikk og tverrfaglighet. Dette arbeidet skal videreføres. I mindre grad har likestilling blitt oppfattet som et teoretisk felt, og programmet søker å styrke dette. Det legges derfor opp til at kjønnsteori og likestillingsteori skal være de to hovedsatsingsområdene med hensyn til teoretisk utvikling. Alle prosjekter må ha ambisjoner om bidrag til ett av disse to områdene.”²²

Dette utsagnet viser også at det her er et fokus på teoretisk utvikling, ikke på problemorientert empirisme. I denne programperioden eksisterer det allikevel også en opptatthet av det som var utgangspunktet for forskningsfeltet; et ønske om at programmet skal være samfunnsnyttig. Her dukker det opp fokus på makt og historie, noe som minner om fokuset i det første samfunnsvitenskapelige programmet fra 1988:

”Det er et mål for programmet at kjønnsforskningen styrker sin samfunnsmessige relevans. Kjønnsforskningen springer ut av et historisk behov for endring av maktstrukturer, og den har tradisjonelt hatt en viktig kritisk dimensjon. Samtidig har den hatt politisk effekt fordi den har produsert aktuell innsikt i forståelsesmåter og verdisystemer, og fordi den har levert anvendbare forskningsresultater. Det er nødvendig å ha med kjønnsforskningens historiske dimensjon for å forstå samfunnet i dag.”²³

Programstyret ønsker nå å samle feltet på en mer bevisst måte enn i de to foregående programmene. Det skjer også her en større avgrensning i forhold til hvilke tema som er interessante i søkeprosessen:

”Tradisjonelt har bestemte temaer stått særlig sentralt i kjønnsforskningen, og det er viktig å beholde fokus på problemstillinger som anses unike for dette forskningsfeltet. Samtidig er kulturen og samfunnet i endring, og nye spørsmål og problemer melder seg. Programmet definerer derfor fire tematiske retninger som det er særlig behov for å fokusere på: arbeid og økonomi, offentlighet, kultur og estetikk, rettigheter og politikk, og samliv og relasjoner. Den empiriske forskningen i programmet må knytte an til ett av disse fire områdene.”²⁴

---

²² Programplan (2009) *Forskningsrådets programplan 2008-2012*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 5).

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

Det er fremdeles et fokus på internasjonalisering av feltet. Selv om programmet er motivert av å finne tilbake til tradisjonelle tema, vil de fremdeles se på globalisering, etnisitet, religion, vold og seksualitet. Dette indikerer at det også blir ansett som viktig å inkludere disse temaene i kjønnsforskningsprogrammet. Interessant nok skrives det om forskjellen mellom de to vitenskapsleirene som programmene skal fange opp:

”Mens samfunnsvitenskapene typisk har vært mest opptatt av kvinner og menn som kjønnede personer i ulike sosiale sammenhenger, har humanvitenskapene i større grad studert kjønn som en betydningskategori. Vi ser en tydelig bevegelse der også menn blir kjønnnet, slik at kjønnsforskningsfeltet i økende grad omfatter studier av begge kjønn. Disse tilnærmingene må videreføres.”²⁵

Gjenopplagelse av likestillingstradisjon til tross, så favner programmet bredere enn kvinneperspektiv. Dette viser seg spesielt når kjønn blir fremstilt som betydningskategori.

I prosjektoversikten fra 2010 er tverrfaglighet en rød tråd. Av de åtte listede hovedprosjektene behandler ett prosjekt feminisme som hovedtema, og to prosjekter behandler likestilling. I tillegg til dette har programmet inkludert prosjekt om eierskap, borgerskap, familierelasjoner- og intimitet, og reproduksjon. Programmet har som mål å rekruttere nye forskere til feltet. Styret har delt ut fem personlige postdoktorstipend til tema som kunst og utenrikspolitikk, digitale selvpresentasjoner, voldtekt i det tidligere Jugoslavia, litteraturstudium av forfatterskap, og kvinners frivillige arbeid med basarer. Dette er en konsekvens av programmets resultatmål, hvor større prosjekter skal styrke fagmiljøet, og postdoktorstipender skal øke rekruttering til toppstillinger på kjønnsforskningsfeltet. Resultatet er at mye av forskningen behandler stipendiatenes egne personlige prosjekter. Et nytt mål i dette programmet er ønsket om økt vitenskapelig publisering, spesielt i internasjonale tidsskrift. Det er et krav til alle prosjekter at de skal ha egne publiseringsplaner. Dette dukker opp som resultatindikatorer i årsrapporten fra 2010, hvor det listes opp hvor mange publikasjoner programmet kan vise til i forskjellige kategorier.

En interessant detalj er at kritikken fra den mye omtalte ”hjernevask-debatten”²⁶ tas opp helt i starten på rapporten, også før prosjektene innenfor programmet nevnes. Dette tolker jeg som at kritikken fra den offentlige debatten har blitt oppfattet som alvorlig i miljøet, og at programstyret ønsker å svare på noe av kritikken som har dukket opp der.

²⁵ Programplan (2009) *Forskningsrådets programplan 2008-2012*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 6).

²⁶ Blant annet Ågotnes (2011).

”Kjønnsforskningen i Norge var i 2010 gjenstand for kritisk oppmerksomhet og debatt i kjølvannet av TV-serien “Hjernevask”. Programstyreleder deltok i debatten gjennom et intervju på www.forskningsradet.no, der hun blant annet etterlyste enda større faglig bredde i kjønnsforskningen.”²⁷

Denne kommentaren til hjernevaskdebatten handler i hovedsak om særegne nasjonale forhold, og om hvordan de norske forskerne i 2010 måtte stå til ansvar i norske medier som følge av mediefokus. Forskerne forsøker å svare på kritikken med å påstå at det ikke er nok bredde i kjønnsforskningen, til tross for at forskningsfeltet allerede inkluderer svært mange tema og tradisjoner.

Det siste kjønnsforskningsprogrammet i rekken, framstår som preget av de to foregående programmene med tverrfaglighet og samfunnsendring i fokus. Selv om det nevnes i programplanen at programmet skal fokusere i større grad på likestilling og en historisk forståelse av kjønnsteori og likestillingsteori, i tillegg til et økt fokus på samfunnsmessig relevans, gjenspeiles ikke dette i prosjektporteføljen til programmet. Snarere fremstår det som om det er et gap mellom dette målet, internasjonaliseringens ønsket og forsøket på å måle prosjektenes resultater gjennom publiseringsevne.

Når kjønnsforskningsprogrammene sammenlignes er de lite samlende. Det er gjennom programperiodene ikke enighet om hvilke tema som er mest sentrale, hvilke metodiske tilnærminger man skal benytte seg av, og hvorvidt utlysningen skal bestille prosjektenes fokus. De fire programmene har utviklet seg fra å handle om kvinner i velferdsstaten. Deretter behandler de en rekke tverrfaglige tema, hvor svært få tema går igjen mellom programperiodene. Til nå har jeg vist hvordan feltet er fragmentert og inneholder en rekke simultane prosesser. For å få en tydeligere oversikt har jeg fokusert på de fire nevnte temaene. Målet er å vise hvordan disse går igjen og utvikler seg gjennom programmene.

5.4. Nyttediskursen i forskningen

Nyttediskursen i forskningen handler her om hvordan kjønnsforskningen ser på sin egen nytteverdi. I denne sammenheng er det av interesse å spore om det finnes *politisk hegemoni* som eksempelvis likestilling som samfunnsverdi, i tråd med Gramscis (1978) bruk av begrepet om kulturelt lederskap. Forfatterne innenfor forskningsfeltet er mange, og dersom det er en gjennomgripende konsensus, vil dette være en indikator på at det er en diskursivt forankret

---

²⁷ Årsrapport (2011), *Årsrapport 2010 – program for kjønnsforskning (2008-2012)*, Oslo: Norges Forskningsråd.

forståelse av kjønnsforskningens nytte i samfunnet. For å belyse dette temaet tok jeg utgangspunkt i det kodede datamaterialet, og gjennomgikk alle sitater hvor nytteverdien av forskningen ble behandlet, hvor en politisk agenda ble nevnt, eller hvor forskerne drøftet egne prosjekter og deres relevans. Gjennom å understreke nytteverdien til forskningen kan også forskerne legitimere sin egen virksomhet.

Mens det er tydelige spor av kvinnepolitisk agenda i det første programmet, nevnes det flere steder at kvinneforskning bør brukes samfunnskritisk, og belyse kvinners situasjon. Fra det første programmet finnes følgende utsagn som eksempel:

”Ved hjelp av sosiologisk fantasi og metoder, begreper og teoretiske tilnærminger vi allerede kjenner til og med opptatthet av hva som kan være kvinnepolitisk viktig og hva som kan fungere samfunnskritisk, har vi en rekke viktige kvinneforskningsoppgaver foran oss.”²⁸

Her er det tydelig vekt på at kjønnsforskning har oppgaver den skal utrette, og sannheter som fremstår her er at kvinners situasjon er stabil, samtidig som den forandrer seg, og det blir i dette programmet lagt vekt på en empirisk tilnærming. I konferanserapporten fra det første programmet er det også uttrykt frykt for at kvinneforskningen får mindre oppslutning:

”Et tankekors for meg er følgende: Jo mer kvinneforskningen har frambragt av kunnskap om undertrykking og dominans, jo mer synes den norske befolkning å mene at kvinner og menn er blitt likestilte. Jo mer kvinneforskningen har synliggjort av dypstrukturer knyttet til makt, jo vanskeligere er det å få øye på disse fenomenene i offentlig politikk og opinion. Ikke bare er den radikale kvinnebevegelsen svekket, også likestillingspolitikken nedtoner betydningen av kvinnespørsmål til fordel for menn og barn.”²⁹

Her er et undertema at det er problematisk når likestillingspolitikken ikke får tilstrekkelig oppmerksomhet. Her kommenterer forfatteren en utvikling som skal følge feltet gjennom programmene. Den samfunnsnyttige profilen er mer fremtredende i det første programmet, noe som kan henge sammen med at dette programmet utelukkende var et samfunnsvitenskapelig program. Samtidig forsvinner ikke synet på nytteverdien av samfunnsforskning videre i kjønnsforskningen.

---

²⁸ Wærness, Kari i Konferanserapport (1995), *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 22).

²⁹ Halsaa, Beatrice i Konferanserapport (1995), *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 35).

Nytteperspektivet videreføres også i det andre kjønnsforskningsprogrammet, *Kjønn i endring?* fra 1996-2001. I forslaget til det nye kjønnsforskningsprogrammet heter det at:

”Kvinne- og kjønnsforskning representerer et stort og viktig forskningsfelt med en rekke sentrale forskningsoppgaver i forhold til Kultur og samfunns ansvarsrammer. Det er behov for betydelig satsing for å vedlikeholde og utdype både historisk, aktuell og fremtidsrettet kunnskap om kjønnetenes økonomiske, kulturelle og sosiale levekår. Hvis ikke, er det reell fare for at kvinneforskningens bidrag til å synliggjøre kvinners situasjon og kjønnsperspektivets betydning for forskning generelt, blir alvorlig svekket.”

30

Også her nevnes det at dette forskningsfeltet har ”sentrale forskningsoppgaver”. Her er begrunnelsen for at forskningsrådet skal satse på et nytt kvinneforskningsprogram at kvinneforskningen synliggjør kvinners situasjon i en slags dagsordensetting. Det er fokus på *kvinner*, og det fremstår som en diskursiv sannhet at kvinners rolle i samfunnet er problematisk, også i fremtiden. Denne formuleringen kan i et foucaultinspirert diskursperspektiv være en slik sannhet som representerer et eget verdisystem, hvor kvinners status i samfunnet bør problematiseres. Slik Habermas (1969:76) illustrerer kommunikasjon mellom forskere og politikk gjennom at forskningen forsøker å bære frem sine synspunkter til de politiske oppdragsgiverne, blir kvinners situasjon her løftet frem som en spesielt interessant sosial kategori. Dette utsagnet blir spesielt meningsbærende her, siden det er hentet fra forslaget til nytt kjønnsforskningsprogram, og er ment som nettopp et råd til en forskningspolitisk gruppe, idet de reflekterer over agendasettingspotensialet til forskningsområdet.

I det andre forskningsprogrammet vektlegges det at agendasetting og forskning skaper samfunnsforandringer, og at sammenlignes den norske forskningsmodellen med andre modeller blir den uttrykte sannheten om likestillingspolitikken at den fungerer:

”De nordiske land utgjør i dag en spennende arena i den her skisserte forandringsprosessen. Selv om mange andre land har fått en offisiell likestillingspolitikk i samme periode, har de nordiske lands særlige historie og tradisjoner, både politisk og kulturelt, betydd at likestillingen har hatt et større formelt og reelt gjennomslag i vår

---

³⁰ Norsk Forskningsråd Kultur og samfunn (1994), *Kjønn i endring? Forslag til et nytt program for kvinne- og kjønnsforskning*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 2).

del av verden. Vi er deltakere i en prosess, et sosialt eksperiment hvis konsekvenser vi ennå bare kan ane dimensjonene av.”³¹

Et slikt syn på likestilling innebærer en tiltro til at gjennom kunnskapsproduksjon og samfunnsnyttig forskning kan politiske målsetninger nås og gjennomføres på samfunnsnivå. Dette kan betegnes som forskningsoptimisme og nyttediskus. I tillegg legitimeres eksistensen av feltet nettopp gjennom nytteverdien til forskningen:

”I et grunnforskningsprogram må kvalitet og faglig relevans veie tungt ved tildeling av forskningsmidler. I tillegg vil samfunnsmessig relevans tillegges vekt når programmidlene skal fordeles. Denne typen relevans kan forankres såvel i konkrete politiske og økonomiske utfordringer, som i behovet for etisk refleksjon, kulturforståelse og tradisjonsformidling i samfunnet.”³²

Til tross for en stor inklusjon av nye tema i program to og tre, er det en kontinuitet i denne agendasettingsstrukturen. I programplanen til det tredje programmet heter det:

”Bidrag til samfunnsmessig og kulturell endring: Kvinne- og kjønnsforskningen har hatt en eksplisitt målsetting om å bidra til endring på mange plan, og det nye programmet skal inngå i denne tradisjonen. Det er viktig å videreutvikle forståelser av kjønnsbasert ulikhet som kan bidra til større rettferdighet.”³³

Også her går rettferdighetstankegangen igjen. Underliggende er forestillingen om at kjønnsforskning skal sette fokus på de grupper som er urettferdig behandlet. Derfor henger også nyttediskursen sammen med urettferdighetsdiskursen som skisseres i kapittel 5.7. I følgende avsnitt vises betydningen av forskningens dagsordenfunksjon:

”I Norge har spørsmål knyttet til kjønn en relativt høy grad av synlighet og oppmerksomhet i politikk, forvaltning og i offentligheten for øvrig. Innen forskning har kunnskap om kjønn ikke hatt samme grad av oppmerksomhet og behovet for grunnleggende og kritisk kjønnsforskning med tanke på politikkutforming og sosial og kulturell utvikling både lokalt og nasjonalt er derfor stort. Ikke minst gjelder dette

---

³¹ Norsk Forskningsråd Kultur og samfunn (1994), *Kjønn i endring? Forslag til et nytt program for kvinne- og kjønnsforskning*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 5).

³² Programnotat (1997), *Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 9).

³³ Programplan (2001), *Kjønnsforskning – kunnskap – grenser – endring (2001-2007)*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 12).

kjønnsforskningens viktige kritiske dagsordenfunksjon. Mye slik forskning tilligger det andre instanser å finansiere, men programmet ønsker å støtte forskning som bidrar til å styrke og fornye forskningens samfunnskritiske potensial, og til å videreføre endringsambisjonen i kjønnsforskningen. (...). Kvinne- og kjønnsrelatert forskning har i stor grad bidratt til sosial og kulturell endring, gjennom kritisk å stille saker på den offentlige dagsorden, ved å utvikle kunnskapsgrunnlag for politiske reformer, ved å arbeide for frigjøring og likestilling, og ikke minst gjennom å utvide rommet for hvordan vi kan tenke om kjønn og i økende grad også seksualitet.”³⁴

I det fjerde og siste programmet synes denne nyttefunksjonen å være noe nedtonet, men slett ikke fjernet. Her er det også en såkalt dagsordenfunksjon som er nyttig. Forskningen kan blant annet sette fokus på grupper som utsettes for vold og kriminalitet, ved å problematisere en fysisk forståelse av kjønn. Her skrives det også at en tradisjonell nyttefunksjon til forskningen bør opprettholdes:

”Norsk kjønnsforskning har en tradisjon for også - i tillegg til den mer langsiktige grunnforskning som bedrives - å levere anvendt forskning med praktisk nytteverdi for ulike oppdragsgivere. Målet om likestilling må også knyttes til den offentlige politikken som har hatt som mål å fremme likestilling - likestillingspolitikken. Denne synlig anvendbare forskningen er politisk viktig, og har vært avgjørende for kjønnsforskningens legitimering og finansiering. Dette doble sporet må videreføres. Det bør være berøringspunkter mellom den mer anvendte kjønnsforskningen og de likestillingsteoretiske diskusjonene programmet etterlyser.”³⁵

Disse utsagnene må forstås i lys av det Skoie (1989,1990) ser på som tiltro til forskning, men også i forhold til et maktperspektiv, hvor nytteperspektivet i kjønnsforskningsfeltet opptrer som en egen diskurs. Slik både Foucault og Bourdieu ser for seg en dobbeltsidig maktprosess, kan her diskursen i forskningsfeltet sees på som et maktelement i den forstand at den opprettholder maktbalansen til politikerne som må behandle kjønnsperspektiver i utformingen av lover. Samtidig kan forskerne både begrunne sin rett til å eksistere i lys av systemet slik det virker (at økt fokus på de svake bidrar til å skape endring), og gjennom å sette dagsorden selv gjennom forskningen kan de påvirke hvilke tema politikken bør behandle. Nytteperspektivet følger

---

³⁴ Programplan (2001), *Kjønnsforskning – kunnskap – grenser – endring (2001-2007)*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 12). Understrekingene er gjort av undertegnede.

³⁵ Programplan (2009) *Forskningsrådets programplan 2008-2012*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 8).

forskningen gjennom de fire programmene, og syn på hvordan nytten til forskningen legitimerer forskningen er her et viktig stikkord. Nyttediskursen kan forstås på flere måter, og holdningene til nytte reflekterer at forskningen har sentrale forskningsoppgaver, og er en rettferdig agendasetter. Dette reflekterer igjen tiltroen til forskning som illustrert i kapittel 2, men også en sammenheng mellom kunnskapsproduksjon og politiske målsetninger.

5.5. Inkludering av nye sosiale kategorier

Så langt framkommer et bilde hvor forskere i kjønnsforskningsfeltet ser på egen nytteverdi gjennom agendasetting og er opptatt av hvordan forskningen som praktisk nytteverdi bidrar med ny innsikt til samfunnet. Espen Schaanning (2007), skriver om hvorvidt sannhet blir våpen for de sterkeste. Det å inkludere nye sosiale kategorier i feltet og belyse eksempelvis deres problemstillinger blir en sannhetsproduksjon gjennom en vitenskapeliggjøring. Forskningsprosessen her handler om makt. Mats Franzéns relasjonelle maktbegrep gjengitt i kapittel 3.7. innebærer at diskurser, kontekster og ressurser henger sammen med hvordan makten virker. Gjennom å inkludere andre enn bare kvinner, handler det både om *ressurser*, gjennom at forskerne får penger til å forske på dette, og *diskursers* makt ved at inklusjonen av disse gruppene fremstår som naturlig.

Mens det i det første samfunnsvitenskapelige programmet var hovedfokus på kvinner, er det også et fokus på kjønn som egen kategori. I tillegg handler flere tekster i konferanserapporten fra dette programmet blant annet om mødre, lesbiske kvinner og voldtatte kvinner³⁶. Kvinners interesser antas å inkludere alle kvinner. Blant annet finner jeg et utsagn om utdanning:

”Kvinnens utdanningsatferd er på den ene siden blitt mer og mer lik mennenes i løpet av 1980-årene. Dette gjelder i første rekke en liten gruppe kvinner som når langt i utdanningssystemet. En del fagområder på universitets- og høgskolenivå er fortsatt sterkt kjønnssegregert og viser lite endring i så måte. (...) Dette peker i retning av at kvinner er i ferd med å spre seg på flere yrkesområder og at det blir flere kvinner i tradisjonelle høystatus-yrker. Samtidig vil det fortsatt i hovedsak være kvinner som vasker gulv og pleier våre gamle i institusjoner. Om en antar at arbeid også adler kvinner, må vi regne med å se en mer mangfoldig, for ikke å se fragmenter kvinnkultur i tida framover.”³⁷

---

³⁶ Konferanserapport (1995), *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.

³⁷ Imsen, Gunn i Konferanserapport (1995), *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 359), Understrekingene er gjort av undertegnede.

Dette avsnittet er hentet fra en oppsummering i en artikkel, men er for så vidt representativ for mye av innholdet i denne rapporten. Gjennomgående blir kvinner fremstilt som en relativt homogen kategori. Det er ikke spesielt stort fokus på å problematisere kvinner som sosial kategori, noe som dukker opp først senere. I den første kjønnsforskningsperioden er det altså viktig å problematisere kvinners rolle og stilling i velferdsstaten. Over i det andre programmet er bildet umiddelbart et annet. Fokuset er nå mer inkluderende til å omtale menn:

”Det har skjedd en rekke store endringer i kvinners liv de siste tiårene: økt utdanningsnivå og yrkesaktivitet, økt politisk representasjon, nye samlivs- og familieformer. Disse endringene har selvsagt også påvirket menns og barns liv. Forandringene har derfor ført til at interessen for kvinners frigjøring og likestilling nå kommer til uttrykk i en bredere debatt om betydningen av kjønn både i private, kulturelle, vitenskapelige og offentlige sammenhenger.”³⁸

Begrunnelsen for en inklusjon av andre enn kvinner er også tydelig: *”Samtidig synes det å være enighet om at både kvinner og menn bør gjøres til gjenstand for kjønnsrelevant forskning, og at kjønn bør analyseres i samspill med andre former for sosiokulturell differensiering.”³⁹*

Innholdet i prosjektkatalogen fra denne andre perioden med kjønnsforskning viser at fokuset fremdeles primært er på kvinner, men med et utvidet perspektiv. Fokuset på kvinner viker til fordel for inkludering av en rekke ganske spesifikke grupper. Listen av prosjekter fra denne perioden er veldig lang, herunder ufaglærte kvinner, kvinner og menn i kystområder, ungdom, kvinner i Afrika, tyrkisk/norske par, kvinnelige forfattere i kristenkultur på 1850-tallet, muslimske kvinner i Oslo, kristne heterofile par, kjønnsmodeller i kristendom og islam, helsearbeidere, unge seksuelt aktive i Tanzania, mødre i Mosambik, HIV-smittede kvinner, Somaliske fødende i Norge, skoleungdom i Etiopia, Vest-Afrikanske kvinner i Norge, kvinner i Zimbabwe, par i Palestina og Etiopia, norske peppermøer på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet, eldre homoseksuelle menn, lesbiske kvinner, homofile menn i det Viktorianske Amerika, homofile i Norge og menn i Norge.⁴⁰ Denne lange listen av inn-grupper i disse prosjektene viser at det er ganske store dreininger i feltet etter at humaniora og samfunnsvitenskap slås sammen under det samme programmet.

---

³⁸ Norsk Forskningsråd Kultur og samfunn (1994), *Kjønn i endring? Forslag til et nytt program for kvinne- og kjønnsforskning*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 2).

³⁹ Programnotat (1997), *Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 9).

⁴⁰ Prosjektkatalog (2002) *Prosjektkatalog 1997-2002 – Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.

I det tredje programmet blir viktigheten av å sette fokus på menn videreført:

”Forskning om kvinner vil fortsatt være viktig innenfor feltet. Samtidig er det en særlig utfordring å utvikle kjønnsperspektiver i forskning der menn fokuseres. Mye norsk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning omhandler menn, men uten å legge kjønnsperspektiver til grunn. I Norge er kjønnsforskning om menn og maskuliniteter relativt lite utbygd, samtidig som kunnskapsbehovet er stort. Endringer i betydningen av kjønn gir både menn og kvinner flere muligheter til å konstruere nye roller og identiteter. Selv om nye praksiser, arenaer eller betydninger etableres, kan likevel menns tradisjonelle posisjoner reproduseres eller videreutvikles. Samtidig opplever mange menn tap av makt og autoritet de tidligere hadde i kraft av sitt kjønn. Vi trenger kunnskap om både kulturelle og sosiale prosesser og sammenhenger knyttet til endringer som disse.”⁴¹

I tillegg ser profilen til dette programmet noe annerledes ut enn det foregående. Det er i dette programmet mer temabaserte prosjekter. Gruppene som portretteres er nå inkludert i en videre tematikk. Herunder seksualitet og homofili, familie, kvinners rettigheter, globaliseringsproblematikk, likestilling og maskuliniteter.⁴² Forskningen fokuserer fremdeles fortsatt på kvinner, blant annet i et prosjekt om kvinners menneskerettigheter, men også foreldre i familierelasjoner, homo- og bifile kvinner og menn, kvinner som migrerer for å utføre omsorgsarbeid, gifte kvinner fra 1875-1970, samisk-norsk-russiske ektepar og familier og russiske kvinner i transnasjonale ekteskap, maskuline menn, russiske kvinnelige innvandrere, norske par, homofile idrettsutøvere, transseksuelle, frivillige barnløse par, og kvinner og menn i barnefamilier.⁴³ På samme måte som i det andre programmet, fremstår det tredje programmet som bredt og inkluderende. Mange sosiale kategorier blir presentert, og forskerne er nå opptatt av hvordan kjønn er en kategori som alltid henger sammen med andre sosiale kategorier:

”Forskerne har sett på det som de oppfatter som komplekse og kjønnete praksiser i skole- og førskolesystemet, barnehager og lærerutdanningen, blant annet i forhold til rase, sosial klasse, alder, seksuelle preferanser, religion, kropp og etnisitet.”⁴⁴

---

⁴¹ Programplan (2001), *Kjønnsforskning – kunnskap – grenser – endring (2001-2007)*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 8).

⁴² Sluttrapport (2008), *Kjønnsforskning: Kunnskap, grenser, endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.

⁴³ Kjønnsforskning (2012).

⁴⁴ Ibid.

Men det påfallende med denne inkluderingen av nye perspektiver, er at det er lite tydelig sammenheng mellom gruppene som blir sett på som relevante i det andre og det tredje programmet. I tillegg er det få synlige linjer om kontinuitet i hvordan forskere definerer relevante inn-grupper. Dette kan tyde på at programstyret er mer opptatt av å ha nettopp agenda-settingsfunksjon, snarere enn en norsk kjønnsdiskurs, eller diskurser.

Tanken om at kjønn er en kategori som alltid henger sammen med andre kategorier blir i det tredje programmet en etablert "sannhet" i kjønnsforskningen, som en egen doxa (Prieur & Sestoft 2006). Midlene som utlyses i kjønnsforskningsprogrammet blir brukt til å sette fokus på mindre sosiale kategorier. Disse har lite umiddelbart til felles, og spørsmålet blir hva disse egentlig symboliserer i vitenskapsproduksjonen.

I det fjerde og siste programmet, fortsetter den mer overordnede tematiske behandlingen fremfor et utpreget kategorifokus. Her er det for eksempel snakk om feminisme, vold, medieteknologier, relasjoner og familie, snarere enn forskjellige konkrete kategorier av kvinner, menn, og homofile.⁴⁵ I dette programmet har feltet i noen grad dreid fokus litt tilbake på kvinner og menn, men ikke som annet enn tematiske overordnede forståelseskategorier. De personlige postdoktorstipendene i det fjerde programmet er også mer opptatt av å sette fokus på abstrakte objekter som eksemplet nedenfor illustrerer. Her er kategorien menn noenlunde passivisert, og forskeren skal se på *overgrep* som tema:

*"Hensikten med dette prosjektet er å studere mannlige seksuelle overgrep i krig. Fokuset er på de mannlige overgriperne og hvordan de vurderer sine handlinger i etterkant og i lys av den straffen de har fått. Prosjektet vil også fokusere på hvordan overgriperne er situert og forstått i en overnasjonal rettsinstans samt overgripernes egne resonnementer rundt de aktuelle handlingene."*⁴⁶

En dreining fra å se på inn-grupper til inn-tematikk er gjennomgående i prosjektbeskrivelsene. Sett i et helhetlig perspektiv er det lite kjerne i hvilke grupper forskerne ser på i de forskjellige periodene. Min observasjon er at fokuset flyttes fra å gjelde subjekter til å se på omliggende strukturer. I tillegg er det få tema som direkte overlapper programperiodene, bortsett fra seksualitet og det tydelige fokuset på kvinner i Norge som gradvis forsvinner. Kjønnsforskningsfeltet blir brukt som et eget agendasettingsforum av forskerne. Felles for alle disse kategoriene er at de alltid er minoriteter eller underkategorier som har fått lite

⁴⁵ Prosjektoversikt (2011), *Program for kjønnsforskning 2008-2012*, Oslo. Norges Forskningsråd.

⁴⁶ Ibid (side 7). Understrekingene er gjort av undertegnede.

oppmerksomhet av samfunnet. Men når kunnskapen som produseres i de respektive prosjektene ikke føres tilbake igjen i feltet, og avsluttes eller kanskje flyttes til andre vitenskapsforum, fremstår kjønnsforskningen som en samling av eksterne interesser. Disse er inne i feltet i en periode for deretter å forsvinne ut igjen. Resultatet blir at det ikke kan spores en enighet om hvilke sosiale kategorier eller samfunnsproblemer som har plass under feltet for kjønnsforskning.

5.6. Staten og politikkenes rolle – en politisk diskurs

Nytteperspektivet i forskningen har i denne oppgaven en fremtredende rolle. På bakgrunn av dette er det interessant å se på hvilke syn på stat og politikk som beskrives i utvalget. Her har jeg fokusert på hvordan forholdet mellom offentlig og privat, velferd og muligheter for statlige virkemidler blir fremstilt i forskningsdokumentene. Den norske politiske diskursen her henger sammen med en norsk politisk forskningsoptimisme.

Skoie (1990:23-24) skriver om hvordan samfunnsforskere tar til orde for de svake i en ”underdog”-tradisjon. Siden forskerne setter dagsorden gjennom å trekke frem ”underdøgs” og minoriteter, er det av stor betydning hvordan forskerne uttrykker koblingene mellom forskningen som blir gjort, samt eventuelle mål om samfunnsendringer eller politiske virkemidler. Her vil også institusjonelle forhold spille inn. Den store tiltroen til forskning som *nyttig* vil kunne skape et behov for forskere å understreke nettopp nytteverdien av det forskningsarbeidet som blir gjort i kjønnsforskningsfeltet, og det henger sammen med statlige virkemidler. Gjennomgående i forskningsdokumentene virker forskerne positive til den norske staten og mulighetene til å reformere samfunnet.

I det første programmet får velferdsstaten og de politiske ordningene for likestilling stort fokus. I avsnittet under blir for eksempel velferdsstaten kreditert kvinners fristilling i økonomien, og bestemmelse over egen fertilitet:

“This is not to say that the “social democratic” welfare state has not been important for woman. On the contrary, the welfare state set the general frame within which women developed new approaches to womanhood and motherhood. In material terms, the welfare state in Norway has brought real gains for women. Welfare state reforms have increased women’s “property in their persons”, to use Carole Pateman’s (1988) formulation, in two fundamental ways:

-Woman have gained control over fertility and biological reproduction, and

- women's economic dependence on individual men has substantially decreased. As wage-workers in public sector employment, and as pensioners, receiving a state-guaranteed income, women have to depend more on the state for their personal income. Women have strongly opted for this shift in economic dependence."⁴⁷

Gjennomgående for dette programmet et utpreget fokus på hvordan kvinnepolitiske saker kan og bør løses gjennom politiske virkemidler, samt gjennom økt satsning på kvinneforskning. I det andre programmet finnes også et syn på at forskningen består i kunnskapsproduksjon som kan brukes i det politiske feltet:

*"Tilknytningen til den kvinnepolitiske bevegelsen har gitt kvinneforskningen en klar, om ikke alltid like eksplisitt normativ forankring. Ønsket om å bidra til å bedre kvinners situasjon ga mye av den samfunnsvitenskapelige kvinneforskningen en orientering mot politikk og reform. Innenfor samfunnsfagene har en betydelig del av kvinneforskningen foregått utenfor universitetene, og har i et samspill med offentlig forvaltning også vært i stand til å påvirke politikkenes problemområder."*⁴⁸

Her er det altså et syn på at kvinneforskning handler om å skape reformer og å påvirke politikkenes problemområder. Dette kan tolkes i lys av Helga Hernes' (1987) forståelse av *statsfeminisme*. I tillegg til utsagn som kommenterer denne koblingen, er det også tegn på at forskningen er en del av statens evalueringsystem, blant annet fordi det er overlapping mellom forskningen, og makt- og demokratiutredningen (NOU 2003:19). Denne koblingen blir ikke oppfattet som problematisk, snarere en ressurs idet programstyret skriver i egenevalueringen at overlappende styremedlemskap mellom utredningen og forskningsprogrammet er en god modell for integrasjonsarbeid.

*"Prosjektets tematiske hovedfokus har vært kjønnsrelasjoner i det moderne arbeidslivet, sett i lys av nye produksjons- og organisasjonsformer, nye relasjoner mellom arbeid og familie, og endring i forholdet mellom det offentlige og det private. (...)Paraplynettverkets arbeid er etter programperiodens utløp videreført gjennom bok-prosjektet "Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv", som er et oppdrag for Makt- og demokratiutredningen."*⁴⁹

---

⁴⁷ Leira, Arnlaug i Konferanserapport (1995), *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 96).

⁴⁸ Programnotat (1997), *Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 7).

⁴⁹ Prosjektkatalog (2002) *Prosjektkatalog 1997-2002 – Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 5).

I det samme programmet reflekterer også styret på følgende måte angående koblingene opp mot departementer:

”Både Kjønn i endring og det nye kjønnsforskningsprogrammet har sin viktigste finansiering fra frie KUF-midler (kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet), mens BFD (Barne- og familiedepartementet) kommer inn som den viktigste brukerinstansen.(...). Likevel peker erfaringen på brukernes betydning når det gjelder så vel finansiering som premissformulering ved etableringen av nye programmer. Det er derfor en utfordring å få flere departementer, eventuelt også arbeidslivsorganisasjoner, engasjert i forskning om kjønn.”⁵⁰

Dette utsagnet kan tolkes på flere måter. På den ene siden fremstår det som om forholdet til finansieringsdepartementene er relativt ambivalent. Samtidig uttrykkes det ønske om å få inn flere andre departementer, som kanskje kan komme med andre typer påvirkning. Som en evalueringsinstans for politikere ønsker derfor forskerne en større fristilling i forhold til hvilke tema som skal behandles av forskerne i feltet. Hva som menes med ”brukerne” er i sitatet noe utydelig, men betyr her finansskilder og som kan bidra økonomisk. I det samme avsnittet skriver styret om hvordan et samarbeid med det norske UD er av interesse. Her uttrykkes et ønske om større autonomi, men også flere sponsorer. Denne tvetydige tilnærmingen til finansiering av programmer kan reflektere motstridende interesser i komiteen som har produsert evalueringen. Samtidig illustrerer denne finansieringsmodellen hvordan den norske kjønnsforskningen begrenses av makten som finnes i systemet, hvor sektorprinsippet⁵¹ gir departementene makt idet de kan påvirke hva forskerne skal se på. Forskningen blir sett på som myndighetenes sentrale forskningspolitiske rådgiver og er det viktigste organet for å realisere regjeringens overordnede forskningspolitikk.⁵²

Det er samtidig retorikk og utsagn som tyder på at de politiske koblingene mellom departementer og forskningsprogrammet gir utslag i det jeg her velger å kalle gjensidige meningsunivers, eller en diskursiv enighet på enkelte fremstillinger. I Tabell 5 i appendiks ligger en oversikt over statsråd som har sittet i det nåværende Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet fra 1986 og frem til i dag.⁵³ Tabellen illustrerer hvordan statsrådenes partitilhørighet i

---

⁵⁰ Programstyrets egen vurdering (2002), *Kjønn i endring, institusjoner, normer, identiteter*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 15), Understrekingen er gjort av undertegnede.

⁵¹ Kunnskapsdepartementet (2012)

⁵² St.mld nr.30 (2008-2009).

⁵³ Regjeringen (2012).

kjønnsforskningsprogrammene historie varierer i liten grad. Koblinger mellom forskningen som blir gjort og politikk kan illustreres gjennom diskursiv påvirkning og makt gjennom departementene som bestiller forskningen i forskningsprogrammene. Forskere som vil ha ressurser må tilpasse seg utlysningene som preges av politikken som motiverer programmene. Kontinuitet i diskurser kan forklares ut ifra at i det aktuelle departementet er det svært mange representanter fra Arbeiderpartiet som har sittet som statsråder. Brudd i diskurser og retorikk illustrerer denne koblingen. Et slikt brudd vises eksempelvis når det i kortere perioder har vært innslag av andre statsråder fra partiet Kristelig Folkeparti fra 1997-2000 og fra 2001-2005. I sluttrapporten fra det tredje forskningsprogrammet finner jeg følgende utsagn:

”Likestillingspolitikken bygger på likhetsidealet, etterkrigstidens fundament for norsk samfunnsbygging og nasjonal selvforståelse. Utviklingen i retning av et mer mangfoldig samfunn, med innvandring som den viktigste faktoren for vekst i befolkningen, utfordrer likhetsidealet. Mangfoldspolitikken skal møte denne utfordringen og den har som mål å skape et samfunn som ivaretar enkeltindividets rett til å være annerledes, tenke annerledes enn flertallet og velge levemåte fritt. Den vil skape en ny nasjonal selvforståelse som samsvarer med befolkningssammensetningens mangfoldige karakter, med aksept for at det er mange måter å være norsk på.”⁵⁴

Her er det mulig å spore et fokus på mangfold og muligheter til å velge fritt, slik ”mangfoldspolitikken” blir fremstilt. Det å være norsk på mange måter, slik det fremstilles her, knyttes opp mot politiske virkemidler. Denne retorikken går igjen i høyrepolitisk argumentasjon. Følgende eksempel viser hvordan retorikken kan spores og hvordan politiske partiers ideologi gjenspeiles i forskningen. På nettsidene til partiet Høyre finner jeg følgende utsagn om likestilling, og ser tydelige retoriske likhetstegn gjennom individfokuset:

”Alle mennesker skal respekteres og behandles som likeverdige, uavhengig av kjønn, alder, religion, etnisk tilhørighet, funksjonsdyktighet eller seksuell legning. Forsøk på å standardisere mennesker undergraver likeverdet og respekten for mangfoldet. Høyre ser på hvert enkelt menneske som unikt, og ikke først og fremst som medlem av en gruppe. Derfor er vi skeptiske til tiltak som legger mennesker kvaliteter og egenskaper utelukkende i kraft av og for eksempel å være menn, kvinner, single, unge, innvandrere, funksjonshemmede og så videre.

---

⁵⁴ Sluttrapport (2008), *Kjønnsforskning: Kunnskap, grenser, endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 9). Understrekingen er gjort av undertegnede.

Det er fortsatt utfordringer knyttet til å oppnå likestilling i Norge. På de aller fleste områder har vi like rettigheter, men det er allikevel ikke alle som har de samme mulighetene. Det er mange årsaker til dette. For å få et mer likestilt samfunn vil Høyre kartlegge hvor det fortsatt eksisterer hindringer som gjør at ikke alle har like muligheter, samt endre de regelverk som er nødvendig for å gi mennesker like rettigheter. ”⁵⁵

Dette er eksempler på hvordan politisk makt viser seg gjennom diskurser i programmene. Partiet Høyre sitter i regjering i denne perioden. I samme programperiode brukes mer retorikk hvor likestilling handler om at individer skal ha rett til å være annerledes og å velge selv, og at politikken skal tilrettelegge for dette. Denne typen retorikk henger sammen med en internasjonal liberalistisk forståelse av at individer skal være i fokus. Høyre skriver om at de har et ønske om å kartlegge eksisterende hindringer for individers rettigheter. Den lignende retorikken i disse to sitatene viser at eksterne diskurser kommer inn i forskningsfeltet og bryter med tidligere syn på at forskningens oppgave er å synliggjøre sosiale kategorier. Spørsmålet er da om kjønnsforskningen blir en kartleggingsinstans for politiske interesser når ressursene som er tilgjengelige gjennom programmet er bundet opp til departementenes eller ”brukeres” interesser. I kjølevannet av slike brudd er et spennende tankeeksperiment hvordan kjønnsforskningen hadde sett ut dersom andre partier, eller andre verdier enn likestilling hadde hatt like stor påvirkning i den norske forskningsmodellen. I andre instans kan forskning tolkes i sammenheng med regjeringers politiske makt. På den måten blir de diskursive utsagnene her uttrykk for de maktprosessene som skjer i oversettingen mellom politikk og forskning slik Habermas (1969) beskriver denne prosessen.

Fra kjønnsforskningsprogrammet i den tredje perioden finner vi også følgende utsagn:

”Den norske politikken har effekter for relasjonene i kjernefamilien uten at klassiske virkemidler som lover, reguleringer eller økonomiske tiltak settes i verk. Myndighetene har evnet å skape forbindelser mellom på den ene siden politiske målsettinger om likestilte familier, og på den andre, samfunnets begreper om at det likestilte samlivet er det gode samlivet.”⁵⁶

---

⁵⁵ Partiet Høyre (2012). Understrekingene er gjort av undertegnede.

⁵⁶ Sluttrapport (2008), *Kjønnsforskning: Kunnskap, grenser, endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 10).

Her er det også uttrykk for en slik type maktutøvelse, hvor definisjoner eller verdier om likestilt samliv som sannhet blir en del av en mykere makt ved at samfunnet som en helhet har fått felles begreper. Dette kan forstås som en type makt som ligger i politiske diskurser. I det fjerde kjønnsforskningsprogrammet finnes det uttrykk for at forskning og politikk jobber sammen for å endre maktstrukturer:

”Det er et mål for programmet at kjønnsforskningen styrker sin samfunnsmessige relevans. Kjønnsforskningen springer ut av et historisk behov for endring av maktstrukturer, og den har tradisjonelt hatt en viktig kritisk dimensjon. Samtidig har den hatt politisk effekt fordi den har produsert aktuell innsikt i forståelsesmåter og verdisystemer, og fordi den har levert anvendbare forskningsresultater. Det er nødvendig å ha med kjønnsforskningens historiske dimensjon for å forstå samfunnet i dag.”⁵⁷

I dette utsagnet finnes en forståelse av kjønnsforskningen som både en nyttig samfunnskritisk røst med påvirkningsevne til å forandre strukturer, men også gjennom å produsere forståelsesmåter og verdisystemer. Dette begrunnes med at forskningen har levert nyttige resultater. På denne måten skapes makten gjennom en oversettelse mellom politisk diskurs og forskningens autoritet. Makten som finnes her er slett ikke enkel å forstå, men kan illustreres gjennom slike utsagn som kommenterer mulighetene for samfunnspåvirkning.

Det er en viss kontinuitet gjennom programmene når det gjelder synet på statlige- og politiske virkemidler både når det gjelder direkte maktutøvelse gjennom lovverk, og mindre direkte makt gjennom definisjoner og aktualisering gjennom diskursiv praksis. Samtidig er det også mulig å spore et brudd med synet i lys av en interseksjonalitetspraksis som dukker opp gjennom programmenes virketid. Konsekvensen av denne omfattende inkluderingen av andre diskurser i feltet gjør at den sosiale kategorien kvinner, havner i skyggen av andre sosiale kategorier som etter hvert blir sett på som like viktige på bakgrunn av relativ deprivasjon:

”Mens det tidligere i norsk sammenheng ofte ble satt likhetstegn mellom likestillingspolitikk og kjønnslikestillingspolitikk, sikter begrepet likestillingspolitikk i dag videre. Det er en politikk som setter seg fore å likestille alle, uavhengig av kjønn, men også uavhengig av klassebakgrunn, etnisk bakgrunn, seksuell orientering, religion, alder og funksjonshemming. En stadig mer utbredt oppfatning er at en adekvat likestillingspolitikk må se ulike gruppers situasjon i sammenheng, så ikke en politikk for

---

⁵⁷ Programplan (2009) *Forskningsrådets programplan 2008-2012*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 5).

økt likestilling fra ett perspektiv (for eksempel fra et kjønnsperspektiv), skaper økt ulikestilling fra et annet perspektiv (for eksempel fra et klasse- eller etnisitetsperspektiv). Det trengs interseksjonelt orientert kjønnsforskning som studerer likestillingspolitikken med blick for de ofte komplekse mekanismene som gjør at noen grupper kommer systematisk dårligere ut enn andre.”⁵⁸

Avsnittet illustrerer bruddet med syn på kvinner som viktigste sosiale kategori, og sitatet blir en del av inklusjonen av andre perspektiver og grupper. Selv om interseksjonalitet kan være en god tilnærming for å se på kompleksiteten i fenomener, blir en konsekvens at den kvinnepolitiske agendaen slik den fremstår tidlig i kjønnsforskningen nedtonet.

Den politiske diskursen inneholder en positiv oppfatning av stat og politikk, og det finnes få kritiske utsagn om stat eller politikk i den norske kjønnsforskningen. Samtidig virker det som om syn på stat og politikk har blitt noe nedtonet gjennom kjønnsforskningens perioder. En tydelig fellesnevner på tvers av tid og teoretiske forståelser i feltet er dog spørsmål om sosial urettferdighet.

5.7. Urettferdighetsdiskursen

Forskere kan sette dagsorden på forskjellige grupper gjennom blant annet kjønnsforskningsprogrammene. Hvordan dagsorden-funksjonen blir benyttet for å sette fokus på de undertrykte og de usynliggjorte er her et interessant forskningsspørsmål. Skoie mener forskere og blant annet sosiologer har tatt til orde for ”de svake” og oftere representerer et ”underdog-tradisjon”, mens økonomer og statsvitere i større grad tjener statsmyndighetene.⁵⁹ Her ligger det en motsigelse innebygd i kjønnsforskningsfeltet ettersom de nye programmene etter 1996 i så stor grad skal ha en tverrfaglig profil. På den andre siden kan en tenke seg at slike ulike tradisjoner vil være nødt til å forhandle med hverandre innenfor et slikt forskningsfelt som kjønnsforskningen er. Det virker allikevel som om det er et fokus på å synliggjøre enkelte typer grupper i feltet, og på en måte kan dette sees på som en sannhetsproduksjon i tråd med det Espen Schanning beskriver.⁶⁰ Her er det en kamp om å styre kunnskapsproduksjonen i retningen av undertrykte grupper og å synliggjøre den symbolske volden som systemene utøver over dem, gjennom å tilpasse forskningen til de premissene som ligger til grunn. For å kunne belyse dette

---

⁵⁸ Programplan (2009) *Forskningsrådets programplan 2008-2012*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 8).

⁵⁹ Skoie (1990:23-24)

⁶⁰ Schanning (2007)

temaet lette jeg gjennom datamaterialet etter sitater og utsagn som problematiserer makt, hierarkier og systemer, og forsøkte å få en systematisk forståelse av hvordan forskerne i feltet forholder seg til problematiske forhold som må settes på dagsorden.

I det første programmet i utvalget er en slik synliggjøring tydelig formulert men da i hovedsak i forhold til kvinner som kategori. I følgende sitat kommer det frem at *kvinner* var den viktigste gruppen i forskningen i en historisk forståelse av vitenskapsområdet:

En "eldre" kvinneforskning (fra 60-70årene) hadde, som kjent mer eksplisitt kvinners interesser for øynene, og satte synliggjøring -særlig av maktforhold -som et viktig mål. Den gamle kjønnsrolleforskningen hadde kjønn som del av gjenstandsområdet. Men ikke som en altomfattende kode slik kjønn er i dag. Kjønnsterminologien ble feid av banen fordi den kvinnelige aktør og hennes interesser skulle synliggjøres og fremmes".

61

Videre i dette programmet kommer det frem at også innenfor feltet er det behov for å synliggjøre nettopp *kvinneforskningen*, og gjennomgående i retorikken i denne perioden søker forskerne å ta et oppgjør med maktstrukturer og språk som fremstår som undertrykkende mot kvinner:

"At kvinneforskning som opprør mot de etablerte fagdisiplinene startet i samfunnsvitenskapene er egentlig ikke så merkelig. Det er i alle fall i disse fagene det umiddelbart er lettest å konfrontere de vitenskapelige funn mot egne erfaringer. Kanskje er det mer forunderlig at det måtte en kvinnebevegelse til for at kvinnelige studenter i sosiologi åpent protesterte mot Parsons begrepsfesting av kvinners rolle i familien som "ekspressiv" ved å påpeke at det ikke er særlig mye ekspressivt ved å vaske gulv eller tømme søppelbøtta. Og for at kvinnelige historikere skulle slutte å lære fra seg at vi fikk allmenn stemmerett her i landet i 1898.(...) Vi erkjente også ganske raskt at vi trengte både det vi kalte "elendighetsbeskrivelser" og det vi ga navnet "verdighetsforskning" ⁶²

Opptattheten av å synliggjøre kvinner og kvinners problemer i velferdsstaten forstås her som et oppgjør med en symbolsk vold, som undertrykker kvinner.⁶³ Også i det andre programmet finner vi tydelige eksempler på at noe av motivasjonen i forskningsfeltet handler om å vise hvordan

---

⁶¹ Holter, Harriet i Konferanserapport (1995), *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 12).

⁶² Wærness, Kari i Konferanserapport (1995), *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 17).

⁶³ Bourdieu (2000)

kjønn kan være uttrykk for makthierarkier: *”Det er et viktig spørsmål om disse nye forskjellene bare vil reprodusere mønsteret med dominans/underordning, eller om en endret kjønnskontekst vil kunne føre til større likeverd og likestilling. Er det mulig å ha kjønnsforskjeller uten hierarkisering?”*⁶⁴

Prosjektene i dette programmet handler også i vesentlig grad om kvinner utenfor velferdsstatens grenser i tillegg til et noe mer entydig tidligere fokus på kvinner innenfor, og de teoretiske rammene forskerne bruker her er mange. Her har humaniora og samfunnsvitenskapen havnet under det samme programmet, og de store forskjellene mellom dette programmet og foregående samfunnsvitenskapelig kjønnsforskning er ikke overraskende. Følgende sitat illustrerer disse forskjellene i feltet:

*”Institusjonelle analyser av velferdsstaten ble et viktigere tema i den samfunnsvitenskapelige kvinneforskningen i begynnelsen av 80-årene. Også arbeidsmarkedsforskningen har dreid i retning av institusjonelle analyser. Forskning omkring kroppsforståelse og seksualisert vold har vokst fram som et bredt forskningsfelt. Innenfor humaniora har det vært en økende interesse for kulturforståelse og for subjektivitets- og identitetsproblematikk.”*⁶⁵

Forskjellene mellom de to fagretningene er erkjent, og det virker som om det i hovedsak er samfunnsvitenskapen som er opptatt av å problematisere urettferdighet i institusjonelle hierarkier. Allikevel forteller inkluderingen av nye sosiale kategorier i feltet at fokuset kan sies fremdeles å ha en problematiserende karakter. I det andre programmet er det også mulig å spore refleksjon omkring den politiske rollen til den nye sammenslåtte kjønnsforskningen:

*”Mens den gamle kvinneforskningen blir kritisert for å forenkle kjønnsforholdet og dermed befeste kjønnsstereotypiene, hevdes det at den nye kjønnsforskningen har oppgitt interessen for makt og derfor har blitt politisk indifferent. Samtidig synes det å være enighet om at både kvinner og menn bør gjøres til gjenstand for kjønnsrelevant forskning, og at kjønn bør analyseres i samspill med andre former for sosiokulturell differensiering.”*⁶⁶

---

⁶⁴ Norsk Forskningsråd Kultur og samfunn (1994), *Kjønn i endring? Forslag til et nytt program for kvinne- og kjønnsforskning*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 6).

⁶⁵ Programnotat (1997), *Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 8).

⁶⁶ Ibid:9.

Her inkluderes det jeg vil kalle for en konfliktdiskurs, også gjennom midler til prosjekter som handler om rettigheter, kulturkonflikter og seksuelle minoriteter. I tillegg har det andre programmet også en egen innsats til behandling av feministisk kritikk (se avsnitt 5.3.2.). Kvinneperspektiv er fortsatt inkludert i flere prosjekter, og blir fremdeles sett på som et relevant tema.

I det tredje programmet finner vi dog lite fokus på makt og hierarkier. I denne perioden er det allikevel fremdeles et fokus på mindre sosiale kategorier i prosjektene, og det er fremdeles et fokus på kvinners rettigheter. Men som nevnt skjer det en vridning innenfor denne programperioden i retning av at det er mindre fokus på slike grupper, og større oppmerksomhet på bredere tematiske fremstillinger. I programperioden er også den tverrfaglige porteføljen mye bredere enn før, og dette kan være en mulig årsak til at urettferdighetsforskningen blir noe mindre synlig. En annen forklaring kan være at akademisering⁶⁷ fører til at det er mindre legitimitet rundt det å ha en tydelig problematiserende agenda, og retorikken legges deretter.

I det fjerde programmet synes igjen makt- og undertrykkingsproblematikken. Forskerne gjenbraker en retorikk med paralleller til tidligere kvinneforskning. Blant annet illustrerer det følgende sitatet hvordan programmet har som oppgave å skape refleksjon rundt det som fremstilles som en problematisk urettferdighet:

”Kjønn er historisk og aktuelt et premiss og et argument for normering. Kjønn begrunner formelle og uformelle normer i den grad at selve begrepet kjønn som sådan alltid allerede er normativt definert. Kjønnsnormer har makt til å opprette skillelinjer og hierarkier, til å inkludere, ekskludere, gjøre forskjell. Kjønnsnormer etableres med utgangspunkt i kroppen og fester seg over tid, blant annet på grunn av sin materielle tilknytning. De forbinder seg regelmessig med atferd og seksualitet og formidles gjennom verbalt og visuelt språk, og de har en tendens til å naturaliseres, det vil si gi inntrykk av å være naturlige. Det behøves fortsatt teoretisk refleksjon omkring kjønnsnormeringens innhold og konsekvenser, ikke minst av forhold som innebærer forulemping, diskriminering og skam.”⁶⁸

---

⁶⁷ Halsaa (2004)

⁶⁸ Programplan (2009) *Forskningsrådets programplan 2008-2012*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 6).

I det siste forskningsprogrammet er likestilling en verdi som igjen trekkes frem. Dette kan være noe av årsaken til at urettferdighetsdiskursen igjen kommer til syne. I programplanen for denne perioden er nemlig kjønnsteori og likestillingsteori også prioriterte perspektiver:

”Med likestillingsteori siktes det kort sagt til ulike typer av kritisk refleksjon over ideologier og praksiser som bidrar til kjønnsrelatert diskriminering, undertrykking og urettferdighet. Hit kan man på den ene siden regne teorier som er utviklet under betegnelser som patriarkatteori, kjønnsmaktteori og teorier om mannsdominans, der målet har vært å forklare og fortolke kjønnsmakt og manglende likestilling eller ulikestilling. På den andre siden sikter begrepet likestillingsteori til normativ samfunnsteori eller rettferdighetsteori.”⁶⁹

Det blir gjennom forskningsperiodene gradvis mindre synlig hvilke grupper som blir ansett som interessante innenfor feltet, og det er liten enighet om hvilken retning agendasettingsmuligheten skal brukes på. Dette kan være et resultat av den brede inkluderingen av ulike små sosiale kategorier i periodene to og tre, men også et resultat av flere andre prosesser. Fra det første kjønnsforskningsprogrammet og til det siste skjer det også store utskiftninger innenfor fagmiljøet, og de nye postdoktorene og prosjektene som får midler tar med seg nye diskurser. Resultatet er at forskningsfeltet etter hvert får en noe mindre tydelig profil i forhold til urettferdighet og undertrykte. Samtidig kan fokuset utover landegrensene på bakgrunn av et ønske om internasjonalisering og et fokus på globalisering ha ført til at de aktuelle gruppene forskerne ønsker å fokusere på ikke lenger er de norske kvinnene, eller homofiles rettigheter, siden grupper utenfor det trygge Norges landegrenser tross alt relativt sett har det mye verre. På den måten kan urettferdighetsfokuset være noe av det som bidrar til å fragmentere, og å avpolitiserer kjønnsforskningen gjennom programperiodene, og også bidra til å utarme en del av den nevnte nyttediskursen, som virker å stå sterkt gjennom programmene.

5.8. Kontinuitet og endring i forskningen

Diskursene som går igjen i kjønnsforskningen illustrerer kontinuitet samtidig som det også finnes endringsprosesser i feltet. Gjennom å se på kjønnsforskningen i et overblikk (avsnitt 5.2.), i tillegg til å sammenligne de forskningsprogrammene og de større linjene, tegnes et bilde av noen distinkte diskursive kjerner. Gjennom å se på de forskningsinstitusjonelle forholdene i et Franzén-perspektiv og den historiske utviklingen i en arkeologisk tilnærming, blir lengre trender

---

⁶⁹ Programplan (2009) *Forskningsrådets programplan 2008-2012*, Oslo: Norges Forskningsråd (side 7).

synlige, samt inkluderingen av nye perspektiver. Spørsmålene som ble stilt i begynnelsen av kapitlet danner grunnlag for å avgrense noen diskursive rammer, hvor sannhetene de bærer bidrar til å prege kjønnsforskningen over lengre tid. Disse diskursrammene er ikke klart avgrensede, men beskrivelser av distinkte og allikevel simultane prosesser i forskningen. Tabell 2 på neste side oppsummerer hovedpunkter i disse prosessene.

I avsnitt 5.1.-5.7. viste jeg hvordan det også innenfor disse rammene skjer endringer. Samtidig som diskurser er bærere av kontinuiteter, skjer det samtidig store og omfattende endringsprosesser i kjønnsforskningen. I perioden fra kvinneforskningens start til programplanene i dag, har feltet endret profil. I Tabell 3 på side 78 illustreres noen av disse endringsprosessene gjennom enkle stikkord og beskrivelser av hvordan disse skaper brudd i forskningsfeltet.

For å forstå disse prosessene bedre handler kapittel 6 om å sammenligne de norske prosessene med andre kjønnsforskningsprogram. Fokuset har til nå handlet om diskurser gjennom språkets diskursive maktproduksjon. Innblikk i hvordan den norske modellen skiller seg ut fra de andre landenes kjønnsforskning blir tydeligere gjennom å se på prosesser som deles eller ikke deles av de nordiske landene. De spesifikke modellene i hvert av landene vil skape forskjellige forhandlinger mellom de tre sidene i Franzéns (2010) makttriangel, og forskjeller i organisering og forskning bidrar til å belyse prosessene i det norske caset.

Tabell 2: Kontinuitet i kjønnsforskningsfeltet

Prosess	Beskrivelse
Nyttediskurs	Denne diskursen henger sammen med utgangspunktet for kvinneforskningen hvor en sannhet er at forskningen har sentrale forskningsoppgaver. Diskursen inneholder syn på at forskningen er en rettferdig agendasetter. Tiltro til forskning er viktig. Gjennom kunnskapsproduksjon kan politiske målsetninger nås.
Inkludering av nye sosiale kategorier	Først er det et fokus på kvinner som homogen kategori. Deretter inkluderes lange lister med andre kategorier, deriblant menn. Det oppstår en erkjennelse av at kjønn henger sammen med andre kategorier i et interseksjonalitetsperspektiv. Det skjer en overgang fra inn-grupper til inn-tematikk. Felles for de sosiale kategoriene er at de er minoriteter eller underkategorier som har fått lite oppmerksomhet i samfunnet. Det er lite enighet om hvilke kategorier som skal med. Kontinuiteten i denne inkluderingsdiskursen ligger i at integreringen er vedvarende gjennom forskningen.
Staten og politikkenes rolle	Denne politiske diskursen knyttes til nyttediskursen. Forskerne setter dagsorden og trekker frem ”underdogs” som eksempelvis kvinner i velferdsstaten. Denne diskursen illustrerer maktprosesser som skjer i oversettelser mellom politikk og forskning, og forskerne er positive til staten som reformator. Retorikk gjenspeiler også et syn på at forskningen legitimerer den norske likestillingspolitikken. Kjønnsforskningen skal kartlegge og rapportere til myndigheter. Interseksjonalitet bryter med diskursen når kvinner ikke lengre er like interessante, og en kvinnepolitisk agenda forsvinner.
Urettferdighetsdiskurs	Urettferdighet henger sammen med forskningens dagsordenfunksjon. En innebygd motsigelse i feltet er tverrfaglighet. Samfunnsvitenskap og humaniora har forhandlet i feltet til tross for ulike tradisjoner. I denne diskursen handler det om å synliggjøre en symbolsk vold. Denne synliggjøringen handler om kvinner, velferdsstat og likestilling. Det argumenteres for at det er viktig å belyse hvordan kjønn er uttrykk for makthierarkier. Denne diskursen er mindre viktig i humaniora. Internasjonalisering og globale utfordringer gjør at denne diskursen dreier til et fokus på de som i relativ forstand har det verre.

Tabell 3 Endringer i kjønnsforskningsfeltet

Observasjon	Beskrivelse	Konsekvenser
Økning i tema og sosiale kategorier	Feltet fragmenteres gjennom perioden.	Det er vanskelig å identifisere en tydelig kjerne i programmene.
Tidligere forskning oversettes ikke til nye spørsmål	Tidligere tema og problemstillinger går ikke igjen i senere programmer.	Prosjektene samler ikke feltet, som blir uoversiktlig.
Sammenslåing av samfunnsvitenskap og humaniora	Fagtradisjonene har ikke samme fokus.	Dette gjør at tverrfaglighet er en norm. Prosjekter fra mange andre vitenskapsområder får midler gjennom programmet.
Koblinger mot forskjellige departementer og interesseorganisasjoner	På bakgrunn av sektorprinsippet i Norge har departementer ansvar for sine forskningsområder. Forskningsstrukturen gjør det mulig å øremerke midler til spesifikke interesseområder.	Når politikerne styrer midlene, påvirker dette også fokuset i forskningen. Dette er en beskrivelse av oversettelsesprosesser hvor forskning og politikk legitimerer hverandre.
Tverrfaglighet	Representerer en opptatthet av samarbeid på tvers av fagretninger. Dette er ikke nødvendigvis like enkelt i praksis.	Kjønnsforskningen blir påvirket av mange fagområder. Disse drar ikke i samme retning og feltet fragmenteres.
Internasjonalisering	Fokuset vris fra nasjonale til internasjonale problemstillinger. Sosiale kategorier som inkluderes er ikke bare nasjonale.	Tidlig og senere kjønnsforskning har ulik profil. Norske kvinner får mindre fokus.
Forskningsorganisering	Utgangspunktet for forskningsfeltet er kvinneforskning. Sammenslåing av samfunnsvitenskap og humaniora skaper nye premisser for forhandlinger om midler.	Det politiske utgangspunktet for kvinneforskning erstattes, og kjønnsforskningen er opptatt av andre ting enn det som var utgangspunktet.
Resultatindikatorer	Det oppstår spørsmål om antall publikasjoner i det siste kjønnsforskningsprogrammet.	
”Hjernevaskdebatten”	Forskere blir stilt til veggs i media. Forskningsprogrammene avsluttes etter denne samfunnsdebatten.	

6. Kjønnforskning i Norge – sammenlignende analyse

6.1. Innledning

De nordiske landene Finland, Danmark og Sverige har også egne strategier for kjønnforskning. I dette kapitlet skriver jeg kort om hvert enkelt lands organisering av feltet, før disse blir samlet i en vurdering av hvordan forskningsinstitusjonelle forhold påvirker forskningen. Her har jeg forsøkt å danne et helhetlig bilde av hvordan forskningsklimaet i de andre landene er, og hva som er forskjeller og likheter mellom organiseringen av disse nasjonale forskningsfeltene. Denne delen av analysen er basert på offisielle publikasjoner og rapporter angående den nasjonale kjønnforskningen i de andre landene.

6.2. Svensk kjønnforskning

I Sverige heter forskningen *genusvetenskap* og er ikke like integrert i forskningsrådet som den norske kjønnforskningen. Vetenskapsrådet i Sverige opprettet i 2006 *Centre of Gender Excellence* hvor tre forskningsmiljøer knyttet til universitetene i Lindköping-Örebro, Uppsala og Umeå fikk tildelt midlene til genusforskning i egne avdelinger (Vetenskapsrådet 2011). Også i Sverige har man noen overordnede mål for forskningen. På nettsidene til samhandlingsprogrammet for de tre avdelingene skrives det at midlene skal brukes til transnasjonale og internasjonale studier av forandringer i kjønnsrelasjoner, interseksjonalitet og legemliggjørelse (Centre of Gender Excellence 2011). Genusforskningen skal presse teoretiske og metodiske utfordringer, og det skrives eksplisitt at hovedmålet er å skape en mer internasjonal genusforskning, hvor man ikke fokuserer på et land, eller tar vestlige eller skandinaviske modeller som en norm. Centre of Gender Excellence (2011) skriver at kjønn kan forstås som relasjonelle og skiftende prosesser. Interseksjonalitet defineres som teoretisk og tverrfaglig, da også med fokus på medisin og naturvitenskap. Tatt i betraktning at den svenske organiseringen av forskningsmidlene ikke går direkte gjennom et programstyre, men gjennom tre uavhengige avdelinger, er det en annen maktbalanse som grunnlag for utviklingen innenfor faget. Den svenske modellen for kjønnforskning skaper derfor kanskje andre typer kontaktflater og integrering mellom vitenskapsleire enn i den norske modellen hvor kjønnforskningsprogrammet er planlagt som et humanistisk og samfunnsvitenskapelig felt, med tverrfaglige innslag.

I en utredning av genusvitenskap ved svenske universiteter og høyskoler heter det at:

”Även om genusvetenskap sålunda är ganska nyetablerad som akademisk disciplin finns ändå en rikhaltig litteratur om själva ämnet, dess villkor, dilemman, teorier, begrepp och identitetsfrågor. Somliga forskare har frågat sig om genusvetenskapen ska

ses som ett eget ämne eller som ett kunskapsområde, och vi i bedömargruppen har utgått från att det på senare år har etablerat sig som ett eget ämne. Numera har genusvetenskapen de egenskaper som är karaktäristiskt för ett universitetsämne, ett kunskapsområde med egen benämning, kurser från A till D, programutbildning, huvudämne i kandidat- magister- och doktorsexamen, egna tjänster samt forskarutbildning. Ämnet kan liknas vid andra tvärvetenskapliga ämnen som till exempel socialt arbete och arbetsvetenskap.” (Högskoleverket 2007:25)

Denne begrunnelsen for at genusvetenskapen er likestilt med sosialt arbeid og arbeidsvitenskap er interessant i den forstand at nytteverdien til kjønnsforskningen her sees på som enda større enn i nyttediskursen i de norske programmene. I tillegg har utviklingen innenfor den svenske genusvetenskapen ført til at forskningen her får en annen status, siden integreringen av genusperspektiv blir oversatt til en egen vitenskap. Når det gjelder maktperspektiv finner jeg følgende utsagn i den samme rapporten interessant:

”Ämnets kunskapsteoretiska utveckling mot fokuseringen på sambandet mellan kunskap och makt, att vetenskapen som sådan inte är objektiv utan påverkas av föreställningar och värderingar, har också väckt irritation eftersom ståndpunkten rubbar föreställningarna om den objektiva vetenskapen. Kritikerna av genusvetenskapen menar också att ämnets ursprung i en social rörelse, kvinnorörelsen och feminismen, och dess samarbete med jämställdhetspolitiska strävanden, har gjort forskningen politisk och ideologisk. Att hantera denna kritik och det motstånd som ämnet mött har ingått som ett viktigt led i utvecklingen av fältet.” (Högskoleverket 2007:26)

Utsagnet viser et behov for å forsvare forskningsfeltet fra en kritikk om at kvinnebevegelse og feminisme undergraver forskningens legitimitet. Konteksten i den svenske modellen gir et annet bilde av hvordan makt i forskningsfeltet virker i Sverige. Forskerne i Sverige forsøker å opprettholde sin objektive legitimitet ved å ta avstand fra den feministiske historiske tradisjonen gjennom å skape en egen genusvitenskap. I rapporten problematiseres også en skiftende historisk tradisjon innenfor faget, hvordan vitenskapsfeltet har forandret seg og inkludert kjønnspektiver på forskjellige måter:

”Begreppet genusvetenskap kan definieras som en samlingsbeteckning på en rad olika könsteoretiska inriktningar. Ämnet har genomgått olika stadier, först

könsrollsforskning, sedan kvinnoforskning och jämställdhetsforskning, sedan forskning med genusperspektiv, genusforskning och sist genusvetenskap. Om ett vetenskapligt fält kännetecknas av att det finns olika skolor och uppfattningar som strider om vad som är den rätta doxan inom fältet, förtjänar onekligen ämnet genus sitt namn, genusvetenskap.” (Högskoleverket 2007:26)

I den samme rapporten fremkommer det at til tross for at Norge fikk støtte til forskningsfeltet ganske tidlig, har utviklingen innenfor fagområdet gått sakte (ibid:33). Dette svenske perspektivet på norsk kjønnsforskning er veldig interessant. Her ligger argumentasjonen på at det først nylig har blitt organisert og institusjonalisert utdanning innenfor emnet, mens det tidligere kun har blitt tilbudt frittstående kurs. Organiseringen av feltet i Norge fremstilles som noe problematisk (ibid). Denne komparative bemerkningen er relevant ettersom det norske systemet sies å ha en helt annen utvikling på bakgrunn av slike institusjonelle forhold.

6.3. Finsk kjønnsforskning

I Finland opererer man med begrepet 'Woman studies' som en samlebetegnelse på kjønnsstudier, feministisk forskning, likestillingsforskning og kritiske studier av menn og maskulinitet, samtidig som den dekker homofili og 'queer studies' (Academy of Finland 2002:9). Navnet på woman's studies reflekterer en historisk tilknytning mellom kjønnsforskning og det som tidligere het kvinneforskning, likt den tidlige kvinneforskningen i Norge.

I en evalueringsrapport av den finske kjønnsforskningen heter det at 'Woman studies' ikke fikk fotfeste i Finland før på 1980-tallet (Academy of Finland 2002:10). Årsaken til dette har en sammenheng med en noe senere kvinnekamp. I Finland ble dette et eget felt etter hvert som finske studenter fikk mer kontakt med forskningskretsene på blant annet sommeruniversiteter i andre land. Her er det tydelig uttrykt at feltet er basert på eksterne diskurser. Når det gjelder organisering av kjønnsforskningsfeltet i Finland, finnes det en del overlapp med Sverige: Autonome avdelinger finnes i Helsinki, Tampere og Turku, og Åbo Akademiske Universitet (ibid:12). I tillegg har andre universiteter integrert kjønnsforskning i andre avdelinger, og det har vært sentralstyrte institusjonaliserte ordninger som finansierte forskning gjennom professorat. Disse stillingene beskrives også som grunnlag for undervisning i kjønnsforskningsfeltet. Fremtiden til mange av de statlig finansierte prosjektene er usikker, og mange av stillingene har nå blitt lagt ned. Der er per dags dato ingen stillinger som spesialiserer seg i 'Women's studies' slik som i Norge og Sverige. Også finsk kjønnsforskning har vært opptatt av samarbeid mellom

tradisjonelle disipliner, samtidig som *Womens' Studies* har blitt koordinert av forskningsseksjonen for det som kalles Likhetsrådet (Academy of Finland 2002:15).

I Finland er det en egen avdeling for kvinnestudier kalt Gender System Graduate School (2011). Dette programmet startet i 1995 samtidig med det første doktorprogrammet i Finland, og finansieres av det finske utdanningsdirektoratet, Academy of Finland og universitetene i Helsinki og Jyväskylä. Innenfor denne avdelingen er det 9 lønnede stipendiatstillinger, samt 6 andre stillinger med ekstern finansiering (ibid). Denne avdelingen fokuserer på tverrfaglig arbeid. Gjennomgående virker det også som om den finske kjønnsforskningen er tverrfaglig, og representerer flere fagfelt, dog det blir fremstilt som vanskelig å få til tverrfaglighet når det er lite midler til å ansette flere personer i samme prosjekt.

Når det gjelder nyttediskursen i den finske kjønnsforskningen, virker dette perspektivet også etablert i den finske forståelsen:

“Society needs knowledge in all fields, from medicine to social policy, from history to comparative literature. This means that practically every research project containing a gender perspective – from violence on women to investigations on nationalism – generates knowledge that is needed in a welfare state with (gender) equality on its political agenda. In other words, all work that is done within Women’s Studies and Gender Research can be seen as relevant for achieving greater equality between women and men and a better understanding of how society functions.” (Academy of Finland 2002:77)

Her er nytteperspektivet rettet mot det å skape likhet i samfunnet mellom kvinner og menn, og dette er politisk motivert. En tverrfaglig strategi i Finland beskrives som en kombinasjon av integrasjon og autonomi mellom kjønnsforskning og andre felt, og mens forskernes aktiviteter har vært rettet mot tradisjonelle felter og disipliner, har de samtidig hatt en mer autonom infrastruktur (Academy of Finland 2002:22). Denne tverrfagligheten går igjen fra både en norsk og en svensk modell. I Finland virker det som om det er problemer med finansiering til forskningen, og i den finske evalueringsrapporten nevnes det flere steder at dette er et problem for feltet. I Mats Franzéns maktforståelse, innebærer dette at ressursene som omgir feltet i Finland er begrenset, noe som får konsekvenser for hvordan kjønnsforskningen her er mer avhengig av å integrere kjønnsperspektiv i andre vitenskapsleire. Denne utviklingen ligner også fremtiden til norsk kjønnsforskning. I evalueringen av finsk kjønnsforskning kommer det frem at

den finske forskningen i stor grad er inspirert av eksterne kjønnsforskningsdiskurser, men ikke har tilstrekkelig finansiering til å kunne etablere seg som eget felt slik som i Sverige. Resultatet er at nytteperspektivet her i hovedsak handler om å opplyse og å undervise i kjønnssteori.

6.4. Dansk kjønnsforskning

Den danske kjønnsforskningen er ikke et eget program under eget forskningsråd slik som i Norge, men består av en rekke fristilte prosjekter iverksatt lokalt på universitetene. Feltet er i hovedsak organisert gjennom to hovedinstanser; den ene er Foreningen for Kønnsforskning, den andre er Center for Kønnsforskning ved København Universitet. Strukturen på den danske forskningen er derfor koblet sammen med politikk på en mindre tydelig måte enn i den norske modellen. På nettsidene til Foreningen for Kønnsforskning (2011) skriver de at foreningen er en landsdekkende og tverrfaglig sammenslutning av kjønnsforskere og andre med interesse for forskning i kjønnsnets mangfoldige betydninger. Her heter det også at foreningen arbeider med å styrke og synliggjøre kjønnsforskning og motivere et aktivt miljø innenfor feltet. Dansk kjønnsforskning blir på denne måten motivert av aktørene innenfor feltet først og fremst, og er ikke en forlengelse av en politisk motivasjon eller finansiering som gjennom forskningsprogrammer. Siden strukturen på forskningen er noe annerledes enn i Norge, viser det seg også at kjønnsforskningen i Danmark fokuserer annerledes:

”Center for Kønnsforskning har eksisteret siden 1982 og er ramme om tverrfaglig forskning og undervisning. Formålet er at afdække kønnets betydning inden for det humanistiske forskningsfelt. Hovedvægten ligger på de historiske og litterære dimensioner samt på mere overordnede videnskabsteoretiske og videnskabshistoriske problemstillinger” (Center for Kønnsforskning 2011).

Her skriver de også om hvordan kjønnsforskningsbegrepet omhandler likestillingsforskning, manns- og maskulinitetsforskning, og et bredere kjønnsperspektiv enn det som var utgangspunkt for retningen, nemlig kvinneforskning. Interseksjonalitet er også her nevnt, og parametre som maskulinitet, seksualitet, queer-identitet, klasse, rase og etnisitet inngår i denne bredere kjønnsforståelsen (Center for Kønnsforskning 2011). Et overordnet tema er reproduksjon og seksualitet, og blir her vektlagt som toneangivende for senterets forskning i de kommende år. Sammenlignet med det norske programmet, virker det også som om det innenfor et dansk forskerklima har en del likhetstrekk med norsk tematikk:

”Feltet forener en række nye kritiske og internationale perspektiver med udgangspunkt i poststrukturalistiske retninger og udgøres blandt andet af: Postkoloniale studier, queer teori, kønsforskning, maskulinitetsforskning samt sociolingvistiske teorier om normativitet, praksis og performativitet. Fælles for disse retninger er deres kulturanalytiske, konstruktivistiske og magtanalytiske udgangspunkt.”(Center for Kønsforskning 2011)

På linje med de andre institusjonene i både Sverige, Norge og Finland nevner man svært mange ting når man formulerer uttrykte mål med kjønnsforskning. Det virker som om også dansk forskning ikke bare er opptatt av kvinneforskning, men også menns rolle, konstruksjon av roller og kategorier, og makt. Samtidig virker det ikke som om det danske feltet er like opptatt av å eksplisitt nevne arbeidsliv og velferd slik som man gjør i Norge. Samtidig er det mulig å tenke at de nasjonale forskningsfeltene, også påvirker hverandre gjennom import og eksport av delte diskurser.

6.5. Sammenlignende funn

Ved å sammenligne den norske kjønnsforskningen med de andre nordiske landene, blir det tydeligere hva som kan forstås som nasjonale særegenheter, og hvilke perspektiver som deles på tvers av nasjonalgrensene. I de norske programmene ble kontinuiteten belyst gjennom fire rammer; nyttediskursen, inkludering av nye sosiale kategorier, en politisk diskurs og urettferdighetsdiskursen. Disse diskursene representerer kontinuiteter i den norske kjønnsforskningen, samtidig som det finnes både brudd i-, og overlapping mellom dem. De andre landenes kjønnsforskning har likheter og forskjeller fra den norske. Særegenheter med den norske forskningen preger to av de fire diskursrammene. *Nytteperspektivet* finnes i Sverige og Finland, men i mindre grad i Danmark hvor forskningen er mer fristilt. Denne diskursen henger trolig sammen med organiseringen av forskningsinstitusjonene. Den tette integreringen mellom politikk og forskning kan være årsaken til at en slik diskurs eksisterer i det norske feltet, og diskursen kan i Norge henge sammen med forskningsstrukturen. I Norge er det en tydelig sammenheng mellom det positive synet på stat og politikk og nyttediskursen. Denne opptattheten deles med Finland hvor kjønnsforskningen begrunnes med at velferdsstaten har nytte av forskningen. Imidlertid virker dette mindre viktig i både Sverige og Danmark. Det norske fokuset på politisk endring henger sammen med en norsk historisk tiltro til *social engineering*.

De to andre diskursene går igjen i de nordiske programmene. *Inkludering av nye sosiale kategorier* i forskningen deles landene imellom. Dette baserer jeg på at de i Sverige bruker interseksjonalitetsperspektivet til å nyansere hvilke grupper som er interessante. I Finland er kategorier som menn og seksuelle minoriteter inkludert og samtidig er det i Danmark et bredt spekter av kategorier i forskningen. Til tross for en institusjonell fristilling i dansk forskning deles altså denne utviklingen. Dette tyder på at inkludering av sosiale kategorier i forskningen er en internasjonal trend. I tillegg deles fokus på *urettferdighet* med de andre landene. Sverige har tidligere hatt både kvinneforskning og likestillingsforskning, i Finland finns en opptatthet av likhet, og problematisering av vold, mens Danmark inkluderer maktanalyser.

Stikkord som går igjen i alle de fire landene er interseksjonalitet, internasjonalisme og tverrfaglighet. Den norske modellen for kjønnsforskning har fellestrekk med de andre nordiske landenes kjønnsforskning. Samtidig som en norsk maktbalanse i forskningsfeltet har gitt en spesiell situasjon i Norge med den historiske forhistorien, koblinger til en politisk *social engineering*-diskurs, og tiltro til at forskningen skal bidra til å reformere samfunnet. Derfor inneholder det norske feltet både nasjonale diskurser, og internasjonale. Dette vises når forskningen som blir gjort, deler diskurser slik jeg har skissert.

I Tabell 4 på side 86 illustreres internasjonale diskurser i feltet som deles på tvers av nasjonale landegrenser, og som inkluderes i den norske kjønnsforskningen. Inklusjonen av internasjonale diskurser i det norske feltet har representert brudd med noen av de nasjonale særegenhetene. Disse inneholder både metodiske og teoretiske forståelser. Globaliseringsdiskurser kaller jeg en gruppe forståelser som ser bortfor nasjonalstatens grenser. Urettferdighetsdiskursen er noe av det som fører til inkludering av nye grupper. Dette kan sees i forbindelse med en erkjennelse av at kjønn er gjenstand for konstruksjon, og en forståelse av forskningens dagsordenfunksjon. En liberal tankegang dukker opp i det norske feltet gjennom en liberal retorikk som fokuserer på individer, og i denne internasjonale diskursen finnes et fokus på likhet gjennom like rettigheter.

Tabell 4: Internasjonale diskurser i det norske kjønnsforskningsfeltet

Internasjonale diskurser
Globaliseringsdiskurser <ul style="list-style-type: none">
- Transnasjonalisme
- Globalisering
- Interseksjonalitet
- Tverrfaglighet
Urettferdighetsdiskurs <ul style="list-style-type: none">
- Konstruktivisme
- Dagsordenfunksjon
- Inkludering av sosiale kategorier som er offer for relativ deprivasjon
Liberal tankegang <ul style="list-style-type: none">
- Like rettigheter for individene/borgerne

Nasjonale diskurser som preger norsk kjønnsforskning på en mer særegen måte finnes gjennom nyttediskursen, som i Norge var svært viktig for starten av programmene under forskningsrådet. I tillegg er synet på staten og politikkenes rolle en viktig oppfatning som handler om oversettelsene mellom politikk og forskning i Habermas' (1969) perspektiv. *Social engineering* er et eksempel på en tankegang som har vært en del av det norske feltet. Dette perspektivet henger sammen med velferdsstatens reformatoriske verdier, og kan knyttes opp mot norsk likestilling.

Andre funn i analysen av de norske programmene handlet om endringsprosesser i feltet. Av disse er det noe som går igjen mens andre prosesser som eksempelvis "Hjernevaskdebatten" er lokal. Det er et mål i seg selv er å integrere kjønnsperspektiv i andre vitenskapsfelt, og institusjoner, men denne organiseringen blir forskjellig landene imellom. De nasjonale særegenhetene henger sammen med at mens vi i Norge frem til nå har hatt et program for kjønnsforskning gjennom forskningsrådet i en sektorprinsippmodell, er denne organiseringen identisk med de andre nordiske landene. Dette har både historiske og strukturelle forklaringer med bakgrunn i organiseringen av forskningsinstitusjoner. Franzén's (2010) makttriangel kan her brukes til å forklare hvordan makten kan få så forskjellige utfall i nasjonale forskningsmodeller. I Sverige har Vetenskapsrådet opprettet et felles senter for kjønnsforskning og fordelt midler på tre hoveduniversiteter, som er organisatorisk fristilt fra hverandre. I Finland opererer man også med autonome avdelinger, selv om det har eksistert en rekke stillinger basert på statlig finansiering.

Rapporten fra Academy of Finland (2002) antyder allikevel at disse stillingene avvikles, og at fremtiden til finsk kjønnsforskning vil være mer preget av en integrasjon av kjønnsperspektiv i andre fagfelt. Dette er ikke ulikt fremtiden til kjønnsforskning i Norge. I den danske kjønnsforskningen er det her snakk om en annen type fristilling, i motsetning til den norske modellen med statlige utlysninger av midler. Her er det samtidig mindre fokus på nytteperspektiver. Dansk kjønnsforskning ligner derfor mer på forlengelser av interesseorganisasjoner, og *Foreningen for Kønnsforskning* er en samling av både forskere og andre interessenter som har innarbeidet i vedtektene sine å promotere kjønnsperspektiv, noe som gir rom for andre typer diskurser.

Illustrasjon 4: Diskursive formasjoner

7. Diskusjon

7.1. Diskursenes makt

I analysen har jeg funnet internasjonale og nasjonale diskurser. Feltet er derfor preget av motstridende interesser og innebygde konflikter som har bidratt til å fragmentere det. Beatrice Halsaa (2004) mener at et problem med kjønnsforskningen er at den har blitt for akademisert. Hun mener at avpolitiseringen av kjønnsforskningsfeltet er et resultat av det hun kaller for "likestillingsdiskursens hegemoni". Denne beskrivelsen ser kun på den nasjonale utviklingen. Det er mange prosesser som overses, blant annet internasjonale diskurser. Halsaa tar kun utgangspunkt i den aller tidligste kvinneforskningen som eksemplifisert under sekretariatet for kvinneforskning (bl.a. Hernes 1982). Undersøkelsen av diskursene i programplanene har illustrert hvordan dette forskningsfeltet preges av en rekke prosesser som hver for seg og sammen har påvirket kjønnsforskningen til det den har blitt i dag. Dette er heller ikke en enkel eller lett historie, men en inkludering av perspektiver som har ført til fragmentering av feltet.

Mens den tidligste kjønns- eller kvinneforskningen er opptatt av konfliktperspektiver i en kritisk tradisjon gjennom blant annet en urettferdighetsdiskurs (avsnitt 5.7.), tar velferdsforskningen over og et perspektiv som får større plass er *social engineering* og nyttediskurs (avsnitt 5.4.). Deretter oppstår det en oppfatning av globale utfordringer og det skjer en metodisk og teoretisk dreining mot dekonstruksjon av kjønnskategorier. Samtidig blir flere nye sosiale kategorier inkludert i forskningen (avsnitt 5.5.). Nasjonale problemstillinger i *social engineering*-perspektiv må derfor gi plass til forskning om globale utfordringer. Den politiske diskursen (avsnitt 5.6.) hvor forskningen forstås som politisk betydningsfull kan knyttes opp mot likestilling og statsfeminisme. Disse historiske vridningene innenfor kjønnsforskningsfeltet har hatt varierende gjennomslag i de forskjellige periodene. Hver av disse strømmingene har med seg egne meningsbærende utsagn og retorikk som preger det norske, og de andre nordiske forskningsfeltene.

Innenfor diskursene har det skjedd en utvikling over tid, og faren med Halsaa (2004) beskrivelse er at det blir en alt for enkel beskrivelse av svært kompliserte prosesser. Diskursperspektivet gir et mer nyansert bilde av de mange perspektivene som forhandler med hverandre i kjønnsforskningsfeltet. Disse diskursene inneholder alle meningsunivers i tråd med Michel Foucaults forståelse (1999:8), og innebærer en form for makt. Mats Franzén (2010:96) ser på diskurser som system av mening. Diskursene som virker innenfor kjønnsforskningsfeltet

utøver makt, både gjennom definisjonene de bærer, men også gjennom makten de utøver ovenfor hverandre. Denne diskursive makten gjør at dette feltet blir konfliktpreget når diskursene virker samtidig. Det er ingen enhetlig herskende diskurs i kjønnsforskningsfeltet, og heller ingen diskursiv hegemoni slik Halsaa mener. Dette er forklaringen på hvorfor det ikke er en entydig kjønnsforståelse i norsk kjønnsforskning.

7.2. Kontekstuell makt

Makten som finnes i systemet, eksisterer også i kraft av hvordan diskurser er organisert, hvilke ressurser som er tilgjengelig, og den omliggende konteksten, som legger føringer for hvordan disse balanserer hverandre (Franzén 2010). Den kontekstuelle makten blir usynlig, blant annet slik Foucault beskriver det. For Foucault (1980) innebærer ikke nødvendigvis makt at verken maktutøver eller den det utøves makt over har oversikt over maktrelasjonen. På samme måte har ikke forskerne oversikt over hvilken makt de skaper når de bruker noen perspektiver eller diskurser fremfor andre. En utilsiktet fragmentering av feltet er en illustrasjon på dette. I tillegg er retorikken som benyttes av programkomitéen og forskerne som får midler, bundet til de maktrelasjonene som finnes i feltet. Denne makten vil jeg kalle for kontekstuell makt, og i kjønnsforskningsfeltet virker det også som om utviklingen skyldes en rekke koblinger, blant annet den som finnes mellom forskning og politikk. Habermas (1969) ser på denne koblingen som den kommunikative oversettelsesprosessen mellom oppdragsgivere og akademikere. Organiseringen av forskningsrådet som utlyser midler og forskerne i feltet som søkere er en del av denne makten. Samtidig har jeg også illustrert hvordan kjønnsforskningen i Norge ble startet etter pådriv fra blant annet feministiske politiske interesser. Denne historiske forankringen i kritiske perspektiv har derfor fulgt feltet fra dets begynnelse, noe som gjenspeiles i hvordan forskerne ønsker å sette fokus på såkalte ”underdøgs” eller de som er urettferdig behandlet eller usynliggjort. Noe som har forandret seg er den omsluttende samfunnsstrukturen, og urettferdigshetsdiskursen fører derfor til inklusjon av andre sosiale kategorier i forskningen, fordi disse gruppene har dårligere omstendigheter i relativ forstand i forhold til det som tidligere var i fokus for kjønnsforskerne; norske kvinners levekår. Habermas skriver at forskningen ikke bare blir utløst av praktiske spørsmål, men også innebærer at forskerne bærer frem spørsmål til politikerne (ibid:76). Kjønnsforskningen i Norge bærer derfor også preg av en slik dagsordenfunksjon, hvor mennesker som ikke blir støttet og løftet frem gjennom politikk, må belyses for at politikere skal ansvarliggjøres.

Et viktig spørsmål er hvordan makt kommer til uttrykk gjennom forskningsstrukturen, og hvordan forskningsinstitusjonelle forhold spiller inn. Her er det flere simultane prosesser som virker. Etter å ha sammenlignet den norske forskningsmodellen med de andre nordiske landene ser vi at det er flere likheter. Den norske kjønnsforskningen er en del av et internasjonalt kjønnsforskningsfelt, og disse likhetene kan sees på som internasjonale diskurser som påvirker den nasjonale forskningen mer uavhengig av de lokale kontekstene. Når disse perspektivene synes å virke på tvers av landegrensene blir spørsmålet hva som er særegenheten ved nettopp den norske modellen. Når Slagstad (1998) beskriver hvordan nasjonale strategier med skiftende kunnskapsregimer og blant annet ideologisk transformasjon og reformistisk statsideologi, blir et viktig spørsmål hvordan den særegne politiske situasjonen i Norge preger utviklingen i forskningsfeltet. Nyttediskursen i kjønnsforskningsfeltet er et perspektiv som følger den norske kjønnsforskningen fra dens begynnelse til dens slutt. Når kjønnsforskningen skal legges ned etter 2012, illustrerer dette hvordan den kontekstuelle makten som er forutsetningen for programmenes eksistens nå virker ved at forskningsrådet trekker de tilgjengelige ressursene. Et internasjonalt ekspertpanel mener den norske forskningen er for tematisk styrt (Oksholen 2012). Den norske kjønnsforskningen befinner seg i press mellom de internasjonale diskurser som krever fristilling fra en oppdragsmodell som eksisterer i det norske systemet, og den nasjonale tiltroen til samfunnsforskningen som nyttig for å påvirke samfunnet i tråd med en reformistisk statsideologi. Kjønnsforskningsprogrammene legges nå ned som følger av innebygde konflikter som har eksistert i feltet siden programmene ble startet opp, og feltet klarer ikke både å svare til både nasjonale forventinger og internasjonale diskurser under det samme programmet. Engasjementet for kvinnesaken var et utgangspunkt som fulgte kjønnsforskningen. Mens forskningsrådets organisering og sammenslåing av fagområder bidro til å inkludere nye diskurser, ble forskningen deretter mindre politisk nyttig. Deretter trekkes midlene fra feltet, og fremtiden til den norske kjønnsforskningen er usikker.

7.3. Makt gjennom ressursfordeling

Ressursfordeling er en fleksibel prosess (Franzén 2010). Ressursene som fordeles gjennom forskningsprogrammene er knappe goder som må fordeles på de ulike søkerne. Hvilke prosjekter som inkluderes, og hvilke perspektiver som ekskluderes er viktig for å forstå hvordan forskningsmidlene samspiller med makt. Om forskere ikke deler diskurser med systemet som deler ut forskningsmidler har de dermed også liten tilgang på ressursene. Fra 1996 ble samfunnsvitenskapelig og humanistisk kjønnsforskning slått sammen under ett program. Det skjer store forandringer mellom det første programmet illustrert i avsnitt 5.3.1. og det nye

programmet i 5.3.2. Det er etter denne sammenslåingen at feltet får den tverrfaglige profilen som skulle følge kjønnsforskningen frem til i dag, og inkluderingen av nye sosiale kategorier starter. Denne sammenslåingen fikk konsekvenser både med tanke på hvilke diskurser som blir inkludert, men også med tanke på hvordan samfunnsvitere og humanister måtte kjempe om de samme midlene i den nye struktureringen. Konsekvensen av tverrfagligheten ble også at andre vitenskapsleire som for eksempel medisin nå fikk midler på bakgrunn av at de inkluderte kjønnsperspektiver i prosjektene sine. Tverrfaglighet er derfor en prosess som tilspisser kampen om hvem som kan få midler under forskningsprogrammet.

I forskningsrådets evaluering av norsk sosiologi, beskrives utviklingen i den norske sosiologiske tradisjonen ut ifra et nytteperspektiv (Forskningsrådet 2010). Problemorientert empirisme er en stor del av sosiologien i Norge, hvor problemorientering og en opptatthet av sosial virkelighet er en viktig arv. Rangvald Kalleberg (2000) skriver om hvordan norsk sosiologi var opptatt av en slik problemorientert empirisme. Kalleberg skriver at norsk sosiologi kanskje er spesiell på grunn av sin relative størrelse sammenlignet med befolkningen, og derfor har større påvirkning enn i andre land (ibid). I forskningsrådets rapport (2010:18) står det også om hvordan sosiologien i den norske sosiologiske "gullalderen" ikke var under forskningsråd slik som i dag, men ble drevet av fagfolkene selv gjennom midler fra private sponsorer. Denne problemorienterte empirismen, og en strukturell fristilling av sosiologene under en tidlig fase har fått konsekvenser for utviklingen av sosiologien frem til i dag. Rapporten fra forskningsrådet konkluderer med at kjernen i norsk sosiologi synes å handle om empiriske undersøkelser som relateres til velferdsstaten. En sosiologisk diskurs i Norge bærer preg av den nevnte "gullalderen" og en nyttediskurs i sosiologisk forskning henger igjen i norsk sosiologi og vitenskapspraksis. Når slike perspektiv ikke deles mellom fagområdene som skal samarbeide i et forskningsprogram, er forskerne heller ikke enige om hva som er formålet med forskningen. Dermed drar ikke forskerne i samme retning, og som jeg har illustrert bærer kjønnsforskningen i Norge preg av å mangle en felles rød tråd.

Til tross for sammenslåingen under forskningsrådet, er det flere ting som tyder på at fagområdene ikke har blitt fullstendig integrerte med hverandre og heller ikke enige i metodiske tilnærminger og teoretisk forståelse. Tverrfaglighet var en målsetning for sammenslåingen av vitenskapstradisjonene, men fagdiskursene fortsatte allikevel å utvikle forskjellige kjønnsperspektiver. Dette illustreres blant annet i hvordan Kari Wærness (2007), tidligere leder for det første kjønnsforskningsprogrammet ikke kjenner seg igjen i Jørgen Lorentzen og Wenche

Mühleisens humanistiske grunnbok om kjønnsforskning. Wærness mener om boken at ”*de som ønsker at kvinne- og kjønnsforskning fortsatt skal være opptatt av kunnskap som kan bidra til å synliggjøre kjønnsrettferdigheter og kjønnsulikheter som kan bedres gjennom politiske reformer, har lite å hente*” (ibid:295). En slik uenighet om grunnleggende spørsmål er et resultat av at forskjellige vitenskapstradisjoner kanskje har ulike perspektiver, til tross for at de grovt tematisk sett ser på det samme: kjønn. Det handler om fagenes forskjellige diskurser, hvor man innenfor fagtradisjoner har forskjellige oppfatninger av hva som er sannheter, samt ulike oppfatninger av vitenskapsteori. Disse meningsuniversene er ikke nødvendigvis kompatible, til tross for en forskningsstruktur som skulle tilsi det. Det er for eksempel enklere å se kontraster til naturvitenskap, men denne forskjellen er i større grad mer åpenbar. Samfunnsvitenskaper og humaniora har ikke de samme diskursene på grunn av en avstand mellom etablerte sannheter, som for eksempel en sosiologisk nyttediskurs. Forskjellen fra samfunnsvitenskap og humaniora til naturvitenskap er også så stor, at fagfeltene ikke ser på det samme og derfor ikke må forhandle om hva som skal være herskende diskurser. Dersom tverrfaglighet er en del av en internasjonal diskurs, er ikke nødvendigvis en slik ideologisk tanke like lett å gjennomføre i Norge hvor *social engineering* er en innebygd forståelse. Norsk sosiologi har historisk sett vært opptatt av problemorientert empirisme, men denne typen forskning vinner ikke frem i kampen om midler slik den tverrfaglige strukturen på kjønnsforskningsfeltet har vært til nå. Resultatet av makten som ligger i ressursfordelingen er derfor mindre sosiologisk kjønnsforskning under programplanene enn hva som var tilfellet i det første programmet.

7.4. Den norske forskningsmodellen

Den norske forskningsmodellen setter rammebetingelser for alle forskningsprogrammer under NFR og sektorprinsippet bidrar til at noen forskningsprogrammer blir forlengelser av politiske interesser gjennom oversettelsesprosesser mellom politikere og forskere. Oversettelsesprosessene påvirkes av NFRs overordnede strategier og ressurser samt politiske interesseområder. I de andre nordiske landene har kjønnsforskningen en litt annen organisering og historie enn den norske. Mens den danske kjønnsforskningen er mer fristilt, er den svenske og finske kjønnsforskningen organisert etter noe mer autonome avdelinger. Utviklingen i den norske kjønnsforskningen viser hvordan utgangspunktet for kjønnsforskningen i Norge handlet om å synliggjøre kvinner, men deretter fikk et annet fokus. I det forskningsinstitusjonelle systemet er det innebygd maktbalanser, og når noen perspektiver får plass fremfor andre utøves det en form for symbolsk vold (Bourdieu 2000). Kjønnsforskningen i Norge har fått midler gjennom en lang årrekke, og kanskje er det ikke så rart at det ikke startes opp et nytt program fra

2012 når forskningen begynner å leve sitt eget liv gjennom å inkludere internasjonale diskurser. Når NFR sier de avslutter sitt program for kjønnsforskning fordi de vil styrke den (Time 2011), kan det også være andre faktorer som spiller inn. Det er mindre interessant for departementer og oppdragsgivere å finansiere forskning som ikke har en like tydelig politisk nytte som de tidlige programmene. Politisk nytte kan handle om at forskningen skaper legitimitet for politiske ordninger, eller foreslå hvilke områder samfunnet kan forbedres på. Som jeg har vist deler den norske kjønnsforskningen mange perspektiver, men har allikevel nasjonale særegenheter når det gjelder nytte diskursen og synet på stat og politikk. De norske forskningsprogrammene legger føringer for forskningen. I de vitenskapelige oversettelsene mellom forskning og politiske interesser som eksempelvis likestilling og statsfeminisme kan politikere hente mye legitimitet.

I fortsettelsen av dette prosjektet hadde det vært mulig å undersøke dypere hvordan metodiske og teoretiske konflikter har preget kjønnsforskningen. Samtidig er det også andre programmer og prosjekter som finansieres under NFR, og en interessant forlengelse av dette prosjektet kunne ha vært å se om det også i andre programmer inkluderes internasjonale diskurser, og hvilke konsekvenser dette får. Jeg har i liten grad fokusert hvordan et forskningspolitisk ideal om tverrfaglighet virker i andre felt. Tverrfaglighet var et overordnet mål som ble nevnt i mange av forskningsdokumentene i undersøkelsen, og selv om integrering mellom vitenskaper er en flott tanke, er det ikke dermed sagt at det er lett å gjennomføre i praksis. Dette gjelder spesielt når forskjellige perspektiver blir nødt til å kjempe om ressursene gjennom forskningsprogrammer. Under idealet om tverrfaglighet blir det vanskeligere å skape kjerne i fagfelt, og når forskere under det samme forskningsprogrammet ikke drar i samme retning, blir konsekvensen at forskningen fragmenteres til å bli en samling av prosjekter uten en tydelig kjerne.

8. Avslutning

I løpet av oppgaven har jeg analysert innholdet i utgivelser av forskningsrådet og illustrert hvilke diskurser som blir inkludert i den norske kjønnsforskningen. Utsagn fra programperiodene har blitt analysert, kategorisert og sortert for å se på kontinuitet og endring over flere tiår med forskning under forskningsrådet. Dette har vist hvordan kjønnsforskningsfeltet har forandret seg over tid, og hvordan kompliserte inklusjonsprosesser har bidratt til å fragmentere kjønnsforskningen. Gjennom å se på diskurser, ressurser og kontekster har jeg illustrert hvordan det norske kjønnsforskningsfeltet er særegent og ligner på forskningsfeltene i de andre nordiske landene. I oppgaven har jeg fokusert på fire spørsmål som beskriver noen sentrale utviklingstrender i det norske kjønnsforskningsfeltet.

Gjennom å undersøke en nyttediskurs har jeg illustrert hvordan kjønnsforskningen har sett på sin egen nytteverdi. Nyttediskursen i den norske kjønnsforskningen er tydelig i det første programmet hvor forskningen skal synliggjøre kvinner og deres situasjon, men svekkes over tid. Nyttediskursen henger sammen med en tankegang som inkluderer forskningsoptimisme og politiske reformer. Perspektivet i det norske kjønnsforskningsfeltet kan forstås i sammenheng med statsfeminsme og likestilling, samt legitimering av forskningsvirksomheten.

Det skjer en økning i antallet sosiale kategorier det forskes på gjennom de fire programperiodene. Samtidig viser det seg at kjønnsforskningen i de andre nordiske landene preges av den samme trenden. Økningen gjør at forskningen går fra å være kvinneforskning i det første programmet fra 1988, til å bli et mer fragmentert felt som er opptatt av mange små minoritetsgrupper av både kvinner og menn.

I forskningsdokumentene finnes det en rekke utsagn som illustrerer hvordan forskerne forholder seg til stat og politikk gjennom en norsk politisk diskurs. I de norske programmene er det tette koblinger til politikk ettersom departementer finansierer områder hvor de har interesser. I utvalget finner jeg en tiltro til at samfunnet kan forandres gjennom politiske virkemidler. Jeg har også funnet retorikk som tyder på at politiske interesser har påvirket forskningsfeltet. Forholdet mellom forskningen og politikken preges av en historisk forskningsoptimisme og tiltro til staten som samfunnsreformator.

Den siste diskursen jeg har sett på var urettferdighetsdiskursen. Gjennom å rette søkelyset mot de undertrykte setter forskere en dagsorden. I forskningen handlet urettferdighetsdiskursen først om å synliggjøre kvinner, deretter andre sosiale kategorier. Utviklingen i kjønnsforskningen

gjennom programperiodene gjør at det er lite kjerne i hvilke sosiale grupper som får oppmerksomhet. Allikevel fremstår urettferdighet som en viktig verdi som motiverer forskningen.

Organiseringen av kjønnsforskning varierer i Norden på bakgrunn av forskjellig forhistorie, mens feltene allikevel deler diskurser på tvers av landegrensene. Deler av den norske kjønnsforskningen må derfor både forstås som spesiell, blant annet på bakgrunn av organiseringen av den norske forskningen. Samtidig inkluderes internasjonale diskurser i feltet gjennom de forskjellige programmene. Nasjonale diskurser er nytteperspektivet og et norsk syn på stat og politikk som reformatorer. Internasjonale diskurser som inkluderes i den norske kjønnsforskningen har vært mange: transnasjonalisme, globalisering, interseksjonalitet og tverrfaglighet, liberal tankegang og fokus på individer, urettferdighetsdiskursen, konstruktivisme, forskningens dagsordenfunksjon, og inklusjon av undertrykte. Konsekvensen av at samfunnsvitenskapelig og humanistisk forskning måtte forhandle om midler under det samme programmet ble en kamp om ressursene. Problemorientert empirisme måtte kjempe med andre perspektiver om forskningsmidler, og er ikke lengre like synlig i de senere kjønnsforskningsprogrammene. I konkurransen om forskningsmidler, er det noen som ekskluderes. Selv om tiltro til politisk nyttig samfunnsforskning preger den norske forskningsmodellen, virker også internasjonale strømninger i det norske kjønnsforskningsfeltet. Den norske kjønnsforskningen som ble opprettet på bakgrunn av et ønske om å synliggjøre kvinner, ble fragmentert gjennom inklusjon av nye diskurser til feltet.

Referanser:

Academy of Finland (2002), "Women's Studies and Gender Research in Finland", *Publications of the Academy of Finland* nr.8, Helsinki: Academy of Finland.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2003), *Discursive analytical strategies – Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*, Bristol: The Polity Press.

Bondevik, Hilse & Linda Rustad (2006), "Humanvitenskapelig kjønnsforskning" i Lorentzen, Jørgen & Wenche Mühleisens, *Kjønnsforskning – en grunnbok*, Oslo:Universitetsforlaget (42-62).

Bourdieu, Pierre (1993), *Sociology in Question*, London: Sage Publications.

Bourdieu, Pierre (1996) "Om symbolsk makt" i Prieur, Annicks *Pierre Bourdieu – Symbolsk makt*, Oslo:Pax (38-47).

Bourdieu, Pierre (2000), *Den maskuline dominans*, Oslo: Pax forlag.

Bourdieu, Pierre & Loïc Wacquant (1992), *An Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago: Chicago University Press.

Center for Kønsforskning (2011), *Center for Kønsforskning*, hentet 06.12.2011 på <http://koensforskning.ku.dk/center/>

Centre of Gender Excellence (2011), *Introduction to GEXcel*, hentet 23.11.2011 på <http://www.genderexcel.org/?q=node/81>

Engelstad, Fredrik (2005), *Hva er makt*, Oslo: Universitetsforlaget.

Feyerabend, Paul (1975), *Against Method*, London: NLB.

Foreningen for kønsforskning (2011), *Politik*, hentet 06.12.2011 på http://koensforskning.dk/?page_id=554

Forskningsrådet (2010), *Sociological research in Norway – An evaluation*, Oslo: Forskningsrådet.

Forskningsrådet (2012), *Evalueringer*, hentet 03.05.2012 på http://www.forskningsradet.no/no/Seksjon/Evalueringer_seksjonsforside/1186753748098?lang=no

- Foucault, Michel (1978), *The history of sexuality. Vol. I: An Introduction*, Harmondsworth: Penguin.
- Foucault, Michel (1980), *Power/Knowledge – Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, New York: Vintage Books.
- Foucault, Michel (1990), *The history of Sexuality*, New York: Vintage Books.
- Foucault, Michel (1995), *Disipline & Punish*, New York: Vintage Books.
- Foucault, Michel (1996), *Tingenes orden : en arkeologisk undersøkelse av vitenskapene om mennesket*, Oslo: Aventura forlag.
- Foucault, Michel (1999), *Diskursens orden*, Oslo: Spartacus.
- Foucault, Michel (2010), *The Archaeology of Knowledge*, New York. Vintage Books.
- Franzén, Mats (2010), “I fråga om makt, diskurser, resurser kontekster” i Goldberg, Teds (red.) *Samhällsproblem*, Lund: Studentlitteratur.
- Gender System Graduate School (2011), *Gender System Graduate School*, hentet 06.12.2011 <http://www.helsinki.fi/hilma/tutkijakoulu/english/index.htm>
- Gilje, Nils & Harald Grimen (1997), *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Gramsci, Antonio, (1978) *Selections from Prison Notebooks*, Southhampton: The Camelot Press.
- Haavind, Hanne (2012), *Den første utredningen om kvinneforskning – muligheter og ambisjoner i de samfunnsvitenskapelige fag*, hentet 30.04.2012 på http://www.kampdager.no/arkiv/forskning/artikkel_haavind.html
- Habermas, Jürgen (1969), *Vitenskap som ideologi*. Oslo: Gyldensak Norsk Forlag.
- Halsaa, Beatrice (2004), “Feministisk forskning – Feministisk politikk” hentet 10.02.2012 på <http://kilden.forskningsradet.no/c35640/artikkel/vis.html?tid=35500>.
- Hepburn, Alexa & Jonathan Potter (2007), “Discourse analytic practice”, i Seal, Clive, Giampietro Gobo, Jaber F.Gubrium & David Silvermans (red.), *Qualitative Research Practice*, London: SAGE Publications Ltd (168-184).

- Hernes, Helga Maria (1982) *Staten- kvinner ingen adgang?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Hernes, Helga Maria (1987), *Welfare State and Woman Power: Essays in State Feminism*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Holst, Cathrine (2000), *Sosiologi, politikk og kvinnelighet – Norsk kvinne- og kjønnsosiologi etter 1970. Generasjoner, identiteter og diskurser*, Bergen: SVT Press.
- Holst, Cathrine (2009), *Hva er feminisme*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Högskoleverket (2007), ”Utvärdering av ämnet genusvetenskap vid svenska universitet och högskolor”, *Rapport 17 R*. Stockholm: Högskoleverket.
- Jørgensen, Marianne Winther & Louise Phillips (2010), *Diskursanalyse – som teori og metode*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.
- Kalleberg, Rangvald (2000), ”The most important task of sociology is to strengthen and defend rationality in public discourse: On the sociology of Vilhelm Aubert”, *Acta Sociologica* 43(4): (293-298).
- Kjønnsforskning (2012), *Prosjekter*, hentet 19.03.2012 på <http://kjonnsforskning.no/c51725/prosjekt/index.html?&tid=51794>
- Konferanserapport (1995), *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.
- Konferanserapport (1998), *Sexing the Self – seksualitet, kjønn og flertydighet*, Oslo: Norges Forskningsråd.
- Kunnskapsdepartementet (2012), *Forskningssystemet*, hentet 03.04.2012 på <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/forskning/forskningssystemet-2.html?id=563203#>
- Mjøset, Lars (1991), *Kontroverser i norsk sosiologi*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Mulkay, Michael (1991), *Sociology of Science – a sociological pilgrimage*, Indianapolis: Indiana University Press.
- Neumann, Iver B (2001), *Mening, materialitet, makt – en innføring i diskursanalyse*, Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke.

Norsk Forskningsråd Kultur og samfunn (1994), *Kjønn i endring? Forslag til et nytt program for kvinne- og kjønnsforskning*, Oslo: Norges Forskningsråd.

NOU 2003:19, Makt og demokrati.

Oksholen, Tore (2012), ”Det er blitt sånn”, hentet 12.04.2012 på <http://www.universitetsavisa.no/uamener/article11624.ece>

Partiet Høyre (2012), *Mangfold, likeverd og likestilling*, hentet 15.03.2012 på http://www.hoyre.no/www/politikk/alle_politiske_saker/barn_og_familie/likestilling/

Priour, Annick & Carsten Sestoft (2006), *Pierre Bourdieu – en introduktion*, København: Hans Reitzels forlag.

Programnotat (1997), *Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.

Programplan (2001), *Kjønnsforskning – kunnskap – grenser – endring (2001-2007)*, Oslo: Norges Forskningsråd.

Programplan (2009) *Forskningsrådets programplan 2008-2012*, Oslo: Norges Forskningsråd.

Programstyrets egenvurdering (2002), *Kjønn i endring, institusjoner, normer, identiteter*, Oslo: Norges Forskningsråd.

Prosjektkatalog (2002) *Prosjektkatalog 1997-2002 – Kjønn i endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.

Prosjektoversikt (2011), *Program for kjønnsforskning 2008-2012*, Oslo. Norges Forskningsråd.

Ragin, Charles C. (2009) “Introduction: Cases of ‘What is a case?’ ”i *What is a case? – Exploring the Foundations of Social Inquiry* av Ragin, Charles C. & Howard S. Becker (red.), New York: Cambridge University Press (1-17).

Regjeringen (2012), *Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet – Statsråd 1956-*, hentet 05.05.2012 på http://www.regjeringen.no/nb/om_regjeringen/tidligere/oversikt/departementer_embeter/regjeringssekr_dep/dep/familie--og-forbrukerdepartementetbarne-.html?id=426282

Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning i NAVF (1976), *Forskning om kvinner : en utredning om muligheter og behov for samfunnsvitenskapelig forskning om kvinners livsforhold og stilling i*

samfunnet / utarbeidet av et utvalg nedsatt av Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning i NAVF, Oslo: Universitetsforlaget.

Schaanning, Espen (2007), *Makt og viten – tekster i utvalg*, Oslo: Unipub.

Skoie, Hans (1984), *Norsk forskningsorganisasjon i etterkrigstiden*, Melding 8, Oslo: NAVFs utredningsinstitutt.

Skoie, Hans (1990), *Norden og samfunnsforskningen – en kort oversikt med vekt på forskningspolitisk utvikling i etterkrigstiden*, Rapport nr 3, Oslo: NAVFs utredningsinstitutt.

Skoie, Hans (2005), *Norsk forskningspolitikk i etterkrigstiden*, Oslo: J.W. Cappelens Forlag.

Skoie, Hans (2012), *Forskningsråd*, hentet 23.01.2012 på <http://snl.no/forskningsr%C3%A5d>

Slagstad, Rune (1998), *De nasjonale strateger*, Oslo: Pax forlag

Sluttrapport (2008), *Kjønnforskning: Kunnskap, grenser, endring*, Oslo: Norges Forskningsråd.

St.mld nr. 30 (2008-2009), *Klima for forskning*, Kunnskapsdepartementet.

Thue, Fredrik W. (1997), *Empirisme og demokrati*, Oslo: Universitetsforlaget.

Time, Jon Kåre (2011), ”Siste runde med kjønnforskning”, *Morgenbladets nettutgave*, hentet 30.04.2012 på http://morgenbladet.no/ideer/2011/siste_runde_med_kjonnforskning

Ugelvik, Thomas, (2012), ”Norsk mat som straff”, i Ugelvik, Thomas og Iver B. Neumanns *Mat og viten – tekster fra kunnskapens kjøkken*, Oslo: Universitetsforlaget (105-122).

Vetenskapsrådet (2011), *Center of Gender Excellence*, hentet 23.11.2011 på <http://vr.se/forskningvistodjer/forskningsmiljoer/centersofgenderexcellence.4.5d7d40fd1154283906d80005451.html> .

Vollset, Gerd (2011), *Familiepolitikens historie – 1970-2000*, NOVA Rapport nr.1, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Waquant, Loïc (1996), ”Foreword” i Bourdieu, Pierres *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*, Cambridge: Polity Press.

Wilken, Lisanne (2008), *Pierre Bourdieu*, Trondheim: Tapir akademisk forlag.

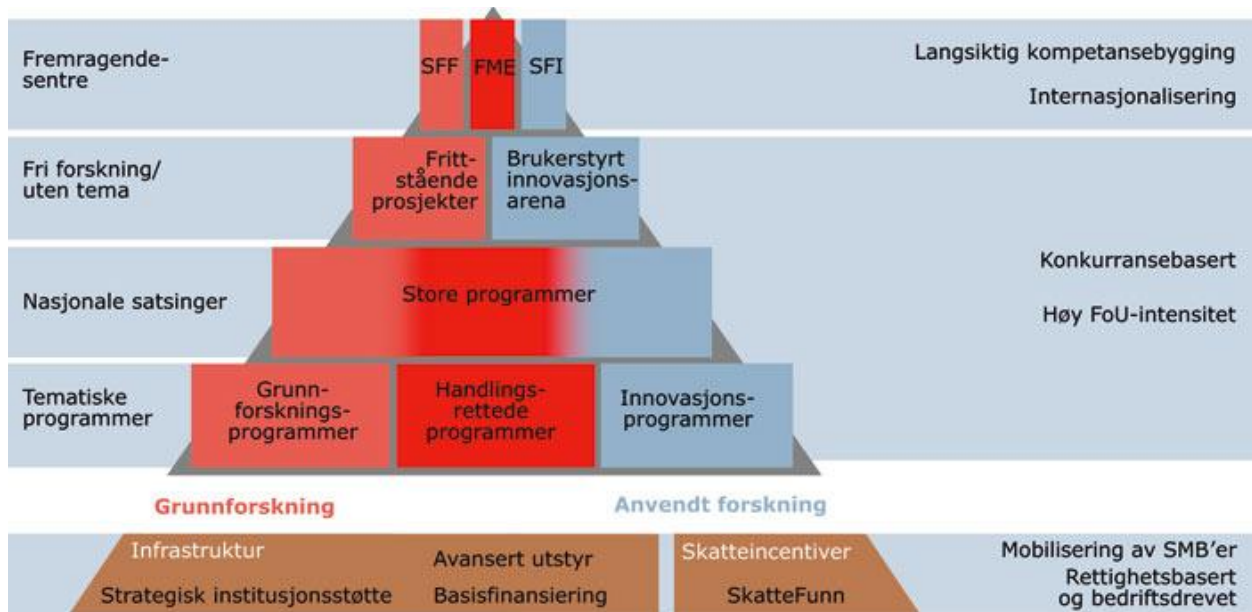
Wærness, Kari (2007), Bokanmeldelse av "Kjønnforskning en grunnbok", i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr.2 (292-295).

Ågotnes, Knut, (2011) "En hardt tilkjempet frihetsfølelse" – Om hjernevask, humanister og samfunnsvitere", *Nytt Norsk Tidsskrift* Nr 01 (6-17).

Årsrapport (2011), *Årsrapport 2010 – program for kjønnforskning (2008-2012)*, Oslo: Norges Forskningsråd.

Appendiks:

Figur 2: Virkemidler i Norges forskningsråd

Tabell 5: Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, Statsråd 1986-

Forbruker- og administrasjonsdepartementet (8. mai 1972 - 31. desember 1989)

1986-1988: Anne-Lise Bakken - Arbeiderpartiet

1988-1989: Einfrid Halvorsen - Arbeiderpartiet

1989 : Oddrunn Pettersen - Arbeiderpartiet

1989- : Solveig Sollie (familie- og forbrukersaker) – Kristelig Folkeparti

1989 : Kristin Clemet (administrasjonssaker) - Høyre

Familie- og forbrukerdepartementet (1. januar 1990 - 31. desember 1990)

-1990: Solveig Sollie – Kristelig Folkeparti

1990- : Matz Sandmann - Arbeiderpartiet

Barne- og familiedepartementet (1. januar 1991 - 31. desember 2005)

-1991: Matz Sandmann - Arbeiderpartiet

1991- : Grete Berget - Arbeiderpartiet

1993-1994: Kari Nordheim-Larsen - Arbeiderpartiet

-1996: Grete Berget - Arbeiderpartiet

1996-1997: Sylvia Brustad - Arbeiderpartiet

1997-2000: Valgerd Svarstad Haugland – Kristelig Folkeparti

2000-2001: Karita Bekkemellem Orheim - Arbeiderpartiet

2001-2005: Laila Dåvøy – Kristelig Folkeparti

2005- : Karita Bekkemellem - Arbeiderpartiet

Barne- og likestillingsdepartementet (1. januar 2006 - 31. desember 2009)

-2007: Karita Bekkemellem - Arbeiderpartiet

2007-2008: Manuela Ramin-Osmundsen - Arbeiderpartiet

2008 : Trond Giske - Arbeiderpartiet
2008-2009: Anniken Huitfeldt - Arbeiderpartiet
2009- : Audun Lysbakken- Sosialistisk Venstreparti

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (1. januar 2010 -)

2010-2011: Tora Aasland – Sosialistisk Venstreparti
-2012: Audun Lysbakken – Sosialistisk Venstreparti
2012 : Kristin Halvorsen – Sosialistisk Venstreparti